DZIENNIK URZĘDOWY
WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 26 listopada 2024 r.

Poz. 9605

Podpisany przez:
Arleta Kinga Kwiatkowska
Data: 2024.11.26 12:18:25

UCHWAŁA NR IX/44/2024
RADY GMINY KAWĘCZYN

z dnia 30 października 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kawęczyn na lata 2024–2027

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 609, 721) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292.), po uzyskaniu opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, Rada Gminy Kawęczyn uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy na lata 2024–2027 stanowiący załącznik Nr 1 do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Kawęczyn.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

§ 4. Uchwała podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący
Rady Gminy Kawęczyn
(-) Łukasz Mila

Załącznik do uchwały Nr IX/44/2024
Rady Gminy Kawęczyn
z dnia 30 października 2024 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn na lata 2024–2027

Zamawiający:	Urząd Gminy w Kawęczynie Kawęczyn 48, 62-704 Kawęczyn
Wykonawca:	Piotr Pawlak Skrzynno 93, 98-311 Ostrówek

Kawęczyn 2024

Spis treści

Wstęp. Cel opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn na lata 2024–2027 ... 3

1. **Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Kawęczyn na lata 2024–2027** ... 5

2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce ... 6

3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego ... 14

3.1 Cele strategiczne polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami ... 14

3.2 Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa ... 16

3.3 Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu ... 29

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego ... 33

4.1 Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ... 33

5. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Kawęczyn ... 39

5.1 Położenie Gminy Kawęczyn ... 39

5.2 Zarys historii gminy Kawęczyn ... 40

Herb Kawęczyna ... 48

5.3 Krajobraz kulturowy gminy Kawęczyn ... 48

5.4 Zabytki nieruchome gminy Kawęczyn ... 50

Zespoły dworsko-parkowo-folwarczne ... 53

Zabytki sakralne ... 60

Cmentarze ... 65

Zabytki budownictwa przemysłowego i techniki ... 70

5.5 Zabytki ruchome gminy Kawęczyn ... 71

5.6 Zabytki archeologiczne gminy Kawęczyn ... 73

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego – analiza szans i zagrożeń ... **778**

7. Założenia programowe ... 84

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami ... 85

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami ... 88

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami ... 889

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami ... 90

Zakończenie ... 91

Wykaz załączników ... 91

Bibliografia 92
Źródła 92
Dokumenty 93
Strony internetowe 94
Załącznik nr 1 Mapa Gminy Kawęczyn 94
Załącznik nr 2 Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków 98
Załącznik nr 3 Wykaz zabytków niechruchomych wpisanych do rejestru 97
Załącznik nr 4 Obiekty zabytkowe, których Gmina Kawęczyn jest właścicdelem 98
Załącznik nr 5 Wtjaz Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych 99
Załącznik nr 6 Dokumentacja zdjęciowa 115

Wstęp. Cel opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn na lata 2024–2027

Dziedzictwo kulturowe stanowi dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, a także dorobek czasów współczesnych. Jest to wartość materialna i niematerialna określająca nasze pochodzenie i kulturę. Na dorobek ten składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak również wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne ludzkości, m.in. w zakresie nauki, sztuki, architektury czy techniki. Elementem dziedzictwa kulturowego są zabytki, w tym: zabytki ruchome, zabytki nieruchome oraz zabytki archeologiczne. Dziedzictwo kulturowe jest zatem fundamentem tożsamości danej społeczności, dlatego ważna jest jego ochrona w celu zachowania tego dorobku dla przyszłych pokoleń. Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy Kawęczyn w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Działania te winny się odbywać w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego poprzez środki prawne, takie jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz działania finansowe. Wszystkie one mają pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Zgodnie z art. 87. Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, każda gmina zobowiązana jest do jego opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami. Podstawą jego sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków. Program opracowuje się na cztery lata, z założeniem ewaluacji jego wykonania oraz monitoringu co dwa lata, z przedstawieniem sprawozdania radzie gminy. Wymaga cyklicznej aktualizacji z uwagi na zmieniające się przepisy prawa orazzmieniające się uwarunkowania gospodarcze i kulturowe, a także zmieniający się stan zasobów dziedzictwa kulturowego. Po uzyskaniu pozytywnej opinii przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu program przyjmowany jest przez Radę Gminy w Kawęczynie. Jego aktualizacja po 4 latach powinna uwzględniać dotychczasową realizację programu, zmieniające się warunki kulturowe, społeczne, gospodarcze i finansowe gminy oraz nowe uwarunkowania prawne. Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn na lata 2024–2027 ma służyć ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego. Program ten jest programem, służącym podejmowaniu, inicjowaniu, wspieraniu oraz koordynowaniu działań z

zakresu ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także promocji dziedzictwa kulturowego przez samorząd gminny. Celem dokumentu jest utrzymanie dobrego stanu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy, a przez to zachowanie piękna krajobrazu kulturowego. Zadaniem programu jest poprawa stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenia dostępności do nich mieszkańców i turystów. Wskazane w programie działania są zgodne z wojewódzkimi, powiatowym i gminnymi dokumentami planistycznymi, a planowane zadania oraz zaproponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z dziedziny ochrony zabytków w Polsce. Program ten jest dokumentem pomocniczym i uzupełnieniem miejscowych aktów pranych. Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, w tym właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, ale także wszyscy mieszkańcy danej jednostki samorządu terytorialnego, którzy poprzez swą działalność, wpływają na zachowanie i pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego danego obszaru.

Niniejszy program stanowi kontynuację pierwszego tego rodzaju dokumentu tj. Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kawęczyn na lata 2008–2011, a następnie kontynuowany był w latach 2015–2018. Następny program opieki obowiązujący na lata 2019–2022 przyjęty został uchwałą Rady Gminy w Kawęczynie nr XXVI/186/09 z 17 czerwca 2019 r. Uchwałą Nr XL/272/2021 Rady Gminy Kawęczyn Rady Gminy Kawęczyn z dnia 27 października 2021 r. przyjęto sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kawęczyn na lata 2019–2022" za okres 2 lat tj. od października 2019 r. do września 2021 r. Celem programu opieki nad zabytkami była realizacja dwóch priorytetów: ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego gminy Kawęczyn oraz cel drugi, promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Kawęczyn.

Wprowadzone w nowym programie na lata 2024-2027 zmiany uwzględniają nowe uwarunkowania prawne, społeczne i gospodarcze, obecny stan zachowania zasobu oraz ocenę efektów wdrażania poprzedniego programu. W dokumencie tym zostanie przedstawiony stan posiadania zabytkowej substancji, propozycje działań mających na celu ochronę zabytków oraz możliwości i źródła finansowania opieki nad zabytkami opracowany na podstawie zaktualizowanej gminnej ewidencji zabytków. Nowy program ponadto oparty jest również, w przeciwieństwie do poprzednich dokumentów, o literaturę regionalną. W programie w większym stopniu dokonano analizy zabytków znajdujących się ne terenie gminy. Reasumując podstawowym celem opracowania programu opieki nad zabytkami jest określenie zasadniczych kierunków działań oraz kluczowych zadań, jakie winny być realizowane celu

poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy Kawęczyn dla zachowania materialnych i niematerialnych śladów przeszłości, dla następnych pokoleń.

1. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Kawęczyn na lata 2024–2027

Podstawą prawną ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce, a zatem opracowania programu opieki nad zabytkami jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840, z 2023 r. poz. 951, 1688, 1904). Ustawa ta określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków w Polsce. Art. 87 wspomnianej wyżej ustawy nakłada na poszczególne stopnie samorządu terytorialnego (zarządu województwa czy powiatu, lub wójta, burmistrza, prezydenta miasta) obowiązek sporządzenia na okres 4 lat odpowiednio wojewódzkiego, powiatowego lub gminnego programu opieki nad zabytkami. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami uchwalają odpowiednio: sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program ogłaszany jest w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym. Z realizacji programów samorząd sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które jest prezentowane odpowiednio: sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków. Zgodnie ze wspomnianym artykułem punkt 2 program opieki nad zabytkami ma na celu:

1) (uchylony);

2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce

Konstytucja Rzeczpospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.) – to akt prawny, określany także jako ustawa zasadnicza, który ma najwyższą moc prawną w systemie źródeł prawa w państwie. Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną, zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5, 6 i 86:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

Art. 86: „każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292) jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. i jej akty wykonawcze, które zastąpiły wcześniejszą obowiązującą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązały ochronę zabytków z ochroną

szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej. W programie przyjmuje się pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, zgodnie z tym aktem prawnym. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami na poziomie gminy Kawęczyn należy uwzględnić przede wszystkim przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3. Ustawy określający pojęcie *zabytku*: „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową".

Art. 4 „Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organa administracji publicznej działań mających na celu:

1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;

2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;

3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;

4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;

5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska."

Art. 5. „Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków do:

1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;

2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;

3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;

4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.”

Art. 6. 1. „Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393),

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.”

Art. 7. „Formami ochrony zabytków są:

1) wpis do rejestru zabytków;

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Art. 8. 1. „Rejestr zabytków, zwany dalej „rejestrem”, dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

2. Rejestr jest prowadzony w formie odrębnych ksiąg dla zabytków:

1) nieruchomych;

2) ruchomych;

3) archeologicznych.

3. Rejestr zawiera dane osobowe obejmujące: imię, nazwisko i adres zamieszkania lub nazwę i adres siedziby właściciela lub posiadacza zabytku, lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.”

Art. 19. 1. „W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

Art. 20. „Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.”

Art. 21. „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.”

Art. 22. 1. „Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

7. Ewidencje, o których mowa w ust. 1, 2, 4 i 6, mogą zawierać dane osobowe obejmujące:

1) imię, nazwisko i adres zamieszkania lub nazwę i adres siedziby właściciela, lub użytkownika zabytku;

2) imię, nazwisko i podpis autora karty ewidencyjnej lub adresowej lub imię i nazwisko osoby, która wypełniła kartę ewidencyjną;

3) imię i nazwisko lub nazwę wykonawcy prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich lub badań archeologicznych przy zabytku.”

Art. 81. „W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się

w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

Art. 87. 1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:

1) (uchylony)

2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;

5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

6. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami."

Art. 89. „Organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje (w tym zakresie) wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków."

Na potrzeby niniejszego programu ważne jest uwzględnienie innych aktów prawnych, dotyczących zarówno ochrony zabytków, jak też opieki nad zabytkami na poziomie krajowym, a w szczególności:

- Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r. poz. 503, 1846, 2185, 2747, poz. z 2023 r. 553),

- Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2023 r. poz. 682 z późn. zm.)

- Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r poz. 2556, 2687.),

- Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916, 1726, 2185, 2375),

- Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r. poz. 344),

- Ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r., poz. 194),

- Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2023 r. poz. 571)

- Rozporządzenia szczegółowe Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego dotyczące zabytków i dziedzictwa materialnego.

3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kawęczyn zgodny jest z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których się odwołuje ten program, połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, wojewódzkim oraz powiatowym.

3.1 Cele strategiczne polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023–2026 (Uchwała Rady Ministrów Nr 242 z 8 grudnia 2023 r Monitor Poslki z 2023 r., poz.1470.)

Program ten jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środków służących do realizacji wyznaczonych celów.

Celem głównym programu jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce.

W ramach celu głównego programu będą realizowane następujące cele:

Cel szczegółowy 1: Weryfikacja zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości

Kierunek działań 1.1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju:

1. Ochrona zasobu wielkoobszarowych i wieloelementowych zespołów architektury obronnej.

2. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków techniki kolejowej i zaplecza kolejowego.

3. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu i stanu z waloryzacją zabytków techniki związanych z przemysłem wydobywczym/górniczym/kopalnianym, węgla kamiennego i innych paliw kopalnych.

4. Weryfikacja i klasyfikacja zasobu, stanu zachowania z waloryzacją zabytków w zakresie zabytkowej architektury osad służbowych związanych z gospodarką leśną Lasów Państwowych.

Kierunek działań 1.2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości

Kierunek działań 1.3: Realizacja międzynarodowych zobowiązań

Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków

Kierunek działań 2.1: Cyfryzacja procesów administracyjnych

Kierunek działań 2.2: Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków

Kierunek działań 2.3: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami

Cel szczegółowy 3: Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju

Kierunek działań 3.1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych

Kierunek działań 3.2: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2023 Ochrona Zabytków (wraz z późniejszymi edycjami)

Celem programu jest finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych dla zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie kultura kreatywność) 2030

Cel główny Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 stanowi wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków, który odnosi się do zagadnień jednego z obszarów wpływających na osiągnięcie celów SOR: Kapitał ludzki i społeczny. Jest on również powiązany z realizacją działań wskazanych w poszczególnych obszarach dla wszystkich trzech celów szczegółowych Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Cel główny SRKS2030 doprecyzowują trzy cele szczegółowe:

Cel szczegółowy 1: Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne;

Cel szczegółowy 2: Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich;

Cel szczegółowy 3: Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

Dokument wskazuje na konieczność pełniejszego wykorzystania zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego.

3.2 Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn ze Strategią Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2030 roku (Uchwała nr XVI/287/20 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 stycznia 2020 roku)

Strategia jest odpowiedzią władz regionu na zmieniające się uwarunkowania i wyzwania. Przedstawia spójny plan powiązanych i przemyślanych działań w perspektywie najbliższej dekady. Stanowi on punkt wyjścia do szerokiej współpracy, której oczekiwanym efektem będzie podniesienie jakości życia mieszkańców województwa wielkopolskiego. Będzie to harmonijnie rozwijające się województwo w centrum Polski, przyjazne rodzinom, mieszkańcom miast i obszarów wiejskich. Region, w którym nowoczesna gospodarka będzie szła w parze z ochroną walorów kulturowych i przyrodniczych. Strategia zakłada zrównoważony rozwój województwa z poszanowaniem jego dziedzictwa materialnego.

Strategia wskazała słabą stronę ochrony i opieki nad zabytkami, jaką jest wciąż niewystarczająca skuteczność ochrony, zwłaszcza najcenniejszych form dziedzictwa

kulturowego. Przyczynia się do tego: niedostateczne wykorzystanie dostępnych narzędzi (np. ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i uchwał reklamowych), niepełna synchronizacja współpracy instytucjonalnej i brak zintegrowanego sytemu informacji, a także niedostateczna świadomość społeczna znaczenia zachowania walorów krajobrazu kulturowego. Do negatywnych przekształceń krajobrazu kulturowego terenów ruralistycznych zaliczono również zanik tradycyjnego budownictwa drewnianego.

W zakresie celu operacyjnego 2.1. 3. Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu kluczowym kierunkiem interwencji jest wzmacnianie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Jak czytamy w strategii: „Wielkopolskę wyróżnia bogactwo dziedzictwa kulturowego. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowejmieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, ale także dla zwiększenia udziału mieszkańców w kulturze, wzmocnienia atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury".

Dokument wskazuje dwie podstawowe potrzeby województwa w tym temacie:

– Rozwój wielkopolskich instytucji kultury. „Celem działań w ramach projektu będzie wsparcie funkcjonowania wielkopolskich instytucji kultury na jak najwyższym poziomie. Przewiduje się szereg inicjatyw związanych z rozwojem m.in. wielkopolskich muzeów, teatrów czy bibliotek, w tym również zapewnienie nowej bazy lokalowej dla Filharmonii Poznańskiej".

- Rozwój i promocja produktów turystyki kulturowej w Wielkopolsce ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego. „Celem projektu jest zachowanie, ochrona, promowanie i dalszy rozwój znaczącego potencjału turystyki kulturowej Wielkopolski, opartej głównie na szczególnej roli regionu w historii Polski, w tym szlaków turystyki kulturowej, zwłaszcza Szlaku Piastowskiego ze względu na jego rangę i znaczenie historyczne".

Jak czytamy w pakiecie działań *Wykorzystanie potencjału turystycznego Wielkopolski*: „Wielkopolska jest regionem o zróżnicowanym potencjale turystycznym opartym przede wszystkim na jej warunkach naturalnych oraz historycznych. Urozmaicone walory regionu pozwalają na rozwój na jego terenie turystyki kulturowej, w tym w oparciu o dziedzictwo kulturowe kolei wąskotorowej, turystyki przyrodniczej, wiejskiej, aktywnej i biznesowej".

W tym punkcie wskazano dwa najważniejsze obszary działań:

- Wielka Pętla Wielkopolski:

„*Wielka Pętla Wielkopolski* jest jednym z najważniejszych szlaków na polskich drogach wodnych o dużej atrakcyjności przyrodniczej oraz walorach rekreacyjno-kulturowych, cieszącym się popularnością wśród turystów. W celu podniesienia konkurencyjności tego produktu na rynku międzynarodowym szlak wymaga znaczących inwestycji – nadal brakuje przystani i marin, niezbędnych urządzeń technicznych, takich jak: sanitariaty, stacje paliw, punkty gastronomiczne, placówki usługowo-naprawcze sprzętu pływającego. Kluczowa jest modernizacja i systematyczna konserwacja śluz na szlaku, utrzymanie drożności szlaku oraz jego kompleksowa promocja".

- Wielkopolska BIKE:

„Rosnąca popularność roweru jako środka transportu w codziennych dojazdach miejskich oraz turystyki długodystansowej stanowi podstawę do realizacji projektu *Wielkopolska BIKE*. Celem projektu jest stworzenie systemu tras rowerowych przebiegających przez województwo wielkopolskie, nawiązujących do istniejących i planowanych asfaltowych tras rowerowych w gminach (sieć lokalna) oraz sąsiednich województwach (włączenie się w sieć transgraniczną). Stworzenie tego systemu poprzedzone zostanie opracowaniem polityki rowerowej dla województwa wielkopolskiego, uwzględniającej także aspekt bezpieczeństwa współuczestniczących w ruchu na trasach rowerowych".

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn z Planem zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego (Uchwała Nr V/70/19 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 25 marca 2019 r. Dz. Urzędowy Woj. Wielkopolskiego 2019 poz.4021.).

Jak czytamy w planie, województwo wielkopolskie jest obszarem zróżnicowanym pod względem tradycji historycznych oraz materialnej i niematerialnej spuścizny kulturowej, i obejmuje swoim zasięgiem kilka historycznych jednostek administracyjnych. Obszar ten od pradziejów był miejscem szczególnie intensywnego osadnictwa ludzi. W dalszej perspektywie doprowadziło to do faktu, że właśnie Wielkopolska stała się kolebką przyszłego państwa polskiego. W planie przedstawiono pokrótce zarys osadnictwa na przestrzeni wieków oraz rolę Wielkopolski w kontekście kształtowania się kultury Polski. Wskazano, że na omawianym terenie znajduje się wiele cennych zabytków, a samo województwo wyróżnia się występowaniem licznych obszarów i obiektów zabytkowych. Wśród nich wyróżniają się obiekty uznane za najbardziej wartościowe w skali kraju i Europy. W planie dokonano szczegółowej analizy najczynniejszych obiektów zabytkowych województwa. Zaznaczono, że

w zrównoważonym rozwoju województwa bardzo ważne jest wykorzystanie tego potencjału oraz jego poszanowanie.

Zakładanym celem głównym planu jest „Efektywne wykorzystanie potencjałów rozwojowych na rzecz wzrostu konkurencyjności województwa służące poprawie jakości życia mieszkańców w warunkach zrównoważonego rozwoju". Jednym z celów szczegółowych jest „Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji".

Dla realizacji celu polityki przestrzennej określono dwa kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa:

- Wzmacnianie tożsamości narodowej i regionalnej oraz

- Rozwój zróżnicowanych form turystyki i rekreacji.

Dla realizacji powyższych kierunków zagospodarowania przestrzennego określono dwa rodzaje działań.

Pierwsze działanie w zakresie wzmacniania tożsamości narodowej i regionalnej – to działania obejmujące:

- Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego realizowane poprzez:

a) wzmacnianie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze Szlakiem Piastowskim, ukierunkowanych na zachowanie ich historycznych wartości i krajobrazu w ich otoczeniu;

b) realizację jednolitego oznakowania Szlaku Piastowskiego;

c) urządzenie parkingów, miejsc noclegowych i gastronomicznych z adaptacją obiektów zabytkowych dla tych funkcji;

d) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego.

- Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego realizowanego poprzez:

a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej;

- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków;

- tworzenie list dóbr kultury współczesnej;

- modernizację obiektów zabytkowych, w tym adaptowanie i przystosowywanie ich do nowych funkcji m.in.: na cele organizacji instytucji kulturalnych i obsługi ruchu turystycznego;

- tworzenie lokalnych muzeów dla ochrony zasobów dziedzictwa ruchomego oraz dziedzictwa niematerialnego;

- tworzenie skansenów oraz przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej, którym nie można zapewnić ochrony w miejscach ich lokalizacji;

b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej;

- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków;

- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie potrzeb ich odnowy, w tym w szczególności historycznych centrów miast, obszarów poprzemysłowych, powojskowych, historycznego rozplanowania miejscowości wraz z rozplanowaniem pól oraz określanie dla nich zasad zagospodarowania;

- identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi w postaci programów rewitalizacji, miejscowych planów rewitalizacji lub planów odnowy miejscowości;

- działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca – w tym również obszarów o zachowanych wartościach kulturowo-przyrodniczych, m.in: parków rezydencjonalnych, parków miejskich, ogrodów, cmentarzy, alei przydrożnych, zadrzewień śródpolnych;

c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:

- tworzenie parków kulturowych;

- wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO;

d) rozwój działalności kulturalnej, promującej tradycje, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych.

3) Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu realizowaną poprzez:

a) działania w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty);

- tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz zewidencjonowanych obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania, w tym ograniczeń dla zainwestowania oraz prowadzenia działalności rolniczej;

- uwzględnienie ograniczeń w zagospodarowaniu terenów wynikających z ustanowionej strefy ochronnej dla Pomnika Zagłady;

- określanie terenów przeznaczonych pod zabudowę i terenów objętych zakazem zabudowy, z określeniem dopuszczalnych funkcji dostosowanych do otoczenia obiektów i cennych kulturowo;

- wprowadzanie zakazów lokalizacji farm wiatrowych, inżynierskich obiektów wielkogabarytowych czy napowietrznej infrastruktury technicznej na terenie obiektów cennych kulturowo oraz w ich otoczeniu;

- określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo, a w szczególności na przedpolach ekspozycji oraz na przebiegu osi widokowych, w tym: zasad podziału terenu; linii zabudowy; intensywności zabudowy; gabarytów nowych obiektów (wysokości budynków, rodzaju dachów, pokrycia dachów, proporcji i kompozycji oraz kolorystyki elewacji, użytych materiałów budowlanych). Chodzi o to, by zapewnić właściwe wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz podkreślić ich walory architektoniczne, estetyczne i krajobrazowe;

- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam, ekranów akustycznych, w tym również miejsc zakazu ich lokalizowania, a także rodzaju dopuszczanej nawierzchni (posadzki) stosowanej w bezpośrednim otoczeniu obiektów cennych kulturowo;

- zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo, w tym m.in.: układu komunikacyjnego, systemu przestrzeni publicznych, kompozycji zieleni, linii zabudowy;

- określanie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni, z uwzględnieniem pierwotnie nasadzonych gatunków;

- wyznaczanie terenów dla lokalizacji nowej zieleni o funkcji izolacyjnej, przesłaniającej obiekty niekorzystne czy zdegradowane oraz nowej zieleni na przedpolach ekspozycji i wzdłuż osi widokowych.

b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej obejmującej cenne kulturowo przestrzenie miast lub wsi wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na charakterystyczne dla przestrzeni miast elementy krystalizujące kompozycje urbanistyczne. Chodzi m.in. o dominanty architektoniczne lub przestrzenne, wnętrza urbanistyczne, ciągi alei, zieleń komponowaną oraz o charakterystyczne dla przestrzeni wsi elementy kompozycji ruralistycznej) m.in. dominanty architektoniczne lub przestrzenne, place, aleje i inna zieleń komponowana);

- wprowadzanie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności zachowania historycznych relacji wysokościowych, rozplanowania dominant (zapewnienie ekspozycji wież obiektów zabytkowych, np.: kościołów, ratuszy), ukształtowania dachów, układów zieleni, osi kompozycyjnych, gabarytów i gęstości zabudowy itp.;

- zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy w pierzejach, w tym linii zabudowy, wysokości czy geometrii dachów;

c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:

- wyznaczanie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej);

- zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych, w tym wyznaczanie nowych terenów pod zabudowę wzdłuż placów i dróg w granicach istniejących miejscowości;

- zachowanie historycznych cech zabudowy regionalnej, w tym w szczególności kształtu i pokrycia dachu, materiału budowlanego, kolorystyki elewacji itp.;

- określanie ograniczeń w zagospodarowaniu i zabudowie terenów dla ochrony ekspozycji panoram miejscowości, zwłaszcza: zasad podziału terenu; intensywności zabudowy; gabarytów nowych obiektów (wysokości budynków, rodzaju dachów, pokrycia dachów, proporcji i kompozycji oraz kolorystyki elewacji, użytych materiałów budowlanych);

- zachowanie charakterystycznej, historycznej małej architektury, m.in. ogrodzeń, kapliczek i krzyży przydrożnych, oraz charakterystycznych nasadzeń zieleni wzdłuż dróg;

- określanie terenów zachowania istniejącej lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni (parków, alei drzew) z uwzględnieniem pierwotnie nasadzonych gatunków zieleni;

d) w obrębie obszarów krajobrazu leśnego;

e) w obrębie obszarów krajobrazu łąkowego;

f) w obrębie obszarów krajobrazu przekształconego.

4) Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej realizowany poprzez:

a) rozwój działalności kulturalnej w miejscowościach o wysokich walorach dziedzictwa kulturowego i wysokim znaczeniu instytucji kultury, spełniających funkcję kulturalnych centrów Wielkopolski;

b) poprawę dostępności do usług kultury;

c) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym rozwijanie współpracy międzynarodowej, krajowej i regionalnej, wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kultury materialnej i niematerialnej Wielkopolski i Polski;

d) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego.

Drugie działanie – to aktywność w zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji obejmująca:

Zwiększanie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez:

a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych;
b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych;
c) poprawę estetyki miast i wsi, w tym szczególnie obiektów o funkcjach turystycznych;
d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi oraz kuchni regionalnej;
e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej, kwalifikowanej i wypoczynkowej w poszczególnych gminach.

Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym poprzez:

a) kształtowanie spójnego systemu pasm kulturowych województwa wielkopolskiego w oparciu o przebieg najważniejszych szlaków kulturowych o randze międzynarodowej i krajowej, w tym wyznaczanie międzyregionalnych powiązań szlaków kulturowych – łączenie szlaków o tej samej tematyce na granicach województw;

b) tworzenie tematycznych systemów szlaków dziedzictwa, włączanie szlaków istniejących oraz wytyczanie nowych;

c) poprawę atrakcyjności szlaków dziedzictwa i obiektów zabytkowych.

Rozwój turystyki kwalifikowanej: rowerowej, konnej, kajakowej, pieszej i aeroturystyki – o znaczeniu krajowym i regionalnym;

Rozwój turystyki wypoczynkowej o znaczeniu krajowym i regionalnym;

Rozwój turystyki biznesowej o znaczeniu krajowym i regionalnym;

Poprawa obsługi ruchu turystycznego.

Zachowanie materialnych i niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego w jak najbardziej kompletnym i autentycznym stanie ma kluczowe znaczenie dla utrwalania tradycji regionalnej i uwypuklenia rozmaitości jej charakterystycznych atrybutów. Zakłada się, że ochronie różnorodności i cech specyficznych dziedzictwa będzie służyło przede wszystkim pełne rozpoznanie jego zasobu. Przyczyni się do tego zwłaszcza tworzenie gminnych ewidencji zabytków i katalogów budownictwa regionalnego. Kompleksowa identyfikacja obiektów i obszarów cennych będzie podstawą skutecznego zarządzania dziedzictwem.

Natomiast podniesieniu skuteczności działań na rzecz zachowania jego zasobów będzie służyło tworzenie opracowań analitycznych i dokumentów programowych. Podstawą osiągnięcia zakładanego celu jest utrzymanie istniejących form ochrony dla zidentyfikowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz obejmowanie ochroną nowo rozpoznanych elementów. Istotne znaczenie w tym względzie mają, zintegrowane w skali regionu, działania ukierunkowane w szczególności na lepsze wykorzystanie narzędzi prawa lokalnego. Dla osiągnięcia poprawy stanu zachowania dziedzictwa konieczne jest podejmowanie działań o charakterze naprawczym. Zakłada się zwłaszcza kontynuację już realizowanych procesów rewitalizacyjnych w obrębie zabytkowych założeń przestrzennych oraz inicjowanie nowych. Chodzi o szczególne uwzględnienie obszarów oraz obiektów mających wybitną wartość oraz zagrożonych degradacją, w tym reprezentatywnych i zlokalizowanych w kreowanej sieci ośrodków historycznych. Jeśli chodzi o gminę Kawęczyn, wchodzi w grę zwłaszcza gminna ewidencja zabytków i gminy program opieki nad zabytkami. Zapisy zawarte w ww. planie zostały uwzględnione podczas sporządzania naszego programu

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn z Audytem krajobrazowym województwa wielkopolskiego Uchwała Nr Li/1000/23 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z 27 marca 2023 roku w sprawie: uchwalenia Audytu krajobrazowego województwa wielkopolskiego.

Audyt krajobrazowy stanowi podstawę do podejmowania działań w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu poprzez uwzględnienie wniosków i rekomendacji w dokumentach planistycznych szczebla regionalnego i lokalnego. Zapisy audytu krajobrazowego wzmocnią także ochronę krajobrazu na obszarach objętych ochroną prawną. Zgodnie z przepisami prawa

wytyczne dotyczące ochrony krajobrazu określone w audycie krajobrazowym muszą być uwzględniane w określonych dokumentach szczebla regionalnego i lokalnego.

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn z Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w województwie wielkopolskiego na lata 2021–2024 (Uchwała Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2021 r. W sprawie przyjęcia Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2021–2024 (*Dz. Urzędowy Woj. Wielkopolskiego z 2022 r., poz 58).*

Opracowany w 2021 r. *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2021–2024* stanowi kontynuację założeń wcześniej obowiązującego wojewódzkiego programu. Celem strategicznym programu jest zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego regionu jako istotnej części spuścizny dziejowej. Dokument zawiera ogólną charakterystykę zabytków z terenu województwa wielkopolskiego i cele, które wskazuje jako priorytetowe do realizacji przez organa decyzyjne na poziomie województwa. Jego wdrożenie przyczyni się do otoczenia dziedzictwa województwa właściwą opieką, z zachowaniem zasady możliwie pełnego włączenia obiektów zabytkowych. Realizacja planu wymaga ścisłej współpracy organów ochrony zabytków i instytucji wykonujących zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zadania te powinny podejmować samorządy poszczególnych szczebli oraz właściciele obiektów zabytkowych.

Dla osiągnięcia wysokiej jakości dziedzictwa kulturowego i przestrzeni publicznych niezbędne jest podejmowanie działań o charakterze naprawczym, Szczególnie ważną rolę odgrywa postawa samorządów gminnych. Poprawę stanu zachowania i właściwe wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu uzyskać można dzięki kompleksowym rewitalizacjom historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich, z uwzględnieniem zachowania specyficznych cech ich struktury budowlanej i nadania odpowiedniego standardu estetycznego przestrzeniom publicznym, przy jednoczesnym ograniczaniu barier architektonicznych. Rewitalizacja powiązana z konserwacją, renowacją i rewaloryzacją obiektów i obszarów zabytkowych, szczególnie reprezentatywnych i zagrożonych zniszczeniem (nieużytkowanych lub użytkowanych niewłaściwie), może się przyczynić do właściwego ich wykorzystania, z uwzględnieniem wyeksponowania ich wartości oraz dostępności turystycznej.

Jak czytamy we wstępie: „Głównym zamierzeniem Programu opieki nad zabytkami Województwa Wielkopolskiego nalata 2021–2024 jest określenie warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach Samorządu Województwa Wielkopolskiego, służących poprawie stanu zachowania zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego Wielkopolski. Celem działania Samorządu Województwa jest zharmonizowanie polityki ochrony przestrzeni kulturowej z polityką rozwoju regionalnego i strategią zrównoważonego zagospodarowania województwa. Prowadzenie spójnej polityki i zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego oraz współdziałanie wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego w województwie z instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi, podmiotami gospodarczymi, posiadaczami i użytkownikami zabytków umożliwi osiągnięcie wyznaczonych celów i zamierzeń określonych w dokumencie programowym”.

Jednym z narzędzi ochrony zabytków nieruchomych, zarówno znajdujących się w rejestrze zabytków, jak i w ewidencji, są ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Ich zadaniem jest m.in. określanie rozwiązań niezbędnych do: zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu, a także uwzględnianie opieki nad zabytkami przy ustalaniu przeznaczenia i zasad zagospodarowania terenu (w tym sposobu kształtowania zabudowy), np. poprzez wyznaczenie odpowiednio do potrzeb stref ochrony konserwatorskiej. W ich obrębie ustanowić można ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę zabytków znajdujących się na danym obszarze.

Należy przy tym podkreślić, że ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (skrót: mpzp) stanowią formę ochrony zabytków znajdujących się w ewidencji, a nie wpisanych do rejestru zabytków. Są jedyną formą ochrony, jeśli chodzi o zachowanie właściwego kontekstu krajobrazowego zabytków.

Celem głównym programu jest stworzenie przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego warunków dla zapewnienia odpowiednio efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz dbanie o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych oraz przyszłych pokoleń. W programie wyznaczono 5 celów szczegółowych:

Cel szczegółowy 1. *Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa wielkopolskiego*.

Kierunki działania:

1. Podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków;
2. Wspieranie ochrony zabytków archeologicznych;
3. Popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
4. Monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 2. *Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego*

Kierunki działania:

1. Wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe oraz wzmacniających kompetencje kulturowe;

2. Wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego oraz popularyzacji i upowszechniania wiedzy na jego temat;

3. Stwarzanie warunków dla opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym w duchu partycypacji społecznej.

Cel szczegółowy 3. *Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa*

Kierunki działania:

1. Wsparcie zagospodarowywania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne;

2. Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych;

3. Wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla Wielkopolski.

Cel szczegółowy 4. *Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami*

Kierunki działania:

1. Włączanie zabytków w procesy gospodarcze;

2. Włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 5. *Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych*

Kierunki działania:

1. Udostępnianie obiektów zabytkowych;

2. Wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

3.3 Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn z Programem opieki nad zabytkami powiatu tureckiego na lata 2022–2025 (Uchwały Nr XXXVIII/258/2022 Rady Powiatu Tureckiego z dnia 28 marca 2022 r.)

Powiatowy program opieki nad zabytkami jest dokumentem o charakterze strategicznym, określającym zasadnicze kierunki działań. Mają one na celu zachowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego, a także – w miarę możliwości – poprawę jego stanu na terenie powiatu tureckiego. Program opieki nad zabytkami powiatu sporządzono w oparciu o gminne ewidencji zabytków oraz program opieki nad zabytkami gmin, wchodzących w skład powiatu.

Kierunki działań dla realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami – to:

1. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

2. Promocja i udostępnianie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego

3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych

4. Działania związane z opieką nad zabytkami

5. Podejmowanie przedsięwzięć, umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Należy zaznaczyć, że do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie w powiecie tureckim szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszym elementem oferty turystycznej.

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn z Strategią integracji i rozwiązywania problemów społecznych w Powiecie Tureckim na lata 2016-2025 i Zintegrowaną Strategią Rozwoju Gospodarczego na lata 2015-2025.

W dokumentach zaznaczono, że w powiecie tureckim znajduje się wiele atrakcji turystycznych, które podnoszą atrakcyjność terenów oraz przyciągają mieszkańców spoza jego obszaru, w tym te z gminy Kawęczyn.

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn z Zintegrowana Strategia Rozwoju Gospodarczego Gmin Powiatu Tureckiego na lata 2015 - 2025

Zintegrowana Strategia Rozwoju Gospodarczego Gmin Powiatu Tureckiego na lata 2015 - 2025 opracowana została 31 października 2014 r.Strategia ma na celu określenie potencjału i perspektyw rozwoju dla powiatu tureckiego, jak i dla każdej z gmin. Na tej podstawie możliwe jest podjęcie konkretnych kroków, by doprowadzić do poprawy sytuacji gospodarczej na terenie obszaru objętego strategią.

Wyznaczone cele strategiczne:

Cel strategiczny I – wzrost potencjału społecznego wraz z poprawą warunków i jakości życia mieszkańców powiatu tureckiego.

Cel strategiczny II – rozwój gospodarczy obszaru funkcjonalnego przez pobudzanie lokalnej przedsiębiorczości i aktywną politykę proinwestycyjną.

Cel strategiczny III – stworzenie warunków do rozwoju gospodarczego powiatu przez zapewnienie dostępu do wysokiej jakości infrastruktury.

Cel strategiczny IV – wzrost atrakcyjności przestrzeni obszaru funkcjonalnego dla mieszkańców, inwestorów i osób z zewnątrz.

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn z Strategią marki i produktu turystycznego dla obszaru Powiatu Tureckiego

Strategia marki i produktu turystycznego dla obszaru Powiatu Tureckiego została opracowana w 2015 r. Strategia to długookresowy program dotyczący budowania produktu turystycznego. Dokumentem nadrzędnym dla Strategii jest Zintegrowana Strategia Rozwoju Gospodarczego Gmin Powiatu Tureckiego na lata 2015–2025. To ona wyznacza cel nadrzędny, jakim jest wizja rozwoju i sektorowe cele strategiczne, w tym dotyczące turystyki. Na potrzeby Strategii wykonana została szczegółowa inwentaryzacja potencjału turystycznego gmin wchodzących w skład powiatu tureckiego. Jest to strategia marketingowa produktu turystycznego z uwzględnieniem procesu budowania marki, wraz z przygotowaniem systemu wdrożenia operacyjnego (projekty, wskazanie liderów osobowych i instytucjonalnych, propozycja metod aktywizacji społeczności lokalnej).W Strategii wymieniono elementy dziedzictwa kulturowego powiatu w poszczególnych gminach, m.in.: zespoły dworskie, zabytki architektury i budownictwa świeckiego, zabytki architektury i budownictwa sakralne, zabytkowe cmentarze, fortyfikacje średniowieczne i nowożytne, zabytki techniki, zabytki archeologiczne i zabytki ruchome, parki pałacowe, dworskie, willowe, muzea, galerie i zbiory sztuki oraz Inne walory i atrakcje antropogeniczne, walory tradycyjnej kultury ludowej.

Dla obszaru powiatu tureckiego zaproponowano łącznie 6 produktów. Po konsultacjach dokonanych wśród partnerów gmin odpowiedzialnych za opracowanie i wdrażanie niniejszej strategii wybrano:

- 2 produkty wiodące: „Tkane wioski tureckie” i „Turecki Park Kulturowy”,

- 3 produkty uzupełniające: „Szlak Getta Wiejskiego Ziemi Tureckiej”, „W siodle na wsi i w siodle” oraz „Pojezierze Turkowskie – woda i przyroda”. Dodatkowo zaproponowano produkt „Muzeum Sera”, który jest rekomendowany przez autorów strategii jako produkt wyróżniający, charakteryzujący się dużą unikalnością, potencjałem wizerunkowym oraz w zakresie generowania ruchu turystycznego. Byłoby to jedyne takie muzeum w Polsce.

Gmina Kawęczyn została wyznaczona jako lider projektu/produktu „Szlak Getta Wiejskiego Ziemi Tureckiej”- szlak kulturowy, produkt zintegrowany (sieciowy). Korzyści funkcjonalne: Podróż po szlaku pozwoli zapoznać się odwiedzającym z trudną historią Żydów na obszarze powiatu tureckiego, odkryć związki w tożsamości tego terenu pomiędzy tradycjami tkackimi, a obecnością Żydów. Poznać powiązania pomiędzy historią Żydów, Polaków i Niemców na tym terenie. Będzie to lekcja historii i kultury, w otoczeniu przyrodniczo - kulturowym obszaru powiatu tureckiego. Podróżowanie po szlaku wymaga stworzenia jego infrastruktury: oznakowania trasy, dojazdu do miejsc związanych ze szlakiem, umieszczenia tablic informacyjnych oraz innych elementów. Odwiedzający powinni mieć możliwość zapoznania się z historią Żydów ziemi tureckiej właśnie dzięki tym nośnikom informacji, mapie.

Główne działania niezbędne do wdrożenia produktu są następujące: powołanie Centrum Pamięci Żydów Ziemi Tureckiej, które byłoby odpowiedzialne za stworzenie szlaku i zarządzanie produktem, jednak instytucją inicjującą projekt powinna być Gmina Kawęczyn, z uwagi na nawiązane kontakty w trakcie realizacji upamiętnienia getta, a co za tym idzie możliwością pozyskania partnerów i sponsorów na zewnątrz (utworzenie centrum jest uwzględnianie w części operacyjnej, w propozycji projektów o charakterze zintegrowanym).

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn z Lokalną Strategią Rozwoju Kierowanego PRZEZ SPOŁECZNOŚĆ (LSR) Turowskiej Unii Rozwoju– T.U.R. 2023–2027

Turkowska Unia Rozwoju – T.U.R. jako Lokalna Grupa Działania wdrażała Lokalną Strategię Rozwoju w latach 2007–2013; 2014–2023. Dokument na lata 2023–2027 jest kontynuacją wcześniejszych. Obszar LGD obejmuje osiem sąsiadujących ze sobą gmin z województwa wielkopolskiego, w tym siedem z powiatu tureckiego – Gminę Brudzew, Gminę Dobra, Gminę Kawęczyn, Gminę Malanów, Gminę Przykona, Gminę Turek, Gminę Władysławów i jedną z powiatu kolskiego – Gminę Kościelec. Zajmuje powierzchnię 990 km², z czego najmniejszą powierzchnię ma Gmina Władysławów – 91 km², a największą ma Gmina Dobra – 132 km². Jak czytamy w strategii, głównym profilem działalności grupy jest aktywizacja lokalnej społeczności (KGW), wsparcie i rozwój kultury oraz tradycji, ochrona dóbr kultury oraz walka z pożarami, klęskami żywiołowymi lub innymi miejscowymi zagrożenia, a także ratownictwo specjalistyczne (OSP). W rozdziale 4.8 poruszono temat dziedzictwa kulturowe oraz zabytków. Obszar działania Turkowskiej Unii Rozwoju – T.U.R.

jest bogaty z punktu widzenia historyczno-kulturowego – można tu zobaczyć liczne pałace, dworki i parki dworskie, zabytkowe kościoły – murowane i drewniane, kaplice, cmentarz (zarówno katolickie, ewangelickie jak i żydowskie) oraz pomnik. Niektóre z nich czasy świetności mają już dawno za sobą i nie zostały nigdy odremontowane, ale ich urok tkwi często w historiach i legendach z nimi związanych, które stanowią niezwykle bogate i ciekawe dziedzictwo terenu. Co ważne, historie te są wciąż żywe, znane mieszkańcom tego terenu, co stanowić może podwaliny dla budowania produktu turystycznego regionu. Z zabytków gminy Kawęczyn wymieniono: kościół św. Andrzeja Apostoła w Tokarach, kościół Matki Boskiej Bolesnej w Kowalach Pańskich i dawny budynek urzędu gminy również w Kowalach Pańskich.

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kawęczyn na lata 2024–2027 wykazuje zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonanymi na poziomie gminy. Gminną ewidencję zabytków wykorzystuje się przy ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Jest ona również podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami.

4.1 Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn ze Strategią rozwoju Gminy Kawęczy na lata 2022–2030 (uchwały Nr LV/357/2022 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 29 września 2022 r.)

Strategia Rozwoju Gminy Kawęczyn na lata 2022–2030 jest kluczowym dokumentem jednostki samorządu terytorialnego, diagnozującym bazowe uwarunkowania i potrzeby rozwojowe oraz potencjał gminy, charakteryzuje się podejściem zintegrowanym określając cele, kierunki działania i zadania na najbliższe lata, przy uwzględnieniu szerokiej partycypacji wszystkich interesariuszy i partnerów. Za kluczowe w kontekście zrównoważonego rozwoju

Gminy Kawęczyn, w tym również związanymi z dziedzictwem kulturowym uznano następujące cele:

Cel strategiczny 1. Rozwój kapitału ludzkiego, oświaty, kultury, sportu, opieki społecznej:

- rozwój współpracy z organizacjami pozarządowymi;

- utworzenie Domu Kultury;

- organizacja kół zainteresowań, spotkań i warsztatów;

- organizacja czasu wolnego dla mieszkańców;

- rozwój społeczeństwa obywatelskiego, wzmacnianie tożsamości lokalnej.

Cel strategiczny 2. Rozwój gospodarczy, w tym sektora rolnictwa.

Cel strategiczny 3. Rozwój infrastruktury społecznej i technicznej, w tym efektywne zagospodarowanie przestrzeni.

Cel strategiczny 4. Poprawa jakości zarządzania publicznego.

Cel strategiczny 5. Ochrona środowiska naturalnego:

- ochrona zagrożonych gatunków fauny i flory, cennych przyrodniczo obszarów;

- oznakowanie pomników przyrody.

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kawęczyn (Uchwała Nr XLII/287/2021 Rady Gminy w Kawęczynie z dnia 17 grudnia 2021 r.)

W Programie uwzględniono ustalenia wynikające ze *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kawęczyn* z 2013 r., aktualizowanego w 2017 i 2021 r. Studium jest dokumentem, w którym zawarte są wytyczne polityki przestrzennej w gminie Kawęczyn, nie stanowi ono jednak prawa miejscowego. Ma charakter dokumentu strategicznego i stanowi zbiór danych informacyjnych, w oparciu o które są tworzone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

W rozdziale 3.4 Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej poruszono temat związany z opracowaniem niniejszego programu. Zwrócono uwagę na liczne stanowiska archeologiczne na terenie gminy. Dokonano krótkiej charakterystyki historycznej gminy. Za najcenniejsze zabytki uznano lokalne kościoły i inne obiekty związane z kultem oraz zespoły dworsko-parkowo-folwarczne. Zaznaczono istnienie wiatraka w Marcjanowie jako jedynego tego typu obiektu. W następnych punktach rozdziału dokonano analizy obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków i zabytków ruchomych z obszaru gminy. W studium za wskazane uznano podjęcie działań rewitalizacyjnych w parkach podworskich, a w szczególności sukcesywną pielęgnację istniejącej struktury roślinnej oraz uzupełnianie i wymianę drzewostanu, w miarę zachodzących potrzeb. W podsumowaniu dokonano analizy szans i zagrożeń dla zabytków. Zaznaczono, że – w przypadku prac przy obiektach zabytkowych – konieczne jest uzyskanie pozwolenia i opinii Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn z Gminnym planem ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla gminy Kawęczyn został opracowany w 2015 r. Plan został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn z Programem Rewitalizacji dla Gminy i Kawęczyn na lata 2017–2023 (Uchwała Nr XXXIV/232/2017 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 30 października 2017).

Program rewitalizacji – to ważny dokument strategiczny gminy, w którym się dokonuje analizy stanu możliwości rozwoju obszarów określonych jako problemowe/niedoinwestowane. Wytypowano określone projekty, których realizacja, rozłożona w czasie, ma doprowadzić do lepszego wykorzystania potencjału miejsca i przywrócenia stanu równowagi. Jednym z celów programu będzie poprawa warunków estetycznych i funkcjonalnych przestrzeni publicznej.

Program Rewitalizacji Gminy Kawęczyn jest wieloletnim programem działań we wszystkich opisanych sferach. Jego celem jest wyprowadzenie wyznaczonego obszaru rewitalizacji ze stanu kryzysowego oraz stworzenie warunków do jego rozwoju. Ponadto Program stanowi narzędzie planowania i koordynowania różnorodnych aktywności w ramach rewitalizacji.

Przygotowanie dokumentu poprzedzono badaniami dotyczącymi rewitalizacji. W trakcie prac prowadzono spotkania konsultacyjne, dokonano diagnozy w oparciu o dostępne dane. Ponadto dokument był poddany procesowi konsultacji społecznych. W punkcie 2.10 poruszano w programie sprawy kultury i zabytków. Zaznaczano duże zaangażowanie społeczne środowiska w zakresie inicjatyw o charakterze społeczno-kulturalny oraz o dużej aktywności pracowników biblioteki gminnej. Gmina Kawęczyn przyciąga walorami przyrodniczymi i zabytkami. Szczególną uwagę zwracano na zespoły dworsko-parkowo-folwarczne, jednak nie zaplanowano żadnych działań w celu rewitalizacji tych miejsc. Również w zakresie wiatraka w Marcjanowie nie poruszono tego tematu. Do jednych z projektów uzupełniających (fiszka projektowa 6) zaliczono poprawę bezpieczeństwa wokół kościoła parafialnego w Tokarach. Założono wymianę parkanu, z uwagi na jego zły stan techniczny. Założenia nie udało się zrealizować. Obecnie trwają konsultacje społeczne w temacie przygotowania nowego programu rewitalizacji. Warto zwrócić uwagę na sprawy zabytków.

Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn z Miejscowymi Planami Zagospodarowania Przestrzennego (Uchwała XXVII/135/97 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 30 grudnia 1997 r. z późniejszymi zmianami Dz. Urz. woj. konińskiego z 12 lutego 1998 r. Nr 7, poz. 24)

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy jest dokumentem o charakterze strategicznym określającym politykę przestrzenną gminy, w tym lokalne zasady zagospodarowania. Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w mpzp stanowią prawo lokalne i są jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Na terenie gminy Kawęczyn obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Pierwszy plan przyjęto w 1997 r., a ostatni (na chwilę obecną) – w 2022 r. W planach znajdują się zapisy dotyczące zabytków gminy. Obecnie na terenie gminy obowiązują następujące plany zagospodarowania przestrzennego:

Uchwała Nr XXVII/135/97 Rady Gminy w Kawęczynie z dnia 30 grudnia 1997 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wybranych terenów na obszarze gminy Kawęczyn.

Uchwała Nr II/12/98 Rady Gminy w Kawęczynie z dnia 4 listopada 1998 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Kawęczyn.

Uchwała Nr XVIII/76/99 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 28 października 1999 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Kawęczyn.

Uchwała Nr XXV/109/2000 Rady Gminy w Kawęczynie z dnia 26 września 2000 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Kawęczyn.

Uchwała Nr XXXVII/163/2001 Rady Gminy w Kawęczynie z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Kawęczyn.

Uchwała Nr III/18/2002 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 13 grudnia 2002 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu we wsi Marcjanów, gmina Kawęczyn.

Uchwała Nr XXXIX/213/2014 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 7 lutego 2014 r. w sprawie „Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w miejscowości Kawęczyn – Kawęczyn-Centrum”.

Uchwała Nr XXXIX/215/2014 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 7 lutego 2014 r. w sprawie „Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w miejscowości Marianów Kolonia”.

Uchwała Nr XXIV/151/2016 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 28 października .2016 r. w sprawie „Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w miejscowości Kawęczyn - Kawęczyn Wschód”.

Uchwała Nr XXXIV/235/2017 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 30 października 2017 r. w sprawie „Zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów

położonych w miejscowości Kawęczyn przy drodze powiatowej nr 4491P z Kowali Pańskich do Głuchowa”.

Uchwała nr XLII/287/2018 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 28 czerwca 2018 r. w sprawie uchwalenia „Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu działek nr 274, 275 i 276 (obręb Kawęczyn) położonych w miejscowości Kawęczyn”.

Uchwała nr XXV/180/2020 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 6 października 2020 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w miejscowości Marianów-Kolonia – Marianów-Kolonia Zachód.

Uchwała nr XLV/298/2022 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 28 stycznia 2022 r. w sprawie uchwalenia „Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Marianów-Kolonia – Strefa inwestycyjna”.

Roczny program współpracy Gminy Kawęczyn z organizacjami pozarządowym oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na rok 2022 (Uchwala XXXIV/246/2022 Rady Gminy w Kawęczynie z dnia 9 listopada 2022 r.).

Program zakłada współpracę Gminy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w zakresie kultury, oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Raport o stanie gminy Kawęczyn za 2022 r.

W raporcie czytamy, że w 2022 r. Urząd Gminy w Kawęczynie nie podjął działań z zakresu opieki nad zabytkami. W 2022 r. do Urzędu Gminy w Kawęczynie wpłynęło łącznie 67 wniosków w zakresie ustalenia warunków zabudowy. Wydanych zostało 38 decyzji ustalających warunki zabudowy, 3 decyzje odmawiające ustalenia warunków zabudowy oraz 8 decyzji umarzających postępowanie. 10 wniosków pozostawiono bez rozpatrzenia (pomino wezwania do uzupełnienia złożonych dokumentów wnioski te nie zostały uzupełnione i nie spełniały wymagań formalnych związanych z wydaniem decyzji), 3 wnioski zostały wycofane przez inwestorów. Wydane decyzje głównie dotyczyły postawienia budynków mieszkalnych realizowanych w zabudowie zagrodowej i mieszkaniowej jednorodzinnej, budynków gospodarczych oraz wiat, a także energii odnawialnej (panele fotowoltaiczne).

5. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Kawęczyn

5.1 Położenie Gminy Kawęczyn

Gmina Kawęczyn leży we wschodniej części województwa wielkopolskiego. Znajduje się na północno-zachodnim skraju powiatu tureckiego. Siedziba gminy Kawęczyn leży 12 km od siedziby powiatu, Turku, natomiast do Poznania, siedziby województwa jest 140 km. Od północy gmina sąsiaduje z gminą Malanów i Turek (pow. turecki). Od zachodu – z gminą Dobra (pow. turecki). Od południa – z gminą Malanów (pow. turecki). Od wschodu – z gminami Turek i Dobra (pow. turecki). Od strony północnej sąsiaduje z gminą Goszczanów (pow. sieradzki, woj. łódzkie), a od zachodu – z gminą Lisków (pow. kaliski).

Gmina Kawęczyn położona jest w środkowej części Nizin Środkowopolskich – w obszarze etnicznym Wielkopolski południowo-wschodniej, na Wysoczyźnie Tureckiej. Rzeźba terenu jest urozmaicona. Przez teren ten przebiega droga krajowa nr 83 (Turek–Dobra–Jeziorsko–Warta–Sieradz) oraz droga wojewódzka nr 471 (Opatówek–Dobra). Liczne są drogi powiatowe i gminne.

Obszar gminy zajmuje 10105 ha, co czyni ją jedną z mniejszych gmin powiatu tureckiego (stanowi to niespełna 11% ogólnej powierzchni powiatu). W 2023 r. na terenie gminy mieszkało 4 931 osób. Stanowi to średnio 49 osób na km². Z tej liczby 49,7% stanowią kobiety, a 50,3% – mężczyźni. W latach 2002–2022 liczba mieszkańców zmalała o 6,9%. W 2022 roku w gminie Kawęczyn oddano do użytku 5 mieszkań. Na każdy 1000 mieszkańców oddano więc do użytku 1,01 nowych lokali. Jest to wartość znacznie mniejsza od średniej dla województwa wielkopolskiego i znacznie mniejsza – dla całej Polski. Całkowite zasoby mieszkaniowe w gminie Kawęczyn – to 1 472 nieruchomości. Na każdy 1000 mieszkańców przypada zatem 299 mieszkań. Jest to wartość znacznie mniejsza od średniej dla województwa wielkopolskiego oraz znacznie mniejsza od średniej dla całej Polski.

Użytki rolne na terenie gminy zajmują 9 949 ha, w tym grunty orne – to 6 770 ha, sady – to 465 ha, trwałe łąki – 1 296 ha, pastwiska – 928 ha. Grunty zabudowane i zurbanizowane razem zajmują 421 ha, w tym tereny mieszkaniowe – 76 ha, a tereny przemysłowe – 6 ha. Grunty leśne prywatne zajmują 1 641,32 ha, w tym grunty leśne gminy – to 11,50 ha. Powierzchnia gruntów leśnych – 4 454,97 ha, wskaźnik lesistości kształtuje się na poziomie 29,3%. Na terenie gminy znajduje się 6 pomników przyrody, głownie w założeniach dworsko-

parkowych. Należałoby rozwinąć infrastrukturę turystyczną w odpowiednim stopniu, np. przez wybudowanie miejsc wypoczynku i rekreacji przy wytyczonych miejscach w lasach.

Gmina Kawęczyn jest gminą rolniczą, na której obszarze dominują gospodarstwa indywidualne. Największy udział w powierzchni gruntów mają tereny rolnicze ze znaczną przewagą gruntów ornych (blisko 60%). Jako największy problem w tym kontekście zdiagnozowano rozdrobnienie gospodarstw rolnych.

Pod względem hydrograficznym gmina Kawęczyn leży w zlewni rzeki Warty. Przebiegający na terytorium gminy Wał Malanowski o przebiegu północno-zachodnim podzielił ją na dwa obszary. Zachodnia część należy do zlewni rzeki Prosny (sołectwa: Żdżary, Nowy Świat i Młodzianów), część wschodnia (pozostałe sołectwa) – do zlewni rzeki Teleszyny. Sama rzeka Warta, jak również Prosna nie przepływają bezpośrednio przez obszar gminy. Największym ciekiem wodnym przepływającymi przez ten obszar jest Teleszyna, o łącznej długości 53,43 km, która stanowi lewobrzeżny dopływ Warty. Jej przebieg pokrywa się w części ze wschodnią granicą gminy. Do Teleszyny uchodzi Struga Mikulicka i inne liczne, drobne, bezimienne cieki wodne. Przez terytorium gminy przepływają dwa inne ważne cieki, tj. Swędrnia oraz Struga Kawęczyńska. Poza nią przepływają liczne mniejsze nienazwane cieki. Brak jest tu naturalnych większych zbiorników wodnych. Większość zbiorników jest wtórna.

Wśród obiektów sakralnych dominują rzymskokatolickie miejsca kultu (kościół w Głuchowie, Kowlach Pańskich i Tokarach Pierwszych wraz z cmentarzami, licznymi kapliczkami). W poprzednich wiekach teren ten zamieszkiwali protestanci. W kontekście religijnym należy wspomnieć o historii getta wiejskiego z czasów II wojny światowej w Nowym Czachulcu i pochodzącym z tego samego czasu kirkucie.

Gmina Kawęczyn składa się z 23 sołectw: Będziechów, Chocim, Ciemień, Dzierzbotki, Dziewiątka, Głuchów, Kawęczyn, Kowale Pańskie, Kowale Pańskie-Kolonia, Leśnictwo, Marcinów, Marcjanów, Marianów, Marianów-Kolonia, Milejów, Młodzianów, Nowy Świat, Siedliska, Skarżyn, Stanisława, Tokary Pierwsze, Wojciechów, Żdżary.

5.2 Zarys historii gminy Kawęczyn

Dzieje gminy Kawęczyn są mało znane. Poza drobnymi publikacjami głownie o Kawęczynie nie ukazały się znaczniejsze wydania, które w obszerniejszy sposób omawiałyby historię tego regionu. Większość książek i artykułów dotyczących regionu wyrywkowo

wspomina o gminie. Badacze regionu mogą znaleźć informacje archiwalne przede wszystkim w Archiwum Państwowym w Poznaniu oraz w jego oddziale konińskim. Dla poznania dziejów regionu bardzo istotne są archiwa kościelne. Wśród innych miejsc, gdzie należy szukać materiałów archiwalnych, są archiwa w Gnieźnie, Kaliszu i Warszawie. Wskazane byłoby, aby władze gminne przygotowały obszerniejszą rozprawę, poświęconą historii gminy. Z racji ilości materiałów zarys historyczny w niniejszym programie skupia się głównie na samym Kawęczynie jako centrum gminy ze wzmianką o bogatej historii innych miejscowości, m.in. tych, w których się znajdują założenia dworskie wraz z otoczeniem parkowym i folwarcznym.

Osadnictwo na terenie dzisiejszej gminy Kawęczyn ma bogatą przeszłość. Ślady osadnictwa ludzkiego na terenie gminy Kawęczyn siegają epoki kamienia. Rozwój osadnictwa widoczny był już w okresie kultury łużyckiej i przeworskiej. Największy rozkwit uwidacznia się w okresie średniowiecza i epoki nowożytnej. Odnajdywane są dowody bytności plemion słowiańskich w okresie pogańskim. Pierwsze pisemne wzmianki o miejscowościach z ternu gminy pochodzą z XII i XIII w. Rozwojowi osadnictwa sprzyjał trakt łączący Konin z Sieradzem. W średniowieczu wsie gminy Kawęczyn należały zarówno do osób świeckich (Tokary i Głuchów), jak i uposażenia duchownego (Kowale i Kawęczyn). Pod względem administracji kościelnej początkowo (od 966 r.) teren ten należał do diecezji poznańskiej. Wraz z utworzeniem parafii Głuchów i Tokary włączono archidiakonatu kaliskiego.

Po 1138 r. ziemie te znalazły się w obrębie dzielnicy senioralnej, później stały się własnością kolejnych książąt z dynastii Piastów, m.in. księcia Kazimierza Sprawiedliwego, Leszka Czarnego i Przemysła II, pierwszego króla po rozbiciu dzielnicowym. W większości teren należał do kasztelanii w Spicymierzu, a po części – w Kaliszu. W I Rzeczpospolitej teren należał w większości do województwa sieradzkiego, do kaliskiego należały Będziechów i Marcjanów. Mieszkańcy gminy brali udział w walkach powstania listopadowego.

W wyniku II rozbioru Polski teren ten znalazł się w granicach zaboru pruskiego jako część departamentu kaliskiego. W okresie efemerycznego Księstwa Warszawskiego obecna gmina Kawęczyn została włączona w jego granice, znalazła się w departamencie kaliskim i powiecie *wartskim*, ob. tureckim. W wyniku postanowień Kongresu Wiedeńskiego dokonano zmian granic i gmina Kawęczyn była najpierw w granicach województwa kaliskiego, a od 1845 r. – w guberni warszawskiej, na terenie zaboru rosyjskiego. W 1818 r., wraz z utworzeniem diecezji kujawsko-kaliskiej, która w 1925 r. została nazwana włocławską, tutejsze parafie

znalazły się w jej granicach, w dekanacie *turskim*, ob. tureckim. W 1866 r. przywrócono gubernię kaliską.

W 1867 r. utworzono powiat turecki m.in. z gminami Kowale Pańskie, Skarżyn i Tokary Pańskie. W XIX w. na omawianym terenie istniały gminy: Skarżyn, Tokary i Kowale Pańskie. Na mapie diecezji włocławskiej z 1890 r. są zaznaczone parafie gminy Kawęczyn. Jesienią 1914 r. wojska carskie się z wycofały terenu gminy , do listopada 1918 r. zajęła go armia niemiecka. W odrodzonej II Rzeczpospolitej powiat turecki (z Kawęczynem) do 1938 r. należał do województwa łódzkiego, a później – do województwa poznańskiego. Wówczas istniała gmina Kowale Pańskie o powierzchni ponad 13 ha.

W okresie okupacji niemieckiej w czasie II wojny światowej teren włączano do tak zwanego Kraju Warty w rejencji kaliskiej, a od 1941 – w łódzkiej. Niemcy wysiedlili Polaków z terenu gminy Kowale Pańskie. Dnia 20 października 1941 r., po likwidacji getta w Turku, na obszarze ponad 1700 ha Niemcy utworzyli jedno z niewielu w Europie gett wiejskich. Z pewnością getto obejmowało obszar miejscowości: Młodzianów, Czachulec Nowy, Młyny Miłaczewskie, Chuby, Nowy Świat, Żabiniec (czyli Kolonia Marcjanów A), Bielawki, Józefina, Niedźwiady, Leśnictwo, Dzierżbotki, Dzierżbotki–Cegielnia, Pacht, część Marcjanowa. Z istniejących wówczas przysiółków należy wymienić: Karolew, Borki, Radunek oraz Kolonię Marcjanów B.

Granicę getta (wśród ludności żydowskiej określanego mianem Heidemühle, dosłownie: *młyn na wrzosowisku*) zaznaczono wkopując co 10 m drewniane słupy pomalowane na biało. Za ich przekroczenie z każdej strony zarówno Polacy jak i Żydzi byli karani śmiecią. Do getta sprowadzono od 4 do 6 tys. osób z całego regionu. W wyniku świadomego stłoczenia dużej liczby osób przy braku odpowiedniej aprowizacji celowo doprowadzono do masowego głodu i rozwoju chorób, co powodowało dużą śmiertelność. Wielu mieszkańców getta ryzykowało swoje życie i nielegalnie przekraczało wyznaczoną granicę, by po drugiej stronie kupić jedzenie. Niemiecka policja patrolująca teren wykorzystywała takie okazje do odstrzału ludzi. Szacuje się, że w getcie wiele osób zmarło z powodu głodu, chorób i wycieńczenia (m.in. ponad 50 osób na tyfus). Bliżej nieokreślona liczba osób została zamordowana przez Niemców podczas próby ucieczki lub zbiorowych egzekucji. Na skutek ucisku okupanta liczne były przypadki samobójstw w akcie desperacji, m.in. przez topienie się w studni.

Dnia 17 czerwca 1942 r. we wsi Dzierżbotki-Cegielnia doszło do masowej egzekucji. Na oczach całej społeczności żydowskiej powieszono wówczas 10 mężczyzn. 20 lipca 1942 r.

doszło do zbiorowego mordu i zabito ponad 20 osób. Do dziś nie jest znana ostateczna liczba ofiar getta w Czachulcu. Liczba mieszkańców getta systematycznie spadała przez mordowanie jego mieszkańców i wywóz do obozów zagłady lub pracy. W grudniu 1941 roku doszło do pierwszej większej selekcji 1100 jego mieszkańców, który trafili do obozu w Chełmnie nad Nerem. Getto zlikwidowano w lipcu 1942 r., skąd ich mieszkańców przewieziono głównie do obozu zagłady.

Likwidacja miała trwać do czterech dób. Świadkowie wspominają o powołaniu specjalnego komanda, którego zadaniem było „posprzątanie" terenu getta przed powrotem Polaków na jego teren. Okoliczne lasy skrywają wiele anonimowych mogił z tego czasu, gdyż ciała ofiar zakopywano w różnych miejscach Na tablicy upamiętniającej zamordowanych ludzi zapisano ponad 100 nazwisk osób, których śmierć tu potwierdzono. Tablica ma wymiar symboliczny.

Okres powojenny – to czas odbudowy zniszczeń wojennych i powstania nowego ustroju. W tym czasie spora liczba mieszkańców wyjechała na tak zwane Ziemie Odzyskane. W powojennej Polsce zlikwidowano przedwojenne gminy i od 1948 roku w Kawęczynie, Kowalach Pańskich, Skarżynie i Tokarach powołano gromady. Na terenie byłej gminy Kowale Pańskie powołano gromady: Kowale Pańskie, Tokary, Kawęczyn i Skarżyn. W 1973 r. wrócono do podziału na gminy, utworzono wówczas gminę Kawęczyn z siedzibą w Kowalach Pańskich. W 1975 r. zlikwidowano powiaty, a nazwę gminy zredukowano tylko do nazwy gmina Kawęczyn, dokonując zmiany siedziby gminy. Początkowo istniało 20 sołectw, w późniejszym czasie ich liczbę zwiększono do obecnej – 23. Po 1999 r. gminę Kawęczyn włączono do województwa wielkopolskiego, mimo ze bliżej było do Łodzi, stolicy województwa łódzkiego.

Poniżej przedstawiono zarys historii niektórych najważniejszych miejscowości z obszaru gminy:

Kawęczyn – to siedziba gminy o tej samej nazwie. Nazwa wsi prawdopodobnie pochodzi od nazwiska Kawęczyński. Wcześniej stosowano nazwę *Kawęcin* i *Kawieczyn*. W 1390 r. Kawęczyn należał do dóbr arcybiskupich. W XIX w. stosowano zapis Kawęczyn wieś i folwark. Z 1390 r. pochodzi najstarsza wzmianka o wsi. Początkowo była to wieś królewska, a później należała do arcybiskupów gnieźnieńskich i była w kluczu dóbr skierniewickich. W XVIII w. dobra kawęczyńskie były w posiadaniu kapituły gnieźnieńskiej, a później – w kluczu dóbr uniejowskich. W 1509 r. właścicielem był Jan Czermiński, który sprzedał wieś Wojciechowi Mycielskiemu. Należała ona do rodzin: Domańskich, Kożuchowskich,

Suchowskich i Młodzianowskich. W 1827 r. było tu 18 domów, w których mieszkały 174 osoby. Na przełomie XIX i XX wieku we wsi mieszkało 229 osób. Wieś podsiadała liczne przysiółki, dziś o wielu z nich zapomniano. Z tych, o których do dziś się pamięta, należy wymienić: Poręby, Osinów, Tąbków i Złodziejów. Wieś należy do parafii w Tokarach. Zamieszkuje ją 551 osób (dane z 2022 r.).

Będziechów. Nazwa wsi ma najprawdopodobniej genezę dwuczłonową: Będzie-dobrychów. W 1582 r. podzielono majątek pomiędzy braci Piotra i Mikołaja Mycielskich, w tym Piotr otrzymał bogatszą część wsi. W 1616 r. wieś stanowiła uposażenie Zarembów. Lustracja dokonana w 1718 r. wskazuje na istnienie zrujnowanego dworu. W XIX w. używano nazw Będziechów-Wieś, Będziechów-Kolonia i Będziechów-Folwark. Wieś należała m.in. do rodziny Sokołowskich. W Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego istnieje zapis, że wieś zamieszkują ludzie majętni. Do roku szkolnego 1995–1996 we wsi funkcjonowała szkoła podstawowa. Do sołectwa należy wieś i przysiółki: Byk, Łuby, Folwark, Wiesielak i Zacisze. Będziechów należy do parafii Przespolew w gminie Ceków-Kolonia. Zamieszkuje ją 305 osób (dane z 2022 r.).

Chocim. Nazwa wsi ma nieznany związek z identyczną polską nazwą miasta w obecnej Ukrainie. Chocim (ukr. Хотин) leży w obwodzie czerniowieckim, na Bukowinie, na prawym brzegu Dniestru. Pod tym miastem dwukrotnie (w latach 1621 i 1673) doszło do bardzo ważnych bitew w historii Rzeczpospolitej Obojga Narodów.

Interesujący nas *polski* folwark Chocim składał się z: Chocimia, Nowogrodu, Olesin i Wielopola. W XVII w. wieś należała do Wojciecha Sulmowskiego. Po rodzinie Sulimowskich, dobra te w drodze dziedziczenia przejęła rodzina Korycińskich, a potem – rodziny Pokrzywnickich, Gomolińskich i Czarneckich. W 1836 r. majątek nabył Józef Zaborowski, którego rodzina posiadała te ziemie do końca XIX w. W XIX w. we wsi istniała gorzelnia i wiatrak. W 1827 r. było tu 23 domów, w którym mieszkało 115 osób. Po 1945 r. na gruntach przysiółku Olesin rozwinęła się zabudowa domów jednorodzinnych i obecnie jest to główna części wsi. Na miejscu dawnego folwarku powstały stawy rybne, odrodziła się przedwojenna tradycja tego miejsca. Obecnie jest to największa w Europie hodowla karpi koi. Wieś należy do parafiiTokary. Zamieszkuje ją 193 osoby (dane z 2022 r.).

Ciemień. Wcześniej stosowano nazwę *Ciemin*. Możliwe, że istniał tu jakiś warowny gród. Osiedlili się tu również mieszkańcy pochodzenia niemieckiego. Lokalna tradycja przypisuje istnienie we wsi jakiejś fortalicji obronnej. Wieś należała do rodzin Domańskich, Pagowskich,

Truszkowskich. Warto wspomnieć, ze to tu się urodziła żona Stefana Czarneckiego, Anna Ciemińska z Ciemienia. W skład sołectwa wchodzą: Ciemień, Biedaszew, Klapatów, Rogaszew, Pakuła, Stara Wieś i Zastróże. W XIX w. istniał tu młyn wodny. Wieś należy do parafii Kowale Pańskie. Zamieszkuje ją 277 osób (dane z 2022 r.).

Dzierzbotki. We wsi znajdowała się spora karczma. W pierwszej dekadzie XXI w. we wsi istniał jeszcze wiatrak typu koźlak, postawiony tu w roku 1900. W 1827 r. było tu 16 domów, w których mieszkało 86 osób. Wieś należała do rodzin Kożuchowskich. W czasie II wojny światowej osiedlono tu sporą grupę przesiedleńców pochodzenia niemieckiego z tak zwanej Besarabii (krainy między Dniestrem, Prutem i wybrzeżem Morza Czarnego, obecnie leżącej w Mołdawii i Ukrainie). Wieś należy do parafii Kowale Pańskie. Zamieszkuje ją 147 osób (dane z 2022 r.).

Dziewiątka. Nazwa wsi ma się wywodzić od pierwszych dziewięciu gospodarstw, które powstały w tym miejscu dając początek miejscowości. W 1827 r. było tu 12 domów, w którym mieszkało 90 osób. Wieś należy do parafii Kowale Pańskie. Zamieszkuje ją 195 osób (dane z 2022 r.).

Głuchów. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z XIII w. Według podania, nazwa została nadana przez pierwszych osadników, którzy w głuszy założyli osadę. W 1374 r. zapisano, że wieś należy do Dobrogosta z rodu Nałęczów, skarbnika sieradzkiego. W połowie XVII w. wieś należała do rodziny Zarębów, a następnie Ostrowskich, Wężyków, Pstrokońskich i Borzęckich oraz Zaborowskich. W 1529 r. przeniesiono prawa spadkowe wdowie Annie Łopuskiej z Głuchowa. W 1750 r. Głuchów był w posiadaniu Tomasza Gałczyńskiego. Z opisu z 1786 r. wiemy, że wcześniej istniał tu dwór obronny. W 1827 r. było tu 26 domów, w którym mieszkało 182 osoby. W skład sołectwa wchodzą: Borek Głuchowski, Parcele, Folwark. We wsi znajduje się parafia. Zamieszkuje ją 431 osób (dane z 2022 r.).

Kowale Pańskie. Wcześniej stosowano nazwę Kowale Szlacheckie, by odróżnić je od Kowal Kościelnych. Podział na dwie wsie wynikał z tego, że już w średniowieczu wieś częściowo należała do dóbr świeckich, a częściowo – do kościelnych. Wieś jest jedną z najstarszych w gminie. Nazwa ma się wywodzić od kowali, którzy pracowali w miejscowym majątku ziemskim. Inne podanie mówi, że nazwa się wywodzi od robotników, którzy dla pozyskania surowca przerabiali miejscowe pokłady ziemi. Zapiski o wsi pochodzą z XIII w. Z 1286 r. pochodzi zapis o Kowalach, informując, że była to wieś służebna w ramach dóbr arcybiskupa gnieźnieńskiego. W tym roku książę Przemysł potwierdził sprzedaż wsi przez

komesa Stojgniewa duchownym. W 1354 r. sąd w Sieradzu ukarał Tomisława z Przespola za naruszenie dóbr w Kowalach kwotą 500 grzywien (wartość jednej grzywny była równa 20 groszom albo 60 szelągom; w 1340 roku za 1 łan ziemi płacono 192 grosze).

Przed 1512 r. wieś należała do klucza dóbr uniejowskich, a później – do dóbr klucza turskiego. Kowale należały m.in. do rodzin Walewskich i Czarneckich. Robert Scholtz założył tu fabrykę mąki i młyn parowy, ten ostatni wytwarzał rocznie 500 ton mąki. W 1750 r. wybudowano tu modrzewiowy dwór. W XIX w. zapisano, że Kowale Pańskie – to wieś folwark i probostwo. W 1827 r. było tu 21 domów, w których mieszkały 323 osoby, a wraz ze wszystkimi przysiółkami miały mieszkać łącznie 482 osoby. Do 1954 r. wieś stanowiła siedzibę gminy. Nie zachował się drewniany dwór. Jedynym murowanym śladem po majątku dworskim jest fragment murowanego ogrodzenia. We wsi znajduje się parafia. Zamieszkuje ją (wraz z kolonią) 691 osób (dane z 2022 r.).

Leśnictwo. Nazwa wsi ma się wywodzić od zwartych kompleksów leśnych, w których to miała się znajdować leśniczówka miejscowego gajowego lasów szlacheckich. Wieś należy do parafii Kowale Pańskie. Zamieszkuje ją 197 osób (dane z 2022 r.).

Marcjanów. W 1827 r. było tu 28 domów, w których mieszkały 174 osoby. Wieś należy do parafii Przespolew. Zamieszkuje ją 169 osób (dane z 2022 r.).

Milejów. Jak się przypuszcza, nazwa została nadana przez pierwszych osadników i ma pochodzić od słowa *mile*, co miało związek z dobrze rokującym warunkami osadnictwa w tym miejscu. Znajduje się tu ważne stanowisko archeologiczne, po dawnym grodzisku na wyspie. Najstarsza wzmianka o wsi pochodzi z *Liber beneficiorum* Jana Łaskiego. W XVI w. wieś należała do Mikołaja Sulimowskiego, który zapisał ją w posagu córce. W latach siedemdziesiątych XVI w. Milejów przejął jej brat Jan. W XVII w. wieś była domeną rodziny Sulmowskich. Z dóbr tych 2 tyś. złotych przeznaczone były na kościół w Grzymiszewie. W 1689 r. majątek nabył Stanisław Mikołajewski, który w roku następnym został zamordowany z powodów rabunkowych. W 1705 r. jako właściciele wsi wymienieni są jest Fabian Sokołowski i Andrzej Modlibowski. W 1787 r. figuruje inna osoba, mianowicie Antoni Kawecki, a po nim – Piotr Konopnicki, którego syn Maciej był działaczem obozu reformackiego w 1791 r. Zginął on w czasie insurekcji kościuszkowskiej, a majątek zajęli Rosjanie. Należy również wspomnieć, że z Milejowa pochodzi inny powstaniec, tym razem listopadowy. Był to urodzony w 1802 r. Wawrzyniec Konopnicki, którego syn Jarosław został mężem sławnej poetki i pisarki. W 1827 r. było tu 21 domów, w którym mieszkały 323 osoby.

W połowie XIX wieku wieś liczyła 21 domów i 286 mieszkańców. We wsi istniała karczma z młynem. Obecnie wieś należy do parafii Tokary. Zamieszkuje ją 265 osób (dane z 2022 r.).

Młodzianów. Nazwa wsi pochodzi od nazwiska właściciela ziemskiego Młodzianowskiego. Należy do parafii Przespolew w gminie Ceków-Kolonia, w dekanacie koźminkowskim. Zamieszkują ją 63 osoby (dane z 2022 r.).

Nowy Świat. Jak się przypuszcza, nazwa została nadana przez pierwszych osadników, którzy założyli osadę w miejscu po wykarczowanym lesie. W 1901 r. we wsi mieszkało 99 osób. Miejscowość należy do parafii Przespolew w gminie Ceków-Kolonia. Zamieszkują ją 82 osoby (dane z 2022 r.).

Siedliska. Wcześniej stosowano nazwę Siedlisko. Wieś istniała już w XVI w. Jej nazwa pochodzi od słowa *osiedlać się*. W 1827 r. było tu 7 domów, w których mieszkało 75 osób. Wieś należy do parafii Kowale Pańskie. Zamieszkują ją 74 osoby (dane z 2022 r.).

Skarżyn. Nazwa miejscowości pochodzi od słowa *skarga*, lecz nieznane jest dokładne znaczenie. Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z XV w. W 1477 r., kiedy to Anna, wdowa po Jakubie ze Skarżyna, sprzedała za sumę 200 grzywien część swojego spadku. W 1551 r. wieś należała do Jana Skarżyńskiego. W 1575 r. posiadał ją Klemens Skarżyński, który zapisał wieś swoje narzeczonej. W XVI w. używano nazwy Skarżyno. W XIX w. wieś była siedzibą gminy Skarżyn. Należy do parafii Przespolew w gminie Ceków-Kolonia. Zamieszkuje ją 160 osób (dane z 2022 r.).

Stanisława. W 1911 r. używano nazwy *Stanisława*. Na początku XX w. wybudowano tu zagrodę młynarską. Nazwa wsi pochodzi zapewne od żeńskiego imienia *Stanisława*, założycielki lub właścicielki wsi. Należy do parafii Przespolew w gminie Ceków-Kolonia. Zamieszkują ją 52 osoby (dane z 2022 r.).

Tokary. Nazwa wsi pochodzi od nazwiska *Tokarski*. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1321 r. i był to podpis „de Tchotar". W 1362 r. wymieniony jest Przedwoja z Tokar. W XVI w. nazwę zapisywano Tchotary Większe i Tchotary Mniejsze. Istniały wieś, kolonia, i folwark poduchowny. W XVI w. istniał tu dwór obrony na kopcu. W 1579 r. Ewa Wardężyna odsprzedała wieś swoim pasierbom. W 1827 r. było tu 16 domów, w którym mieszkały 193 osoby. W pierwszej połowie XIX w. wybudowano murowany dwór, który się nie zachował. Duże straty ludzkie w XIX w. – to skutek panującej wówczas epidemii. W miejscu pochówku jej ofiar postawiono pamiątkowy krzyż. Lokalna legenda wspomina o duchach zmarłych osób,

krążących po wsi. W XIX w. Tokary były siedzibą gminy o samej nazwie. Nie zachował się dwór istniejący jeszcze kilkanaście lat temu. Obecnie wieś podzielona jest na Tokary Pierwsze i Tokary Drugie. We wsi znajduje się parafia. Zamieszkuje je łącznie 269 osób (dane z 2022 r.).

Żdżary. Nazwa wsi wywodzi się od sposobu, w jaki karczowano las pod grunty do zamieszkania. W 1827 r. były tu 2 domy, w którym mieszkało 27 osób. W drugiej połowie XIX w. istniało 17 domów z 286 mieszkańcami. We wsi istniej założenie dworsko-parkowe, które czasem określa się jako Gozdów, od nazwy jednego z przysiółków. We wsi funkcjonuje hodowla koni. Wieś należy do parafii Tokary. Zamieszkuje ją 369 osób (dane z 2022 r.).

Herb Kawęczyna

Gmina Kawęczyn nie posiada własnego historycznego herbu, który zgodnie z wytycznymi komisji heraldycznej odwoływałby się do lokalnej historii, np. przyjmując herb którejś z rodzin szlacheckich. Uchwałą Rady Gminy Kawęczyn nr XXXI/151/98 z dnia 18 czerwca 1998 r. ustanowiono, że herbem jest biały bocian stojący na zielonym tle w tarczy. Logo to figuruje w pieczęci gminnej oraz w oficjalnych dokumentach urzędowych.

5.3 Krajobraz kulturowy gminy Kawęczyn

Środowisko kulturowe gminy determinowane jest występowaniem na jej terenie: zabytków archeologicznych; zabytków architektury; założeń parkowych; wartości niematerialnych, do których zaliczyć można krajobraz oraz kulturę ludową. Krajobraz kulturowy – to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – są to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty. To także przestrzeń kulturowa. Wszystkie te formy są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i podejściem do natury.

Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości pokoleń. Ochrona dziedzictwa kulturowego, które należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli się identyfikować ze swoją rodzinną miejscowością i siedliskiem, oraz zrozumieć jego historię.

Gmina Kawęczyn należy do średnio atrakcyjnych krajobrazowo. Powierzchnia gminy – to mozaika pól i łąk urozmaicona często kompleksami leśnymi. Na terenie gminy znajdują się strefy eksploracji archeologicznej i stanowisk ziemnych na tych obszarach. Na obszarze objętym zmianą Studium nie występują obiekty zabytkowe ujęte w rejestrze i w ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej. Niemniej jednak, w przypadku odkrycia zabytków archeologicznych dalsza działalność inwestycyjna związana z prowadzeniem robót ziemnych winna być wstrzymana, teren zabezpieczony, a fakt odkrycia zabytku przekazany Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków. Uwarunkowania wynikają z rekomendacji i wniosków zawartych w audycie krajobrazowym lub określenia przez audyt krajobrazowy granic krajobrazów priorytetowych.

W Gminie Kawęczyn nie funkcjonuje Gminny Dom Kultury. Projekty z zakresu działań kulturalnych prowadzone są przez Stanowisko ds. kultury i kultury fizycznej. Na terenie Gminy Kawęczyn w obszarze kultury działalność prowadzą m.in.:

- Biblioteka Publiczna Gminy Kawęczyn, instytucja kultury działająca na mocy Uchwały Nr XLVI/172/2006 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 26.06.2006 r. nadającej jej statut samorządowej instytucji kultury. Sieć bibliotek publicznych na terenie Gminy Kawęczyn tworzą dwie placówki: Biblioteka Publiczna Gminy Kawęczyn z siedzibą w Kowalach Pańskich oraz Biblioteka Publiczna Gminy Kawęczyn Filia w Tokarach Pierwszych;

- Zespół *Kawęczyniacy*, który funkcjonuje od 2017 r. i liczy około 23 członków;

- Zespoł instrumentalny AMIGOS:

- Orkiestra Dęta działająca przy OSP w Tokarach funkcjonująca na terenie Gminy Kawęczyn od 1935 r.;

- Koło Miłośników Dziejów i Tradycji Regionu, działa w ramach stowarzyszenia – Kawęczyńskie Towarzystwo Rozwoju.

W 2020 Gmina Kawęczyn roku prowadziła 1 przedszkole i 4 szkoły podstawowe. W trzech szkołach funkcjonowały oddziały przedszkolne. Sieć szkolno-przedszkolna Gminy Kawęczynw 2024 r.:

- Przedszkole Gminne *Kasztanowe Ludki* w Kowalach Pańskich;

- Szkoła Podstawowa im. Marii Skłodowskiej-Curie w Kawęczynie;

- Szkoła Podstawowa im. Strażaków Polskich w Kowalach Pańskich-Kolonii;

- Szkoła Podstawowa im. płk. pil. Stanisława Jakuba Skarżyńskiego w Skarżynie;

- Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Tokarach Pierwszych;

- Żłobek Gminy w Kawęczynie

5.4 Zabytki nieruchome gminy Kawęczyn

Na terenie gminy znajduje się spora liczba zabytków. Bardzo liczna jest tu zabudowa mieszkaniowa z XX wieku, szczególnie ta drewniana. Budynki te stanowią historyczny element zespołow zabudowy. Zabytki te są przykładem tradycyjnego budownictwa wiejskiego i stanowią cząstkę dziedzictwa kulturowego gminy. Obiekty często zachowały swoją pierwotną formę architektoniczną – zarówno w bryle, jak i pod względem zastosowanych materiałów. Budynki te są przykładem tradycyjnego budownictwa wiejskiego. Stanowią cząstkę dziedzictwa kulturowego gminy. To zabytki kultury stanowiące osiągnięcie wiejskiej architektury drewnianej. Dziś są coraz rzadziej spotykanymi przykładami budownictwa drewnianego.

Przykładem tradycyjnej zabudowy drewnianej jest dom Dzierżbotki 18. Został wybudowany w 1890 r. i zachował swoją pierwotną formę architektoniczną. Niektóre z budynków, tak jak np. dom w Będziechowie 58, otacza historyczna zabudowa gospodarcza. Należy zaznaczyć, że w stosunku do 2018 r., kiedy sporządzano gminną ewidencje zabytków, z krajobrazu wsi gminy Kawęczyn zniknęła część budynków, jak np. dom w Marianowie nr 9 i Tokarach Drugich nr 17. Z gminnej ewidencji zabytków wyłączono również dom Marianowie 18. Obiekt został przebudowany i utracił wartości, które były podstawą wpisu do GEZ. W związku z zatarciem pierwotnego wyrazu architektonicznego stwierdza się, że dom utracił wartości zabytkowe i może zostać wyłączony z gminnej ewidencji zabytków. Przedmiotowy

budynek nie jest wpisany do rejestru zabytków, nie jest elementem układu ruralistycznego wpisanego do rejestru zabytków i nie znajduje się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Również murowane budynki z XX wieku warte są uwagi, jak ten w Marianowie 15. Ciekawymi przykładami zabytków architektury są budynki użyteczności publicznej. Jednym z nich jest była szkoła powszechna w Będziechowie, obecnie dom mieszkalny. Budynek został wzniesiony w 1905 r. Teren pod budowę szkoły przekazał nieodpłatnie Stanisław Heresztyn. Jak podaje literatura, osoba ta w dużym stopniu wsparła również budowę. Stanisław Hersztyn był bezdzietny, a przyczynił się do powstania szkoły, co miało być jego spuścizną dla przyszłych pokoleń. Pierwszym nauczycielem i kierownikiem był Jankowski, osoba również oddana społecznie. Po nim placówką kierowała Barbara Wojciechowska, a następnie – do czasów II wojny światowej – Walenty Majdański. Po zakończeniu działań wojennych, kiedy to szkoła była zamknięta, jej pracę wznowili małżonkowie Mistejkowie, a następnie – kolejne małżeństwo, Stanisława i Jan Walczyńscy. Następnym pracownikami byli Janina i Czesław Balcerczykowie. W 1965 r. zbudowano dom dla nauczycieli, przez to zwiększyła się liczba sal w szkole, ponieważ wcześniej częściowo budynek pełnił również rolę mieszkania nauczycielskiego. W 1993 r. w szkole uczyło czworo nauczycieli. Uczęszczali tu przeważnie uczniowie klas 1–4. Szkoła zakończyła działalność w roku szkolnym 1995/1996. Ostatnimi kierownikami szkoły były Bożena Tylak i Beata Goślińska. Według literatury, absolwentem tej szkoły jest Kazimierz Majdański, arcybiskup senior archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej. W ostatniej dekadzie budynek kupiła osoba prywatna.

Budynek jest parterowy, o bryle prostopadłościennej. Przykryty dwuspadowym dachem pokrytym eternitem falistym. Elewacja ściany wschodniej jest 5-osiowa, z wejściem na osi. Całą ścianę budynku wieńczy gzyms podokapowy. Pomiędzy otworami okiennymi i wejściowymi są rytmicznie umieszczone lizeny. Narożniki również są ujęte lizenami. Otwory okienne i drzwiowe są o wykroju prostokątów stojących, wtórnie zamknięte prosto. Nie zachowała się historyczna stolarka okienna i drzwiowa. Drzwi ujęte po bokach lizenami. Nad drzwiami ponad linią stropu widoczny detal architektoniczny w formie naczółku, gdzie umieszczony był herb państwowy i tabliczka informująca, że budynek był szkołą. Przed 2014 r. dom częściowo ocieplono styropianem i wymieniono okna w południowej części budynku. Po 2015 r. wymieniono okna w północnej, nieocieplonej części obiektu.

W gminie Kawęczyn znajdziemy założenia dworsko-parkowo-fowlarczne (Chocim, Kawęczyn i Żdzary). Do dziś się nie zachowały założenia w Głuchowie, Kowalach Pańskich i

Tokarach. Dwór w Kowalach szczęśliwie przetrwał okupację nieniemiecką. Został spalony przez pijanych żołnierzy Armii Czerwonej w trakcie „wyzwalania" Polski w 1945 r. Jedynym murowanym śladem po majątku dworskim, jest fragment murowanego ogrodzenia.

Również dwór w Tokarach się nie zachował. Jeszcze do 1999 r. znajdowała się w nim szkoła podstawowa. Po dawnej rezydencji się zachowała dawna oficyna. W czasach powojennych w budynku oficyny mieściło się Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Tokarach. W 1981 r. budynek został poddany remontowi. Obecnie pełni rolę ośródka zdrowia i biblioteki. Budynek jest wart uwagi ze względu na ciekawy detal architektoniczny. Elewacja ściany południowej jest 5-osiowa, z wejściem na osi przez masywny ganek. Ganek jest 3-osiowy z drzwiami na osi, przykryty dachem dwuspadowym o przeciwnym układzie kalenicy. Ozdobiony jest detalem architektonicznym w formie półkolumny rozdzielającej otwory okienne i drzwi. Naczółek jest dekorowany gzymsem. Elewacja północna jest 8-osiowa, z wejściem na osi trzeciej. Cały budynek wieńczy gzyms podokapowy. W dachu w każdej połaci jest po parze lukarn typu wole oko.

Agonia dworu w Głuchowie nastąpiła w drugiej połowie XX w. Jeszcze kilkanaście lat temu miejsce po zniszczonym dworze znaczyła kupa gruzu . Po założeniu zachowała się obora (w złym stanie) oraz spichlerz, adaptowany na kościół parafialny.

Do najcenniejszych zabytków sakralnych gminy należy kościół parafialny pw. św. Andrzeja Apostoła w Tokarach Pierwszych i kościół parafialny pw. Siedmiu Boleści NMP w Kowalach Pańskich. W tutejszej gminie znajdziemy cmentarze objęte wpisem do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Liczne są kapliczki warte zachowania.

Znikomą grupę zabytków stanowią obiekty techniki i zabytki przemysłowe. Z licznych młynów i wiatraków do dziś się zachował tylko wiatrak typu koźlak w Marcjanowie, wpisany do rejestru zabytków wpisem 367/109/A z dnia 10.12.1984 oraz kuźnia w Kawęczynie z około 1950 r.

Zabytki te są w różnym stanie zachowania. Na niektórych budynkach elewacja wymaga prac restauratorskich lub konserwatorskich. Zabytki te wymagają szybkiej interwencji, w tym naprawy zerwanych dachów, malowania wnętrz, osuszenia fundamentów, rozbudowy, termomodernizacji, uporządkowania otoczenia czy też wyremontowania ogrodzenia. Niektóre z zabytków wymagają gruntownego remontu. Wśród tego rodzaju zabytków należy wymienić: bardzo cenny spichlerz i dwór w Kawęczynie, wiatrak w Marcjanowie, tradycyjną drewnianą i

ceglaną zabudowę wiejską z pierwszej połowy XX w., czy poszczególne groby na lokalnych cmentarzach. Wskazane jest przywrócenie pierwotnego układu parku w Chocimu i Kawęczynie.

Ewidencja w formie kart adresowych (nieaktualizowana przed opracowaniem programu) zawiera 71 obiektów, (szczegółowy wykaz obiektów z Gminnej Ewidencji Zabytków w **Załączniku nr 2**), wszystkie są wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Natomiast w rejestrze zabytków znajduje się 14 obiektów (wykaz obiektów wpisanych do rejestru znajduje się w **Załączniku nr 3**). Najwięcej budynków wpisanych do GEZ znajduje się w Kawęczynie, Milejowie. Kowalach Pańskich i Będziechowie. W innych miejscowościach znajdujemy pojedyncze budynki występujące w GEZ. Większość zabytków stanowi własność prywatną. Dokumentacja fotograficzna zabytków z obszaru gminy w **Załączniku nr 6**.

Zespoły dworsko-parkowo-folwarczne

Chocim. Założenie powstało prawdopodobnie na początku XIX w. Majątek ziemski Chocim obejmował pierwotnie folwark m. in.: Chocim, Nowogród, Oleciec. W XVII w. majątek ten należał do Wojciecha z Sienna Sulimowskiego. Po rodzinie Sulimowskich, dobra te w drodze dziedziczenia przejęła rodzina Korycińskich, a potem – Pokrzywnickich, Gomolińskich i Czarneckich. W 1836 r. majątek nabył Józef Zaborowski, którego rodzina posiadała te ziemie do końca XIX w. Za sprawą rodziny Czarneckich lub Zaborowskich wybudowano tu siedzibę dworską wraz z całym otoczeniem folwarczno-parkowym. Funkcjonowała tu duża owczarnia i stadnina koni. Do lat czterdziestych XX w. istniała gorzelnia, stajnia, owczarnia i obora. Kolejnym właścicielem Chocimia, od 1904 r. do wybuchu II wojny światowej, był Henryk Iwańczyk. Wówczas majątek liczący 652 ha. należał do doskonale prowadzonych. Iwańczyk wybudował obecnie istniejący murowany dwór, na miejscu wcześniejszej budowli dworskiej z czasów Zaborowskich. Być może drewniano-murowana zachodnie piętrowe skrzydło, stojące obok pałacu i rozebrane pod koniec XX w., stanowiło pozostałość tej starszej budowli. W czasie okupacji niemieckiej majątkiem zarządzał Czech Geszan (Genau), który popełnił samobójstwo.

Po 1945 r. majątek znacjonalizowano. We dworze zamieszkali pracownicy fizyczni pracujący w gospodarstwie. W tym czasie rozebrano wiele budynków folwarcznych oraz wycięto drzewa w parku i sadzie, a sam dwór popadł w ruinę. W 1968 r. dwór przejmuje Kółko Rolnicze w Głuchowie. W 1988 r. z budynków założenia – poza dworem – istniał magazyn

gorzelni i lodownia. W 1985 r. dwór wraz z otoczeniem przejął Urząd Gminy w Kawęczynie, który jednak już w 1986 r. sprzedał go Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej w Skarżynie. W 1992 r. dwór kupiła osoba prywatna, która w latach 1992–1996 r. przeprowadziła prace budowlane mające na celu odbudowę obiektu. Były to np wymiana pokrycia dachowego czy położenie nowych tynków. Prace te zabezpieczyły i uratowały zabytek przed zniszczeniem. W tych latach, z uwagi na bardzo zły stan, wyburzono przypuszczalną zachowaną część starej budowli. W 2005 r. dwór wraz z otoczeniem zmienił właściciela. Obecnie są tu lokale przeznaczone do wynajęcia. Na terenie majątku zostały założone nowe stawy i jest to jedna z większych hodowli karpia w Polsce. Dwór znajduje się ponad 2 km na zachód od zwartej zabudowy wsi. Jedna z dróg prowadzących do dworu – to pozostałość reprezentacyjnej alei dojazdowej porośniętej kasztanowcami i topolami.

Murowany, ceglany, otynkowany dwór – to budynek na rzucie prostokąta, postawiony na wysokim kamienno-betonowym fundamencie. Budynek jest piętrowy, podpiwniczony nieznacznie wydłużony na linii północ-południe, o bryle prostopadłościennej. Obiekt przykryty jest blaszanym czterospadowym dachem. Elewacja frontowa (wschodnia) jest 7-osiowa z wysuniętym centralnie 3-osiowym ryzalitem, zwieńczonym trójkątnym frontonem, w którym na linii znajduje się wejście główne, poprzedzone tarasem z wysokimi schodami. Wejście jest flankowane po bokach pilastrami, a nad nim – balkon, wsparty na dwóch masywnych kolumnach. Balkon z balustradą w formie tralki. Wejście na balkon, które jest na piętrze, znajduje się również na osi. Elewacja tylna (zachodnia) jest 6-osiowa z wejściem na osi drugiej i piątej, bez schodów. Elewacja południowa 4-osiowa z wejściem w każdej osi. Drewniane schody są dostawione jednak tylko do drzwi w pierwszej osi. Elewacja północna jednoosiowa z dostawioną niewielką parterową dobudówką, krytą blaszanym dachem jednospadowym. Cała elewacja ozdobiona jest gzymsem kordonowym, na wysokości stropu parteru. Całą ścianę budynku wieńczy gzyms krokstynowy. Otwory okienne i drzwiowe są o wykroju prostokątów stojących, zamknięte prosto. Otwory okienne i drzwiowe ujęte opaskami z uszkowatymi obramieniami. Oryginalna stolarka okienna i drzwiowa się nie zachowała.

W 1982 r. stan obiektu oceniono na zły. Przeprowadzone w latach 1992–1996 prace konserwatorskie przy obiekcie zabezpieczyły go od dalszego zniszczenia. W 2019 r. stan budynku oceniono na dobry. Obecnie w obiekcie są mieszkania do wynajęcia, nie ma jednak pewności, czy przez dłuższy czas będzie on zagospodarowany w ten sposób. Są widoczne znaczne uszkodzenia i ubytki okładziny z tynku. Uszkodzenia te widoczne są zwłaszcza na balkonie ściany frontowej. Wskazane są prace konserwatorskie przy elewacji w celu jej

odnowienia, gdyż doszło do ubytku znacznych fragmentów. Są widoczne powierzchniowe pęknięcia kolumn. Należy również usunąć pnącza z balkonów oraz zabezpieczyć te miejsca przed ich ponownym wyrośnięciem. W elewacji zachodniej doszło do odcinkowego zniszczenia gzymsu kordonowego, co stwarza również niebezpieczeństwo dla mieszkańców. Należy zabezpieczyć fundamenty przez ich impregnację oraz usunąć roślinność winoroślowatą (winobluszcz) z elewacji zachodniej i północnej, której rozwój może doprowadzić do dalszego zniszczenia elewacji.

Majątek był ulokowany z dala od zwartej zabudowy, do której prowadziły aleje dojazdowe porośnięte drzewami takimi jak: graby, kasztany, topole, jesiony i buki. Jedna z obecnych dróg, prowadzących do dworu – to pozostałość po reprezentacyjnej alei dojazdowej porośniętej starodrzewiem. Na początku XIX w. park liczył 8 ha. Otaczał on siedzibę dworską oraz sąsiadował z zabudową folwarczną, sadami i stawami, tworząc założenie zespołu dworsko-parkowo-folwarcznego. Dominująca rolę kompozycyjną parku pełniły stawy, w tym jeden ze sztuczną wyspą. Park porastały m.in: dęby, buki, jesiony, klony, świerki, sosny, wierzby i topole. Po 1945 r. w parku, zwłaszcza w północnej jego części, wycięto sporo drzew, oraz otaczające park sady. Wówczas wycięto także jedną z alei, jesionowo-kasztanową. Z powodu braku konserwacji przepustów uległa zniszczeniu również sieć cieków wodnych. . W 1980 r. park obejmował teren 8,29 ha, oceniono, że jest zaniedbany i zdewastowany. Dokonano wtedy analizy zachowania drzewostanu, doliczając się 606 zachowanych drzew. W 1985 r. w stanie miernym zachowały się osie i ciągi kompozycji pierwotnego układu przestrzennego, stan starodrzewia oraz układów wodnych i dawnej architektury. Również służby konserwatorskie uznały za mierny stan zachowania jednorodności całego założenia i jego czytelność kompozycyjną.

Obecnie, na zachód od zachowanego parku, prowadzona jest duża hodowla ryb. Zachowany jest częściowo czytelny obrys pozostałości parku. Z parku zachowało się kilkadziesiąt okazów starodrzewowi, w tym drzewa uznane za pomniki przyrody, bardzo cenne są zachowane dęby. Resztę roślinności stanowi roślinność wtórna, w tym samosiejki. Drzewostan jest zarośnięty krzakami, zwłaszcza w jego południowej części. Przez zaniedbania w regulacji cieków wodnych doszło do nadmiernego rozwoju samosiejek olszyny. Układ przestrzenny parku z zachowanym układem kompozycyjnym jest częściowo przeobrażony.

Na obrzeżach parku znajduje się kapliczka pw. św. Wawrzyńca. Obecnie istniejąca kapliczka powstała krótko po zakończeniu II wojny światowej. Wzorowana jest na wyglądzie

wcześniejszego obiektu, który został zniszczony przez niemieckiego okupanta w czasie wojny. Było to często spotykaną praktyką walki z polskością i religią katolicką. Pierwsza kapliczka powstała w drugiej połowie XIX w., podczas szerzenia się kolejnej fali cholery. Możliwe, że była fundowana przez właścicieli majątku Chocim. Została poświęcona św. Wawrzyńcowi z Rzymu, patronowi m.in. straży pożarnych i wszystkich zawodów związanych z ogniem, osób dotkniętych pożarami, a także osób cierpiących na choroby reumatyczne i bóle pleców. Figurka świętego stała się obiektem kradzieży złodziei, którzy myśleli, że jest wykonana ze złota. Jest ciężka, więc złodzieje nie dali rady jej nieść i porzucili. Figurkę świętego odnaleziono przy drodze w stronę Ziemięcina, ze śladami po próbie oderwania rąk, które są widoczne do dziś.

W 1943 r. sołtys Ziemięcina nakazał pełniącemu funkcje zarządcy majątku Chocim, Czechowi Geszanowi (Genau) rozebranie kapliczki. Ten nie chcąc jej zburzyć argumentował to brakiem czasu oraz mówił, że nie widzi powodów, aby to zrobić. Mimo jego oporów, niemiecki sołtys ostatecznie doprowadził do rozebrania obiektu. Drwale, którzy tego dokonali, ocalili jednak figurkę świętego. Z narażeniem życia ukrywali ją w budynku gospodarczym Helena i Stefan Królowie. Po zakończeniu wojny decyzją miejscowych mieszkańców postawiono odbudować kapliczkę, która wyglądem przypominała tę wcześniejszą. Kapliczkę zbudowali Szymon Błaszczyk z Okręglicy, Jan Kołodziejczyk i Stefan Urzędowski wraz z innymi mieszkańcami Chocimia. W kaplicy ustawiono oryginalną figurkę św. Wawrzyńca.

Do 1988 r. kapliczka na pewno była nieotynkowana i nie posiadała inskrypcji. W 1994 r. przy obiekcie przeprowadzono prace budowlane, zapewne odnowiono jej wygląd. Znajduje się ona przy drodze leśnej w kierunku Lipicz Górnych, na zachód od dawnego założenia zespołu dworsko-parkowo-folwarcznego. Jest to niewielki ceglany i otynkowany obiekt. Bryła w formie prostopadłościanu, wybudowanym na wysokim stopniu, nakryta jest czterospadowym dachem zwieńczonym metalowym krzyżem łacińskim. W górnej części czworościanu jest wnęka z figurą św. Wawrzyńca, zwrócona w kierunku północnym. Poniżej wnęka z napisem „ŚWIĘTY WAWRZYŃCU, MÓDL SIĘ ZA NAMI FUNDACJA OD MIESZKAŃCÓW WSI CHOCIM 2003”. Wnęki bielone były wapnem. Otwory w niszy w formie prostokątów stojących, zwieńczone łukiem odcinkowym z każdej strony. Obiekt jest otoczony niewielkim ogrodzeniem wykonanym z płyt betonowych.

Kawęczyn. Pod koniec pierwszej połowy XIX w. rodzina Młodzianowskich w Kawęczynie lokowała tu swoje założenie folwarczne. Wcześniej miejscowość ta należała do m.in. Domańskich i Kożuchowskich. W tym okresie założono osiowy park z alejami

grabowymi i lipowymi oraz stawem ze sztuczną wysepką. Około 1850 r. w zachodniej części parku wybudowano drewniany dwór, usytuowany frontem do drogi głównej, a później w części południowej postawiono budynki gospodarcze. W latach osiemdziesiątych dobra kawęczyńskie obejmowały okoliczne wioski. Kompozycyjnie park łączył się z pobliskim ogrodem. Alejki główne się przecinały pod kątem prostym. Duży staw znajdował się we wschodniej części parku. Założenie kompozycyjne parku oparto na sieci równoległych i prostopadłych dróg, akcentując rolę centralnej osi i obwodnic obsadzonych alejami grabowo-lipowymi. Park porastały: dęby, graby, lipy, jesiony czeremchy, orzechy włoskie, modrzewie, topole i wierzby. W okresie II RP park w Kawęczynie zaliczany był do znaczniejszych w regionie. Całe założenie się znajduje w zachodniej części wsi, przy drodze do Ciemienia.

W 1980 r. park obejmował teren 3,68 ha, a jego stan oceniono na niezadawalający. Już wtedy zwrócono uwagę na bardzo duże przeobrażenia w pierwotnej kompozycji założenia parkowego. Wynikało to z przekształcenia tego terenu pod działalność miejscowej Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska", która zajęła część obszaru parku, gdzie pierwotnie były sady i ogrody. Zaznaczono wówczas zachowanie głównych alei drzew, ale wspomniano o zniszczeniu sieci hydrologicznej (staw i rowy). Architekturę krajobrazu parku mocno zaburzyło wybudowanie muszli koncertowej z betonowym kręgiem i małym pawilonem, jako miejsca spotkań mieszkańców. W parku zlokalizowano również plac zabaw.

Stan zachowania pierwotnego drzewostanu opisano jako zadowalający. Dokonano analizy drzewostanu, wyliczając 488 zachowanych drzew. Dominowały lipy, graby, jesiony i wiązy. W 1985 r. jako zachowane w stanie dobrym określono osie i ciągi kompozycji pierwotnego układu przestrzennego, stan starodrzewia, jednorodność kompozycyjną całego założenia oraz jako dobre oceniono wartości krajobrazowe i estetyczne. W stopniu miernym oceniono zachowany układ wodny i ukształtowania terenu, stan zachowania architektury oraz wartości historyczne założenia w tym rzadkość gatunków i drzew porastających park. Z parku obecnie się zachowało kilkadziesiąt okazów starodrzewowia, jednak zdecydowana większość została wycięta. Najbardziej czytelna jest os prowadząca z dworu w kierunku nieistniejącego stawu, jednak niektóre z drzew w tej osi są już wtórne.

Powszechnie się przyjmuje, że dwór w Kawęczynie powstał około 1850 r., a w latach późniejszych został znacznie przebudowany. Kwestią sporną jest zakres tej przebudowy oraz jej czas. Niektórzy badacze datują przebudowę jeszcze na drugą połowę XIX w. Inni twierdzą, że całej przebudowy dokonano w okresie od 1925 do 1933. Prawdopodobnie drewniany dwór

częściowo wyburzono, rozbudowując go o obecne części murowane. W późniejszym czasie obok części drewnianej stanęła murowana przybudówka. Zdarzają się również inne opinie, według których obiekt miał powstać w latach międzywojennych, po wcześniejszym całkowitym wyburzeniu XIX-wiecznego dworu.

W okresie okupacji niemieckiej majątkiem zarządzał Biedemann. Po zakończeniu wojny, przez krótki czas we dworze mieszkał były pracownik majątku Jan Zając. Losy rodziny Młodzianowskich są niejasne. Po wojnie cały majątek przejął lokalny PGR. W 1947 r. dwór zaadaptowano na potrzeby lokalnej szkoły podstawowej, która funkcjonowała w nim do 1995 r. W 1982 r. przeprowadzona kontrola konserwatorska określiła stan obiektu jako średni, wskazując przede wszystkim na bardzo duże zawilgocenie. Następna kontrola, przeprowadzona w 1992 r., również określiła stan zachowania jako średni, zalecając prace restauratorskie przy elewacji. Po zamknięciu szkoły pojawiła się niezrealizowana koncepcja umieszczenia w dworku lokalnego ośrodka kultury. Od tego czasu dwór znajduje się w rękach prywatnych. W 2018 r. budynek posiadał jeszcze duże fragmenty dachu.

Dwór znajduje się w zachodniej części wsi, przy drodze do Ciemienia. Dwór to murowano-drewniany, otynkowany budynek. Zbudowany jest na rzucie prostokąta, wydłużony na linii północ-południe. Środkowa część budynku jest piętrowa, boczne – parterowe. Bryła prostopadłościenna, trójczłonowa. Skrzydło południowe są drewniane, natomiast północne – murowane. Dach jest zachowany w formie szczątkowej. Istniał tu dach dwuspadowy kryty papą o różnym układzie kalenic. Elewacja zachodnia jest 10-osiowa z piętrowym ryzalitem na osi z wejściem głównym do budynku. Ryzalit – to 3-osiowy ganek w formie arkad, na którym się znajduje taras piętra z metalową balustradą. Piętro ryzalitu 3-osiowe, z niewielkim oculusem w szczycie. Elewacja wschodnia jest 9-osiowa, również z 3-osiowym ryzalitem na osi z wejściem w jego osi bocznej. Elewacje z obu stron ozdobione były boniowaniem, gzymsem profilowanym oraz pilastrami. Otwory okienne i drzwiowe o wykroju prostokątów stojących, zamknięte prosto. Okna w profilowanych opaskach. Częściowo się zachowała historyczna stolarka. Elewacja nawiązuje do architektury klasycystycznej.

Stan zachowania całego założenia jest zły. Pierwotną osią kompozycyjną była obecna drogą asfaltowa, dzieląca dwór na część reprezentacyjną i folwarczną. Również sam dwór i park są w złym stanie. Dworowi grozi zupełnie zniszczenie.

Układ przestrzenny został mocno przeobrażony. Została znacznie zatarta pierwotna kompozycja układu. Znaczna większość pierwotnego drzewostanu parku została wycięta.

Zniszczono reprezentacyjny podjazd. Należy chronić zachowaną oś parku, prowadzącą od dworu – jest to najbardziej czytelny element założenia parkowego.

Żdżary. Miejscowy folwark został założony prawdopodobnie w pierwszej połowie XIX w. przez rodzinę Biernackich poprzez wyodrębnienie z majątku Tokary. Sam dwór powstał w drugiej połowie XIX w. Jedne ze źródeł datują go na lata sześćdziesiąte XIX w., inne – na 1895 r. W 1939 r. w wyniku parcelacji majątek obejmował 100 ha. Po wojnie zupełnie go znacjonalizowano, a budynki gospodarcze rozebrano. Do 1986 r. w budynku się mieściła szkoła podstawowa. W 1991 r. dwór stał się własnością gminy Kawęczyn, po czym o niego upomnieli się spadkobiercy. W 1993 r. dwór przeszedł w ręce osoby prywatnej, jednak nie podjęła ona działań ratunkowych dot. obiektu.

Po 2006 r. dwór wraz z parkiem zmienił właściciela. Między 2015 a 2018 r. rozpoczęto prace konserwatorskie przy obiekcie. Rozbudowano, go przez dodanie dwóch skrzydeł z łącznikami do zabytkowego obiektu oraz przeprowadzono prace konserwatorskie przy samym dworze, co uratowało go przed zniszczeniem. Założenie dworsko-parkowe znajduje się przy drodze nr 471, w południowego skraju wsi. Murowany dwór – to budynek częściowo podpiwniczony, zbudowany na rzucie zbliżonym do litery C. Bryła budynku jest rozczłonkowana. Zabytkowa część obiektu – parterowa z użytkowym poddaszem, wydłużona na linii wschód–zachód, przykryta blaszanym dachem dwuspadowym. Po jego bokach dobudowano zbliżone w swym wyglądzie parterowe skrzydła wydłużone na linii północ–południe. Skrzydła są połączone z dworem łącznikami, przykryte w części środkowej dachem dwuspadowym, przechodzącym z każdej ze stron w dach jednospadowy.

W elewacji południowej historyczna część obiektu jest nieznacznie wysunięta przed łączniki prowadzące do skrzydeł. Elewacja dworu jest 9-osiowa, z centralnie umieszczonym płytkim dwukondygnacyjnym 3-osiowy ryzalitem z wejściem na osi, zamkniętym górą trójkątnym szczytem. Na linii ryzalitu współczesny balkon wsparty na 8 słupach. Łączniki 3-osiowe są z każdej strony bryły dworu. Przed elewacją – reprezentacyjny podjazd prowadzący do pierwotnego wjazdu głównego. W elewacji północnej historyczna część budynku jest za linią znacznie wystających skrzydeł. Elewacja dworu jest 9-osiowa, z centralnie umieszczonym głębokim dwukondygnacyjnym 3-osiowym ryzalitem z wejściem na osi, zamkniętym owalnie. Elewacje boczne dobudówek są zbliżone do siebie w wyglądzie. Całość dworu jest ozdobiona bonowaniem i gzymsem ozdobnym. Lukarny szczytowe są elementem dodanym wtórnie. Otwory okienne i drzwiowe o wykroju prostokątów stojących, są zamknięte prosto.

Niezachowana historyczna stolarka została wymieniona. Okna o profilowanych opaskach ozdobione profilowanym nadprożem nad nimi. Budynek jest wykończony w stanie deweloperskim. Trwają wewnętrzne prace wykończeniowe. Budynek zostanie zaadaptowany do nowej roli usługowej. Budynki gospodarcze rozebrano, a materiał z nich pozyskany częściowo wykorzystali mieszkańcy wsi.

Pierwotnie park porastały dęby, buki, klony, lipy, świerki, cyprysy. W 1965 r. część parku wydzielono na potrzeby miejscowego kółka rolniczego i było tu pastwisko. Od roku 1985 do lat dziewięćdziesiątych w budynku się mieściła szkoła podstawowa. We dworze znajdowały się mieszkania dla kadry pedagogicznej, Po 2015 r. dwór wraz z parkiem zmienił właściciela. W 1980 r. w parku było 520 drzew różnego rodzaju. W 1985 r. park obejmował teren 6,08 ha, a jego stan oceniono na niezadawalający. Za zachowane w stanie miernym uznano przede wszystkim układ przestrzenny oraz intensywność zadrzewienia (z uwzględnieniem drzew rzadkich). Za zachowane w stanie dobrym uznano osie i ciągi kompozycyjne, a także układy dróg.

Zabytki sakralne

Najcenniejszymi budowlami sakralnymi w gminie są dwa kościoły parafialne. Pierwszy z nich znajduje się w Kowalach Pańskich. Na przełomie XIV i XV w. erygowano lokalną parafię. Według legendy, w XV w. przeniesiono z Turku drewnianą świątynię pw. Wszystkich Świętych, którą ustawiono w pobliżu obecnego ronda. Nie wiadomo, czy drewniany kościół pod takim samym wezwaniem, który istniał w Kowalach w XIX w. – to ten sam piętnastowieczny zabytek. W 1825 r. budowla ta była w bardzo złym stanie. Właściciel miejscowego majątku, Antoni Czarnecki – w ramach rekompensaty za trwający prawie od początków istnienia parafii spór o lokalne dobra – zdecydował się ufundować nową świątynię wraz z przekazaniem ziemi pod budowę.

Prace nad budową rozpoczęto w 1841 r., a ukończono je w 1847 r. W 1851 r. konsekrowano świątynię nadając jej wezwanie Siedmiu Boleści NMP. Stary drewniany kościół rozebrano w 1855 r. W 1920 r. na kościele położono nową blachę. W czasie II wojny światowej kościół został zamknięty dla wiernych. Więziono w nim lokalnych Żydów, którzy później transportowani byli do miejsc zagłady. Miejscowy proboszcz ks. Władysław Kochanowski został zamordowany w Dachau. W latach 1986–1987 w kościele przeprowadzono prace konserwatorskie i restauratorskie. W 2007 r. wymieniono pokrycie dachowe na blaszane w

całym obiekcie, założono także nowe zegary i okna na wieży. Przywrócono również inskrypcję na drzwiami, bardzo zbliżoną do tej pierwotnej oraz odnowiono elewację i nadano jej nową kolorystkę. W latach 2010–2011 przeprowadzono prace renowacyjne wewnątrz świątyni.

Zabytek znajduje się w centrum wsi przy drodze krajowej nr 83. Jest murowany, otynkowany, zbudowany na wysokim cokole, z cegły z kamienia polnego. Jego kubatura wynosi ok. 3760 m³, a powierzchnia użytkowa – 360 m². Kościół w stylu arkadowym, addycyjny, orientowany, jednonawowy. Zbudowany na planie prostokąta, zamknięty półokrągłą absydą, niższą od nawy kościoła, w której to się znajduje zakrystia. Prezbiterium jest w nawie głównej, niewyodrębnianej w bryle budynku świątyni. Od strony zachodniej została zbudowana na planie kwadratu centralnie umieszczona, wysoka czterokondygnacyjna wieża z wejściem na osi. Nawa budynku jest nakryta dachem trójspadowym, zaś absyda – dachem stożkowym. Natomiast wieża o ośmiobocznym hełmie z galeryjką zwieńczona kulą i krzyżem. W połowie długości dachu na kalenicy niewielka sygnaturka o daszku czterospadowym. Elewacja frontowa (zachodnia) z wejściem na osi prowadząca przez wieże.

Nad dwuskrzydłowymi drzwiami ze świetlikiem, zaakcentowanymi archiwoltą widnieje duży napis „NIEŚMIERTELNEMU ŚMIERTELNI A.D. 1850”. Po bokach drzwi z każdej strony są marmurowe tablice pamiątkowe (lewa upamiętnia 150-lecie parafii, prawa – miejscowych proboszczów w XIX i XX w.). Elewacje południowe i północne są 5-osiowe, zwieńczone masywnym gzymsem podokapowym, a pod nim – niewielkim fryzem ząbkowym. W połowie wysokości wszystkich ścian gzyms jest profilowany, przebiegający równolegle do gzymsu podokapowego. Okna są zamknięte półkoliście, obramowane u góry pasami gzymsu. Poszczególne kondygnacje wieży dzieli gzyms. Druga kondygnacja z zegarem z każdej strony. Trzecia i czwarta kondygnacja o arkadowych triforiach o rytmicznym układzie blend i otworów okiennych umieszczonych na osi środkowych. W czwartej kondygnacji są krokształty przy gzymsie podokapowym. Stolarka okienna i drzwiowa jest wtórna.

Naprzeciw świątyni znajduje się plebania. Budynek powstał w połowie XIX w. wraz z budową murowanej świątyni. Wspomniany wyżej Antoni Czarnecki przekazał ziemię nie tylko pod budowę świątyni, ale także pod plebanię i na cmentarz parafialny. Na początku lat dwudziestych XX w. jedno z pomieszczeń plebanii, udostępnione przez miejscowego proboszcza, pełniło funkcje nowoutworzonej jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej. W czasie II wojny światowej Niemcy wyrugowali z plebanii proboszcza Władysława Kochanowskiego, który musiał zamieszkać w Ciemieniu.

W latach siedemdziesiątych XX w. miały miejsca bliżej nieokreślone prace budowlane, w czasie których budynek pozbawiony został detali architektonicznych: opasek okiennych, nadproży i gzymsów. W latach 2002–2003 plebanię przebudowano według projektu Szczepana Szymańskiego. Dodano wtedy ganki, garaż oraz nadbudowano poddasze. Przed przebudową w południowej połaci dachu znajdowała się tylko jedna lukarna. Zabytek się znajduje w centrum wsi przy drodze krajowej nr 83.

Murowana otynkowana plebania – to budynek na rzucie prostokąta z dobudowanym garażem od strony północnej, wydłużony na linii wschód-zachód. Budynek parterowy z użytkowym poddaszem, o bryle prostopadłościennej. Obiekt jest przykryty dachem dwuspadowym krytym blachą falistą. Elewacja południowa jest 7-osiowa z wejściem na osi przez ganek wsparty na dwóch słupach. Do ganku prowadzą trójstopniowe schody. W połaci dachu rytmicznie rozmieszczone trzy lukarnie szczytowe. Elewacja północna jest 2-osiowa, z dobudowanym garażem oraz lukarną w dachu. Elewacja wschodniej ściany szczytowej na parterze – jednoosiowa z wejściem przez ganek, wyglądem zbliżonym do tego z wejścia głównego. W szczycie są trzy wąskie podłużne bliźniacze okna, wyglądem zbliżone do triforium. Ściany budynku wieńczy gzyms podokapowy.

Druga świątynia – to kościół w Tokarach. Pierwsza drewniana świątynia powstała ok 1450 r. z fundacji rodziny Tokarskich. Kościół posiadał wówczas podwójne wezwanie, świętego Andrzeja Apostoła i 11 Tysięcy Dziewic Męczennic. Kościół przebudowano w latach, gdy żyli Jan Sienna Sulmowski i jego żona Katarzyna.

W wyniku wojen prowadzonych w XVII w. kościół popadł w ruinę w takim stopniu, że należało wybudować nowy obiekt sakralny. Stało się to w 1679 r. z fundacji Tomasza i Szymona Kwiatkowskich. Drewniana świątynia pod wezwaniem świętego Andrzeja Apostoła i św. Anny została poważnie uszkodzona prawdopodobnie podczas walk konfederacji barskiej. Jednak jej zupełnie zniszczenie w 1843 r. wynikło z faktu pożaru od pioruna, kiedy to ogień strawił cały budynek, z którego uratowano jedynie pewne elementy wyposażenia. Od tego czasu aż do 1862 r. (kiedy ukończono rozpoczętą w maju 1858 r. budowę nowego kościoła) msze święte odbywały się w prowizorycznej kaplicy.

Jej fundatorem była Kazimiera z Miłkowskich Sulmierska, właścicielka pobliskiego Gozdowa (Żdzary). Budowa świątyni była ostatnią wolą jej męża Maksyma Myszkowskiego. Ówczesnym proboszczem był ks. Tomasz Cieśliński, który czuwał nad budową. W czasie II wojny światowej Niemcy zrabowali z kościoła m. in. dzwon i sygnaturkę oraz zniszczyli

ogrodzenie kościoła. Ponadto sprofanowali świątynię, urządzając w niej salę do ćwiczeń musztry wojskowej, a miejscowy proboszcz Leon Kwaśkiewicz został zamordowany w Dachau. W latach 1964–1969 z inicjatywy nowego proboszcza Stanisława Pawlika przeprowadzono renowację polichromii oraz remont ogólnej bryły świątyni z dodaniem nawiązujących do gotyku sterczyn. W latach 1983–1985 i 1997 kosciól przeszedł kolejne prace głównie wewnątrz budynku. W 2012 r. odnowiono jego zewnętrzną elewację i nadano jej jasną barwę.

Budynek się znajduję w północnej części wsi przy drodze w kierunku Milejowa. Jest to budynek murowany, otynkowany, zbudowany z cegły. Jego kubatura wynosi ok. 4300 m³, a powierzchnia użytkowa – 450 m². Kościół w stylu eklektyzmym w swym wyglądzie nawiązujące głownie do gotyku i stylu klasycystycznego. Kościół jest orientowany, trójnawowy, zbudowany na planie prostokąta, zamknięty półokrągłą absydą, niższą od nawy kościoła. Od strony zachodu jest – zbudowana na planie kwadratu – centralnie umieszczona, nieznacznie wysunięta przed mur, wysoka trójkondygnacyjna wieża z wejściem na osi. Nawy są nakryte dachem dwuspadowym, absyda – dachem namiotowym, a wieża – zwieńczona ośmiobocznym hełmem. Wszystkie te dachy są pokryte blachą. Fasada (elewacja zachodnia) z wysuniętą na osi w formie ryzalitu, jest z wieżą z wejściem głównym, dzielącą fasadę na dwie części w pionie.. Naroża elewacji są spięte pilastrami. Gzyms profilowany dzieli fasadę na dwie części w poziomie. Elewacja 3-osiowa z oknami w płytkich wnękach. Elewacje boczne są 6-osiowe, pola – okienne rozdzielone pilastrami, w tym okna skrajne mniejsze. Cały budynek ozdobiony jest gzymsem krokształtnowym i rytmicznie rozmieszczonymi pilastrami. Szczyty kościoła dekorowane motywem laskowania. W narożach świątyni i w wieży są sterczyny.

W zespole kościelnym znajduje się również plebania. Powstała po ukończeniu budowy murowanej świątyni parafialnej, że składek parafian, w tym dzięki szczególnemu wsparciu Kazimiery z Miłkowskich Sulmierskiej, właścicielki pobliskiego Gozdowa (Żdzary). Rok budowy, czyli 1866,. zaznaczony jest w naczółku fasady nad gankiem. Około 1930 r. budynek prawdopodobnie został rozbudowany w części północnej o pomieszczenie, gdzie została ulokowana kuchnia. W latach 1984–1987, kiedy to proboszczem był ks. Stefan Baranowski, plebanię rozbudowano od strony zachodniej i wschodniej. Po 2015 r. drewnianą werandę zastąpiono w całości murowaną.

Budynek się znajduję w północnej części wsi przy drodze w kierunku Milejowa. Murowany ceglany, otynkowany dom – to budynek na rzucie prostokąta, wydłużony na linii

północ-południe. Budynek jest parterowy, o bryle prostopadłościennej zwartej z przylegającymi do niego dobudówkami. Obiekt przykryty jest prawie w większości dachem dwuspadowym krytym blachą. Jedna z przybudówek pokryta również blaszanym dachem jednospadowym. Dach był konserwowany w 2007 r. Elewacja ściany zachodniej 5-osiowa, z wejściem na osi przez ganek. Elewacja wschodnia jest złożona z dwóch części, czyli budynku głównego i dobudówki. Elewacja 5-osiowa, asymetryczna z werandą na ostatniej osi, gdzie pierwotnie się znajdowały drzwi. Elewacja korpusu głównego ozdobiona jest nieznacznie wyodrębnionym cokołem i gzymsem podokapowym. Dobudówki są bez detali architektonicznych. Otwory okienne i drzwiowe o wykroju prostokątów stojących, są zamknięte prosto, ujęte po bokach w formie pilastrów i z góry – szerokimi profilowanymi opaskami, wspartymi na półwałku od dołu.

Unikatową świątynią jest kościół pw. św. Macieja w Głuchowie. Parafię erygowano tu prawdopodobnie na przełomie XIV i XV w. Z powodu braku kapłana parafia często była administrowana przez duchownego z Tokar. W XVII w. pojawiają się dwa wezwania nadane miejscowemu drewnianemu kościołowi: Matki Boskiej Śnieżniej, a następnie – św. Macieja. W 1753 r. stanęła nowa drewniana, modrzewiowa, barokowa świątynia fundacji Tomasza Gałczyńskiego. Teren kościoła otaczał cmentarz przykościelny. W 1919 r., w wyniku uderzenia pioruna, świątynia uległa zupełnemu spaleniu. Docelowo w 1922 r. zbudowano niewielki drewniany budynek na potrzeby wiernych, który jednak był za mały w stosunku do ich liczby. W miejscu drewnianej świątyni dziś stoi krzyż.

Pod koniec okresu międzywojennego proboszcz Stanisław Perliński, w związku z parcelacją miejscowego majątku dworskiego, nabył część tych dóbr wraz z budynkami naprzeciw spalonej świątyni. Myślał o ich adaptacji. Zaplanowano przebudowę spichlerza na świątynię, a rządcówki – na plebanię. Rozpoczęte prace przerwał wybuch II wojny światowej.

Proboszcz, który przeżył pobyt w obozie w Dachau, po wojnie kontynuował rozpoczęte prace. Polegały one na przebudowaniu na potrzeby liturgiczne dziewiętnastowiecznego spichlerza z byłego majątku Zaborowskich. W 1951 r. wstępnie zakończono prace adaptacji spichlerza jako świątyni parafialnej. W latach 1959–1960 budynek powiększono o zakrystię i salkę katechetyczną. Lata 1972–1981 – to czas prac budowalnych, które nadały obiektowi obecny wygląd (wówczas m.in. usunięto wewnętrzne filary). Między 2015 r., a 2018 r. przeprowadzono odnowienie elewacji.

Budynek ten znajduje się na południe od skrzyżowania dróg Milejów i Tokary Pierwsze. Murowany otynkowany spichlerz – to budynek na rzucie prostokąta, wydłużony na linii północ-południe. Budynek jest parterowy, o bryle prostopadłościennej. Od strony wschodniej dobudowano niewielką zakrystię, a od strony zachodniej – salkę katechetyczną o podobnych rozmiarach. Obiekt przykryty jest dachem dwuspadowym z narożem od strony prezbiterium, kryty blachą z sygnaturką. Przybudówki również są pokryte tym samym rodzajem blachy. Dach jest o układzie dwuspadowym, o przeciwnym układzie spadku. Elewacja frontowa jest północna dwuosiowa, z centralnie namalowanym dużym krzyżem, a pod nią widnieje data 1974 r. Gzyms dzieli elewację na pół w układzie poziomym. Całą ścianę budynku głównego wieńczy gzyms podokapowy. Kościół jest bez większych detali architektonicznych.

Cmentarze

Cennym historycznie miejscem są *lokalne cmentarze*. Są one przestrzenią ukształtowaną wg reguł kulturowych, związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. Na cmentarzach możemy zobaczyć cenne zabytki sztuki sepulkralnej. Zachowały się układy alejek i ścieżek cmentarnych. Miejsca wiecznego spoczynku znajdują się w otoczeniu starodrzewu i stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. Niezależnie od stanu zachowania cmentarze powinny być oznakowane tablicami informacyjnymi.

Trzy czynne cmentarze znajdują się w Głuchowie, Kowalach Pańskich i Milejowie. Cmentarz w Głuchowie założono w pierwszej połowie XIX w. Autorzy lokalnych publikacji datują jego założenie na okres przed 1825 r. W 1991 r. powiększono jego obszar. Położny jest on przy skrzyżowaniu dróg na Milejów i Tokary Pierwsze. W niedalekiej odległości znajdował się, dziś już rozebrany, dwór wraz z budynkami gospodarczymi, co było powodem napięć społecznych. Cmentarz zajmuje powierzchnię ponad 1 ha, o nieregularnym kształcie. Jego obszar wyznacza ogrodzenie z bramami. Ogrodzony jest płotem metalowym od strony drogi nr 471 oraz płytami betonowymi w pozostałym odcinku ogrodzenia.

Na cmentarzu znajduje się kilkadziesiąt nagrobków, zarówno w formie postumentów, płyt nagrobnych, mogił obmurowanych, jak i stojących żeliwnych krzyży oraz grobów ziemnych. Dominują mogiły obmurowane, a część z nich dodatkowo posiada postumenty. W 1994 r. na cmentarzu znajdowały się: 32 groby wolnostojące z pierwszej połowy XX w. i 325

takich grobów z drugiej połowy XX w. Na cmentarzu odnotowano wówczas 3 płyty oraz 74 mogiły z drugiej połowy XX w. Najstarsze zachowane groby pochodzą z 1905 r.

Cmentarz jest miejscem pochówku lokalnych duchownych. W 1988 r. istniał grób proboszcza A. Cabańskiego z 1896 r. Na cmentarzu miejsce wiecznego spoczynku znaleźli zasłużeni przedstawiciele społeczności lokalnej. W kwaterach spoczywają polegli żołnierze kampanii wrześniowej. Spoczywają tu Józef Boryś, Józef Gidelski i Ksawery Mariański. Centralna alejka, prowadząca od bramy południowej do bramy północnej, wyłożona kostką brukową o kształcie trapezu, dzieli cmentarz na dwie części. Zachowały się ślady innych alejek.

Centralne miejsce na cmentarzu zajmuje kaplica p.w. św. Salomei (w innych źródłach za patronkę podaje się św. Kingę lub św. Kunegundę). Pierwotnie kaplica była grobowcem rodziny Zaborowskich, do których należał wspomniany majątek Głuchów. Przy południowej ścianie kaplicy leży płyta kamienna poświęcona ofiarom II wojny światowej – chodzi o osoby, zamordowane przez Niemców 9 września 1939 r. w Głuchowie i Wilczkowie.

Na północ od kaplicy na postumencie z cegły klinkierowej ustawiono drewniany krzyż oraz postument do sprawowania Eucharystii. Poza kaplicą grobową na cmentarzu odnajdziemy groby z początku XX w.

W Kowalach pierwszy cmentarz otaczał nieistniejącą drewnianą świątynię, która się znajdowała w okolicach obecnego ronda. Obecny cmentarz założono na początku XIX w. Położny jest na południe od kościoła, w odległości około 300 metrów. Zajmuje powierzchnię około 1,3 ha, ma kształt zbliżony do rombu. Jego obszar wyznacza ogrodzenie z bramą, ogrodzony jest siatką.

Na cmentarzu znajduje się kilkadziesiąt nagrobków – zarówno w formie postumentów, płyt nagrobnych, mogił obmurowanych, jak i stojących żeliwnych krzyży oraz grobów ziemnych. Dominują mogiły obmurowane, a część z nich dodatkowo posiada postumenty. W 1988 r. na cmentarzu były: 4 płyty oraz ok. 13 grobów sprzed 1939 r., 8 płyt z okresu między 1939 a 1945 rokiem oraz 100 płyt i okokoło 30 grobów powstałych po 1945 r. W tym czasie większość drzewostanu z cmentarza datowano na okres sprzed 1939 r. Obecnie najstarsze zachowane pochówki pochodzą z lat dwudziestych XX w.

Cmentarz założono na planie prostokąta z podziałem na cztery kwatery z metalowym krzyżem w środku. Przy wejściu znajduje się współczesna płyta umieszczona na dużym głazie, poświęcona poległym strażakom z terenu parafii. Za nią – również współczesna, symboliczna

mogiła ofiar epidemii cholery, która nawiedziła ten teren w 1852 r. W grobie znalazła się symboliczna ziemia z cmentarza cholerycznego w Marianowie-Kolonii. Jedna z mogił poświęcona jest tutejszym duchownym. Obecnie na cmentarzu dominują groby współczesne.

Ostatni cmentarz rzymskokatolicki na omawianym obszarze znajduje się w Milejowie. Pierwszy cmentarz przy parafii w Tokarach został urządzony wokół miejscowej drewnianej świątyni. Został on zlikwidowany po 1843 r., kiedy to świątynia spłonęła. Po tym zdarzeniu postanowiono założyć nowy cmentarz. Zdecydowano lokować go na terenie dzisiejszego Milejowa. Położny jest on w zachodniej części wsi, przy drodze do Tokar Pierwszych. Jego obszar wyznacza ogrodzenie z bramą. Założony jest na rzucie prostokąta.

Na cmentarzu znajduje się kilkadziesiąt nagrobków, zarówno w formie postumentów, płyt nagrobnych, mogił obmurowanych, jak i stojących żeliwnych krzyży oraz grobów ziemnych. Dominują mogiły obmurowane, a część z nich dodatkowo posiada postumenty. W 1988 r. na cmentarzu znajdowało się 6 płyt oraz 3 groby wolnostojące z drugiej połowy XIX w., 5 płyt i 8 grobów wolnostojących oraz 2 grobowce powstałe do 1939 r i ok. 150 płyt i ponad 100 grobów wolnostojących powstałych po 1939 r. Wart uwagi jest grobowiec rodziny Waliszewskich oraz nagrobek Janeckich. Na cmentarzu miejsce wiecznego spoczynku znaleźli szanowani przedstawiciele lokalnego społeczeństwa. Cmentarz jest też miejscem pochówku lokalnych duchownych. Centralna alejka prowadzi od bramy do krzyża na przeciwległym krańcu cmentarza. Zachowały się ślady innych alejek. Drzewostan rozplanowany jest nieregularnie, częściowo wycięty, rosną tu dęby, robinie akacjowe, kasztanowce, jesiony i świerk.

W tym miejscu należy wspomnieć o kirkucie w Nowym Czachulcu, na którym leżą ofiary miejscowego wiejskiego getta. Granice kirkutu są nieczytelne. Doprecyzowanie granic działek cmentarza żydowskiego wymaga przeprowadzenia wnikliwych badań. Należy przeprowadzić kwerendy określające liczbę zamordowanych osób i miejsca ich pochówku. Granice określające obszar ochrony dotyczą bezpośredniej okolicy pomnika i drogi do niego. Jak podaje literatura, w miejscu tym doszło do masowego pochówku. Miejsce to ma wymiar symboliczny.

Tam, gdzie w lipcu 1942 roku doszło do masowej egzekucji starców i dzieci, od 2008 roku działa kopalnia odkrywkowa żwiru. Cmentarz jest nieużytkowany. Obszar powinien być wyłączony z inwestycji. Prace porządkowe i rewaloryzacyjne powinny być uzgodnione z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Okoliczne lasy skrywają wiele anonimowych mogił z tego czasu, gdyż ciała ofiar zakopywano w różnych miejscach. Na tablicy pamiątkowej ku czci zamordowanych zapisano ponad 100 nazwisk osób, o których wiadomo, że zginęły w tym miejscu. Tablica ma wymiar symboliczny.

Omawiając zabytki sakralne, należy wspomnieć tez o lokalnych kapliczkach. Warte są zachowania, ponieważ stanowią nieodłączny element krajobrazu gminy. Są przejawem ludowej pobożności i religijności. Kapliczki pełniły ważną rolę jako miejsce kultu. Dziś stanowią cząstkę dziedzictwa kulturowego gminy. W gminnej ewidencji zabytków z 2024 r. dokonano korekty błędnych dat powstania wielu kapliczek, gdyż w poprzedniej ewidencji były spore błędy.

Jedną z kapliczek jest ta w Ciemieniu. Obecnie istniejącą kapliczkę zbudowano w 1947 r. Powstała w miejscu, gdzie przed II wojną światową istniała inna kapliczka, zniszczona przez okupanta niemieckiego. Było to często spotykaną praktyką walki z polskością i religią katolicką. W 1947 r. z zebranych funduszy wiejskich kapliczka została odbudowana przez murarzy Kuźnickich z Dobrej. Obiekt znajduje się naprzeciw posesji Ciemień nr 11. Jest poświęcony Matce Boskiej Częstochowskiej. Jest to niewielki ceglany, nieotynkowany obiekt w formie kapliczki słupowej. Na dwóch stopniach, pokrytych płytkami, szerokich i stopniowo się zwężających , został postawiony czworościenny słup. Również stopniowo zwęża się ku górze, ma murowaną formą daszku, który jest zwieńczony metalowym krzyżem.

Obiekt jest czteropoziomowy. Na wysokości trzeciego pionu ceglany detal w formie zbliżonej do niewielkich kolumn, z każdej strony kapliczki. Również z każdej strony znajduje się przeszklona nisza ze świętym obrazem (od wschodu – obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, od południa – obraz Matki Boskiej, od zachodu – obraz świętej i od północy – obraz Jezusa Miłosiernego. Na najwyższym poziomie znajduje się przeszklona wnęka z umieszczoną w niej figurą Pana Jezusa. Otwory w niszy w formie prostokątów stojących, zwieńczone łukiem odcinkowym z każdej strony, o bielonych obramieniach. Bielony jest również daszek kaplicy. Obiekt jest ogrodzony metalowym płotem. Obecnie płot jest koloru czarnego, na pewno do 2014 r. pomalowany był na zielono i biało.

Kolejna kapliczka, co do której używano błędnej daty postawienia, znajduje się w Dzierżbotkach. Obecnie istniejącą kapliczkę zbudowano w 1958 r. Powstała ona w miejscu, gdzie przed II wojną światową istniała inna kapliczka, zniszczona przez okupanta niemieckiego. W ten sposób Niemcy walczyli z polskością i religią katolicką, więc zmusili

lokalną ludność do zniszczenia kaplłiczki. Jak głosi miejscowe podanie, osoby wyznaczone do tego zadania nie rozebrały jej, tylko przewróciły i zakopały, a obiekt ma w tym miejscu spoczywać nadal. W 1958 r. z pieniędzy zebranych wśród mieszkańców wsi wybudowano nową kapliczkę, wzorując się na tej przedwojennej. Jej twórcą miał być Gibasiewicz z Mikulic. Na kaplicy umieszczono również obrazy z pierwszego obiektu, które ludność miejscowa przechowywała z narażaniem życia. Kapliczka została poświęcona przez ks. Mariana Stroińskiego, proboszcza parafii w Kowlach Pańskich. W 1999 r. otynkowano ją i pomalowano. W 2012 r. ponownie odnowiono kolor elewacji oraz położono dokoła płytki.

Obiekt znajduje się przy skrzyżowaniu dróg w kierunku Kawęczyna i Ciemienia. Jest to niewielki ceglany, tynkowany obiekt w formie kapliczki słupowej. Na dwóch pokrytych płytkami szerokich i stopniowo zwężających się stopniach został postawiony czworościenny słup, również stopniowo zwężający się ku górze, z murowanym daszkiem, zwieńczonym metalowym krzyżem. Obiekt jest czteropoziomowy. Na wysokości pierwszego poziomu, w niewielkiej wnęce, z każdej z strony znajdują się płyty z napisami. Od strony zachodniej – płyta z napisem „POD TWOJĄ OBRONĘ UCIEKAMY SIĘ", od strony północnej – „NA WIERNOŚĆ CHRYSTUSOWI, MARYI I KOŚCIOŁOWI 1958 r.– BUDOWA 1999 – RENOWACJA MIESZKAŃCY DZIERZBOTEK", od strony wschodniej – „JEZU, BŁOGOSŁAW NAM" z wizerunkiem Jezusa i od strony północnej – „BOŻE, BŁOGOSŁAW NASZEJ RODZINIE".

Na wysokości trzeciego pionu jest ceglany detal w formie zbliżonej do niewielkich kolumn z każdej strony kapliczki. Kolumny te flankują przeszkloną niszę z wizerunkami Jezusa, Matki Bożej i świętych z każdej z strony. Od zachodu jest obraz Matki Boskiej Fatimskiej, od północy –prawdopodobnie obraz świętego Wawrzyńca, od strony wschodniej – obraz Pana Jezusa i od strony południowej – obraz Świętej Rodziny. Na wysokości najwyższego pionu jest wnęka z umieszczoną figurą św. Floriana, m.in. patrona strażaków. Otwory w niszy są w formie prostokątów stojących, zwieńczone łukiem odcinkowym. Kapliczka jest ozdobiona gzymsami na wysokości poszczególnych poziomów. Obiekt jest ogrodzony płotem metalowym ustawionym na podmurówce.

W Nowym Świecie znajduje się kapliczka z pierwszej ćwierci XX w. W czasie II wojny światowej została zakopana przez mieszkańców miejscowości w ziemi, co uratowało ją od zniszczenia z rąk niemieckiego okupanta. Po zakończeniu wojny została odkopana i ponownie ustawiona przez Marcina Brzozowskiego i innych mieszkańców. Znajduje się naprzeciw

posesji nr 9. Jest to niewielki ceglany, otynkowany obiekt. Jego bryła jestw formie prostopadłościanu, kapliczka jest nakryta blaszanym daszkiem wielospadowym, zwieńczonym krzyżem łacińskim. Od strony północnej w dolne części kapliczki widnieje napis: „MATKO POCIESZ, BO PŁACZEMY FUND. MAŁ. BRZOŻOWŚCY. W górnej części kapliczki – w dekoracyjnych opaskach zwieńczonych naczółkiem – umieszono przeszklone obrazy świętych. Od strony wschodniej jest obraz Najświętszego Serca Pana Jezusa, od strony północnej – obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, od strony zachodniej – obraz Matki Boskiej Nieustającej Pomocy. Obiekt jest ogrodzony niskimi płytami betonowymi. Na pewno do 2018 r. ogrodzony był drewnianym płotkiem.

Fundatorem kapliczki w Milejowie była społeczność wsi. Teren pod jej budowę przekazał Józef Ćwikliński. Jeszcze do 2018 r. kapliczka stała na działce prywatnej przy posesji Milejów 14. W latach 2019–2020 obiekt przeszedł zmiany. Obecnie teren, na którym stoi, jest wydzielony z prywatnej posesji. W tym czasie zlikwidowano drewniane ogrodzenie otaczające kapliczkę oraz zmieniono kolorystkę kapliczki z niebieskiej na kremową. Wycięto również drzewa porastające teren dokoła. Kapliczka – to niewielki murowany, otynkowany obiekt o formie słupowej. Na dwóch stopniowo zwężających się stopniach został postawiony czworościenny słup, również stopniowo zwężający się ku górze, z murowaną formą daszku, który jest zwieńczony metalowym krzyżem. Dach jest pokryty blachą, której wcześniej nie było. Obiekt jest czteropoziomowy. Na wysokości pierwszego poziomu od strony zachodniej widnieje napis w obwódce: „Ofiara wsi Milejów 1946 r.” oraz płytka z napisem „Renowacja AD 2019–2020 kosztem Mieszkańców wsi Milejów oraz Firmy Budowlanej P. Andrzeja Jafry”. Z tej samej strony na wysokości trzeciego pionu jest wnęka wsparta na ceglanym detalu w formie zbliżonej do niewielkich kolumn, w której to się znajduje figura Pana Jezusa z gorejącym sercem. Na wysokości czwartego poziomu umieszczono święte obrazy: od południa – obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, od zachodu – obraz Jezusa Miłosiernego (wcześniej tu się znajdował obraz Serca Pana Jezusa), od północy – obraz św. Jana Pawła II. Dookoła obiektu ustawiono ogrodzenie w formie metalowych słupków spiętych łańcuszkiem.

Zabytki budownictwa przemysłowego i techniki

Zachowane do dziś zabytki tej grupy – to tylko część obiektów budownictwa przemysłowego i techniki, istniejących na obszarze gminy. Wiatraki w Kawęczynie, Będziechowie, Dzierżbotkach, Marianowie, Milejowie i Stanisławowie istniał jeszcze w latach 90. XX wieku. Wiatrak w Marcjanowie powstał w połowie XIX w. W swej historii był

translokowany minimum dwukrotnie. Po raz pierwszy przeniesiony został z Grąbkowa do Poroża, by w 1918 r. trafić stąd do Marcjanowa. W późniejszym okresie napęd tego wiatraka został przerobiony na elektryczny. Młyn wietrzny znajduje się niedaleko posesji nr 41, w otoczeniu lasu na wzniesieniu. Jest to typowy wiatrak typu koźlak, który niegdyś powszechnie występował w krajobrazie regionu. Do dziś zachowało się niewiele takich wiatraków. Obiekt jest drewniany, posiadał pierwotnie śmigi o konstrukcji słupowej, jest oparty na koźle i obity odbitką. Został zbudowany na planie prostokąta i przykryty dachem dwuspadowym. Obecnie stopień jego zachowania – w skali oceny zachowania wiatraków – należy określić jako trzeci, jednak z tendencją do pogarszania się., Kozioł i siodło są zachowane w stanie dobrym. Klatka jest zachowana w stanie średnim, są widoczne ubytki w drewnie. Poważne ubytki są w odbitce w większości z ścian. Ściana odwietrzna częściowo jest zabita blachą, w górnej i dolnej części, z zastawioną okiennicą, bez widocznego wału skrzydłowego i głowicy. Zupełny brak skrzydeł. Na ścianie od strony drzwi widzimy zachowany szczątkowo ganek oraz drzwi mączne, zbożowe i wejściowe. Dach, kryty blachą, jest zachowany w stanie średnim. Zachowały się naczółek oraz okap z odeskowaniem w jodełkę i zastrzałkami. Brak dyszla. W środku się zachowały niektóre urządzenia służące do mielenia zboża. Rozbite jest koło kamienne wokół młyna.

Kuźnię w Kawęczynie wzniesiono około 1950 r. Poza swoją pierwotną funkcją pełniła rolę biur miejscowej spółdzielni oraz punktu rozrywkowo-gastronomicznego. Kuźnia znajduje się w centrum wsi, na zachód od skrzyżowania z drogą Głuchów–Kowale Pańskie. Murowana otynkowana kuźnia – to budynek na rzucie prostokąta, wydłużony na linii wschód–zachód. Budynek jest parterowy, o bryle prostopadłościennej. Od strony wschodniej – duży podcień, wsparty na dwóch masywnych filarach, częściowo zabudowany płytami betonowymi. Obiekt jest przykryty dachem naczółkowym, krytym eternitem falistym. Około 2001 r. wymieniono zużyty eternit na inny. Elewacja ściany północnej jest 4-osiowa. Elewacja południowa – 4-osiowa, z wejściem na pierwszej i drugiej osi.

5.5 Zabytki ruchome gminy Kawęczyn

Ze względów bezpieczeństwa nie jest wskazane podawanie dokładnej lokalizacji zabytków ruchomych z terenu gminy. Zabytkowe wyposażenie budynków o charakterze rezydencjalnym w większości się nie zachowało. Również do dziś nie zachowała się większość

wyposażenia zabytków przemysłowych i techniki. Wynika to z grabieży wojennych, aktów wandalizmu i braku świadomości dziedzictwa kulturowego. Zabytki ruchome na terenie gminy Kawęczyn – to głównie wyposażenie dwóch kościołów zlokalizowanych na terenie gminy, tj. kościoła w Kowalach Pańskich (nr rejestu zabytków 230/Wlkp/B.) i kościoła w Tokarach (nr rejestu zabytków 240/Wlkp/B.).

Do rejestru zabytków ruchomych wpisano zatem 32 obiekty stanowiące wyposażenie i wystrój kościoła parafialnego p.w. Siedmiu Boleści NMP w Kowalach Pańskich. Wpisu tego dokonano na podstawie decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 10 grudni 1985 r. Zabytki te zarejestrowano pod nr B-49/10. Są nimi m.in.: murowany ołtarz główny i ołtarze boczne z poł. XIX w., ambona, obrazy, neobarokowa chrzcielnica. Bogaty wystrój kościoła tworzy polichromia z końca XIX w. Na ścianach znajdują się stacje Drogi Krzyżowej. Strop jest dekorowany scenami: *Ostatnia Wieczerza*, *Matka Boska Szkaplerzna*, nad chórem muzycznym jest scena *Św. Cecylia* – wszystkie są przedstawione w iluzjonistycznych ramach. Zachowały się fasety z medalionami kartuszowymi obwiedzionymi akantem z popiersiami apostołów. Pilastry jońskie pokrywa dekoracja sztukatorska w układzie kandelabrowym z motywami amfor, winnej latorośli i akantu. Nad wejściem głównym znajduje się stiukowa supraporta (rozeta z symetrycznym motywem palmety w obramieniu gzymsu wspartego na konsolkach).

Projekt odnowienia wystroju kościoła wykonano w ramach programu: *Partnerstwo lokalne na rzecz rozwoju gospodarczego gmin powiatu tureckiego*. Był on finansowany z funduszy EOG (Europejskiego Obszaru Gospodarczego), pochodzących z Islandii, Liechtensteinu i Norwegii. Wykorzystano także środki krajowe w ramach *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kawęczyn.*

Do rejestru zabytków ruchomych wpisano również 20 obiektów stanowiących wyposażenie i wystrój kościoła parafialnego p.w. św. Andrzeja w Tokarach. Wpisu tego dokonano na podstawie decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 22 października 1997 r. Zabytki te zarejestrowano pod nr B-112/58. Są nimi m.in. neoklasycystyczny ołtarz główny i dwa ołtarze boczne, feretrony i konfesjonały. Wpisany do rejestru zabytków zespół obiektów ruchomych pochodzi w większości z drugiej połowy XIX w., tj. z okresu budowy kościoła. Wystrój kościoła stanowi polichromia z 1927 r. autorstwa krakowskiego artysty Ziętarskiego, wykonana w technice klejowej. Składają się na nią sceny figuralne w dekoracyjnych obramieniach i motywy ornamentalne pokrywające większą część

sklepienia, prezbiterium i nawy. Sklepienie w prezbiterium dekorowane jest sceną *Ostatniej Wieczerzy*, na stropie w nawie umieszczono *Przemienienie Pańskie*, *Świętą Rodzinę* i *Św. Izydora*, na ścianach w nawie – *Św. Floriana*, *Św. Antoniego z Dzieciątkiem Jezus*, *Św. Rocha* i *Św. Jana Nepomucena*.

5.6 Zabytki archeologiczne gminy Kawęczyn

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach danego obszaru. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym. Nie można zatem wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze. Obszar gminy Kawęczyn został rozpoznany archeologiczne w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). W gminie do tej pory brakowało prowadzonych na szeroką skalę, dokładnych i kompleksowych badań archeologicznych. Wszystkie odkrycia wynikają z badań doraźnych lub odkryć przypadkowych. Należy zaznaczyć, że na terenie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

Koncentracja osadnictwa pradziejowego czy średniowiecznego jest słabo czytelna. Dopiero w czasach nowożytnych obserwuje się tu intensyfikację osadnictwa. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe. W myśl art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania – podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Nie może on jednak odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem się okazać, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie zasięgu stanowiska, wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Należy tutaj przypomnieć, że w myśl Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami każdy, kto zamierza realizować nowe zalesienia lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności leśnej na terenie, na którym znajdują się

zabytki archeologiczne, ma obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych oraz ich dokumentacji. Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są natomiast inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkaniowego i przemysłowego oraz budowa dróg), nielegalna eksploatacja piaśnic i żwirowni. Istotnym zagrożeniem jest również działalność rolnicza, zwłaszcza intensywna orka. Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrażają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej. Również przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych.

W związku z powyższym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Szczególnym rodzajem zagrożeń dla stanowisk archeologicznych są inwestycje szerokopłaszczyznowe, takie jak kopalnie, odkrywki, żwirownie.

Na terenie gminy Kawęczyn czerty firmy mają koncesję do prowadzenia kopalni surowców mineralnych są to:

- KUB-TRANS Wojciech Kubacki – Leśnictwo IV

- Przedsiębiorstwo Usługowo-Handlowe S-Bruk Ł, M i M Sacała s. c. – Leśnictwo VI

- Jerzy Kubacki PP-H-U – Leśnictwo II" po zmianie Leśnictwo II-A

- WERBUD Roboty Drogowo-Budowlane Piotr Pleśnierowicz – Marcjanów

Ponadto należy podkreślić, że gmina Kawęczyn jest typowo rolnicza. Intensywne użytkowanie rolnicze (głęboka orka) stanowi kolejne ważne zagrożenie dla stanowisk archeologicznych. W celu ich ochrony stanowisk oraz w trosce o pradziejowe, średniowieczne i nowożytne nawarstwienia kulturowe niezbędne jest uzgadnianie oraz wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich określonych przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ochrona stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych przy inwestycjach związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu powinna mieć swoje odbicie w ujmowaniu zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowania zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

Na obszarze gminy Kawęczyn w 2024 r. zewidencjonowano 262 stanowiska archeologiczne. Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. Ich stan zachowania jest różny oraz różna jest czytelność założenia. Do najważniejszych zagrożeń należy zaliczyć wszelkie roboty budowlane oraz przemysłowe na tym terenie.

Rozwój osadnictwa na terenie gminy Kawęczyn – oczywiście mając na uwadze epoki najdawniejsze – można prześledzić na podstawie Archeologicznego Zdjęcia Polski. Jak wynika z tej analizy, znaczna część gminy podlega obserwacji archeologicznej, z uwagi na udokumentowane bądź potencjalne możliwości występowania tutaj znalezisk aerologicznych. Relikty archeologiczne odnaleziono w kilku miejscowościach gminy Kawęczyn. Przez tereny gminy Kawęczyn przepływa ciek wodny – rzeczka Teleszyna. Prowadzi ona swe wody w układzie południkowym, tworząc miejscami szeroką, zabagnioną dolinę z bardzo korzystnymi warunkami dla rozwoju pradziejowego osadnictwa.

W toku badań przeprowadzonych w ramach AZP, ustalono, że osadnictwo pradziejowe na tych terenach sięga epoki kamienia. Osadnictwo ludzkie w pradziejach koncentrowało się między innymi w rejonie miejscowości Głuchów, Milejów, Tokary. Zarejestrowano tu ślady osadnictwa sięgające epoki kamienia, a następnie z epoki brązu i żelaza, przede wszystkim kultury łużyckiej i kultury przeworskiej. Duży rozwój osadnictwa na tym obszarze nastąpił w okresie średniowiecza i czasach nowożytnych. Na szczególną uwagę zasługują tutaj trzy dwory na kopcach o chronologii XVI–XVIII wiecznej w Milejowie, Tokarach i Głuchowie. Skupiska stanowisk archeologicznych odkryto również w okolicach miejscowości Skarżyn, Żdżary, Marianów, Marcjanów, Leśnictwo, Kowale Pańskie, Dzierzbotki, Nowy Świat. Są to ślady osadnictwa z epoki kamienia, epoki brązu, okresu wpływów rzymskich oraz wczesnego średniowiecza i z okresu nowożytnego.

Do szczególnie interesujących stanowisk należą tutaj: cmentarzysko ciałopalne kultury przeworskiej oraz osada z tego samego okresu w Marcjanowie. Natomiast w Siedliskach-Leśnictwie podczas badań powierzchniowych w ramach AZP zewidencjonowano dwór o chronologii nowożytnej. Istniał on najprawdopodobniej – wg przekazów ustnych – jeszcze przed II wojną światową. Ogólnie można stwierdzić, że ślady osadnictwa ludzkiego na terenie gminy Kawęczyn sięgają epoki kamienia. Rozwój osadnictwa widoczny jest w okresie kultury łużyckiej i kultury przeworskiej. Największy rozkwit zasiedlenia widoczny jest jednak w okresie średniowiecza i w okresie nowożytnym.

W okresie średniowiecza na obszarze dzisiejszej gminy Kawęczyn powstało wiele siedlisk ludzkich, takich jak: Kowale Pańskie, Tokary, Kawęczyn, Milejów, Głuchów, Chocim. Pierwsze wzmianki historyczne dotyczące zamieszkania ludności na terenie obecnej gminy Kawęczyn pochodzą z XII wieku. Rozwojowi osadnictwa sprzyjały pierwsze drogi. Jedna z nich łączyła Konin-Turek-Kowale Pańskie z Sieradzem i dalej z Krakowem.

Na terenie gminy Kawęczyn nie występują układy urbanistyczne, ruralistyczne, parki kulturowe oraz parki krajobrazowe wpisane do rejestru zabytków. Na wyróżnienie jednak zasługują trzy stanowiska o ciekawej formie krajobrazowej. Są to dość dobrze zachowane dwory. Z uwagi na ich funkcję (dwory obronno-mieszkalne) stanowią one cenne przykłady budownictwa obronno-mieszkalnego w XV–XVIII w. Omawia się je w tym miejscu, z uwagi na ich położenie na kopcach, stanowiących cenne zabytki archeologiczne.

Pierwszym z nich jest dwór na kopcu w Milejowie (st. 1, ob. AZP 64-43/73). Jest to dobrze zachowany dwór obronny (koniec XVI–XVII w.). Położony jest w północno-wschodniej części wsi, na terenie podmokłym, częściowo porośnięty krzewami i drzewami. Kopiec o kształcie owalnym, otoczony był fosą. Wpisany jest do rejestru zabytków pod numerem 437/Wlkp/C z 11.10.2012 r. Na jego terenie obowiązuje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych, a prace porządkowe powinny być uzgodnione z Kierowmnikiem Delegatury Wojewódkziego Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie. Drugi – to dwór na kopcu w Głuchowie (st. 1, ob. AZP 64-43/47). Jest to dwór o chronologii nowożytnej (być może siedemnastowieczny). Położony jest na podmokłych łąkach, otoczony wodą i porośnięty drzewami i krzewami. Trzeci przykład tego typu budownictwa stanowi dwór na kopcu w Tokarach (ob. AZP 64- 43/63). Dwór nowożytny, otoczony rowem. Z zachowanej lustracji z lat 1741 i 1761 wynika, że dwór w tym czasie jeszcze istniał, jakkolwiek w bardzo złym stanie. Na planie wsi Tokary z 1806 r. nie ma śladów zabudowy na

kopcu. Pozostałości dworu zostały więc najprawdopodobniej rozebrane na przełomie XVIII/XIX w. Zarejestrowano również pozostałości dworu nowożytnego w Leśnictwie (st. 1, ob. AZP 62-43/30). Został on rozebrany bądź spalony - według przekazów ustnych – w ubiegłym wieku.

Obszar gminy Kawęczyn został rozpoznany archeologiczne w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) w latach 1993–2001. AZP – to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych:

1) kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach,

2) badania powierzchniowe,

3) badania sondażowe, wykopaliskowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. Projekt *Partnerstwo lokalne na rzecz rozwoju gospodarczego gmin powiatu tureckiego* finansowany z funduszy EOG, pochodzących z Islandii, Liechtensteinu i Norwegii oraz środków krajowych Zmiana *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kawęczyn*.

Jak wynika z powyższego źródła, na terenie gminy Kawęczyn występują następujące formy zabytkowe stanowiące zasoby dziedzictwa archeologicznego:

- stanowiska o własnej formie krajobrazowej – 4,

w tym:

- dwory – 4,

- grodziska – 0,

- fortyfikacje ziemne – 0,

- cmentarzyska płaskie – 1,

- cmentarzyska kurhanowe – 0,

- osady – 315,

- punkty osadnicze – 16,

- ślady osadnicze – 133.

Razem zarejestrowano 469 obiektów, zabytkowych stanowiących zasoby dziedzictwa archeologinczengo i liczba ta odnosi się do faktów osadniczych.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego – analiza szans i zagrożeń

Zachowane obiekty zabytkowe na terenie gminy Kawęczyn są zróżnicowane pod względem architektonicznym, jednak z dominacją zabudowy dwudziestowiecznej, o czym wspomniano w rozdziale 5. Szczególnie cenna jest dobrze zachowana architektura drewniana. Zabytki są zróżnicowane także pod względem sposobu użytkowania i stanu ich zachowania. Ważne jest zachowanie historycznego wyglądu miejscowości gminy. Kształtowanie obszarów wiejskich powinno uwzględniać:

- ochronę charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, dworsko-parkowych, folwarków, ochronę zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków, szkół, młynów i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej, np. kapliczek i krzyży;

- poszanowanie kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego.

Nowa zabudowa powinna powstawać w poszanowaniu zabudowy historycznej. Chodzi o: ochronę istniejących zespołów sakralnych i dworsko-parkowych; ochronę zabytkowych obiektów oraz innych elementów architektury wiejskiej (kapliczek, krzyży, alei drzew).

Jak czytamy w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kawęczyn,* w punkcie 5.2.2. *Kierunki ochrony walorów środowiska kulturowego* poruszono temat ochrony krajobrazu kulturowego.

Za właściwe uznano następujące działania:

- ochronę krajobrazu związanego przestrzennie z zabytkowymi zespołami i obiektami,
- zabezpieczenie właściwej ekspozycji zabytkowych zespołów i obiektów,
- szczególną pielęgnację historycznych obiektów małej architektury, takich jak kapliczki, krzyże przydrożne, figury, pomniki, związane z historią i tradycjami miejscowej ludności,
- adaptację i modernizację elementów zabudowy i krajobrazu do potrzeb współczesnych,
- dążenie do usunięcia elementów uznanych za zniekształcające założenia i obiekty historyczne,
- dążenie do odtworzenia – w oparciu o szczegółowe wytyczne określane każdorazowo przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – elementów zniszczonych,
- dostosowanie współczesnych funkcji do wartości zabytkowych zespołów i obiektów,
- zachowanie i adaptacja dawnych zespołów dworsko-parkowych i folwarcznych stanowiących wartości historyczne i krajobrazowe,
- lokalizację nowej zabudowy przede wszystkim w granicach historycznych wsi, wg propozycji zawartej na rysunku Studium,
- zachowanie terenów zabytkowych założeń zieleni, tj. parków podworskich, cmentarzy, w całości w jednych rękach, w granicach historycznych (niedopuszczalność ich parcelacji),
- rygorystyczne przestrzeganie zakazu lokalizacji jakichkolwiek obiektów na terenach zabytkowych założeń zieleni, bez uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- wprowadzenie obowiązku uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków prac porządkowych i renowacyjnych na terenach zabytkowych założeń zieleni,
- wprowadzenie obowiązku uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków prac związanych z wycinką drzew na terenach leśnych bądź też prac związanych z zalesianiem tych terenów, z uwagi na odkryte znaleziska archeologiczne,

- wprowadzenie obowiązku uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich prac budowlanych w granicach stref ochrony konserwatorskiej oraz w granicach strefy ekspozycji widokowej, wyznaczonych na rysunku Studium.

Na części omawianego terenu mogą zaś występować relikty archeologiczne. W związku z powyższym, w strefie potencjalnego występowania stanowisk archeologicznych wszelkie prace ziemne naruszające strukturę gruntu wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Na części terenów objętych zmianami w Głuchowie i Nowym Świecie mogą występować relikty archeologiczne. W związku z powyższym, w strefie potencjalnego występowania stanowisk archeologicznych wszelkie prace ziemne naruszające strukturę gruntu wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W punkcie studium *Kierunki kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy* pod kątem ochrony i opieki nad zabytkami zwrócono uwagę, że dla planowanego w studium programu mieszkaniowego uznaje się za konieczne:

1) objęcie ochroną krajobrazu wiejskiego wsi poprzez zachowanie ciągów, charakteru i skali zabudowy;

2) zabudowywanie ciągów, charakteru i skali zabudowy,

Analiza stanu dziedzictwa kulturowego i uwarunkowań jego ochrony na terenie gminy doprowadziła do rozpoznania następujących czynników determinujących jej dalszy rozwój. Analiza SWOT dotyczy mocnych i słabych stron przesądzających o możliwościach rozwoju gminy oraz szans i wyzwań mających wpływ na jej rozwój. W analizie na potrzeby programu uwzględniano szczegółowo temat ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

MOCNE STRONY	**SŁABE STRONY**
CZYNNIKI WEWNĘTRZNE	
Korzystne położenie – w pobliżu dużych ośrodków miejskich: Konin, Turek, Kalisz (rynek pracy, edukacja, usługi publiczne, turystyka); dobra dostępność komunikacyjna – droga krajowa nr 83 (Turek-Dobra-Jeziorsko-	Niedostateczny stopień zagospodarowania przestrzeni na obiekty małej architektury: (ławki, kosze na śmieci), co nie sprzyja turystyce;

Warta-Sieradz) oraz droga wojewódzka nr 471 (Opatówek-Dobra); Potencjał dla rozwoju turystyki: dobry stan środowiska naturalnego; atrakcyjne otoczenie przyrodniczo-krajobrazowe (lasy); występowanie obiektów zabytkowych o znaczącej randze artystycznej i historycznej, kształtujących obraz gminy, w tym występowanie na terenie gminy zespołów podworskich z zachowanymi dworami i parkami oraz cennym budownictwem sakralnym (zabytki w miejscowości Kowale Pańskie, Kawęczyn, Tokary, Chocim, Marcjanów, Gozdów-Żdżary); położenie stosunkowo niedaleko Jeziorska i Jeziora Pątnowskiego oraz innych mniejszych zbiorników wodnych; kompleks sportowo-rekreacyjny; zabytki przemysłowe: wiatraki; tradycyjna wiejska architektura drewniana. Możliwość zachowania w niezmienionej formie (lub ze zmianami w stosunkowo niedużym stopniu) nielicznie już występującej tradycyjnej zabudowy zagrodowej (przykłady budownictwa drewnianego), czyli świadectwa tożsamości narodowej; cmentarze katolickie i kirkut; występowanie stanowisk archeologicznych;	niewystarczający poziom dbałości mieszkańców o czystość przestrzeni publicznej; brak odpowiedniej liczby ścieżek rowerowych; brak oświetlenia dróg we wszystkich sołectwach; zły stan wielu obiektów wpisanych do GEZ; brak działań edukacyjnych z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; brak większej promocji dziedzictwa materialnego poza granicami województwa; niewystarczające środki w budżecie gminy, przeznaczone na renowację zabytkowych obiektów oraz na rozwój instytucji kultury; brak systemów zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych w budynkach zabytkowych; brak Gminnego Ośrodka Kultyry; brak źródeł finansowania dla właściwego utrzymania istniejących obiektów zabytkowych o znaczącej randze artystycznej i historycznej, wymagających szczególnego traktowania, a co za tym idzie – stałych nakładów finansowych.

prężnie działające instytucje i stowarzyszenia kultury; wysoki udział powierzchni gospodarstw rolnych w powierzchni Gminy ogółem; istnienie warunków do produkcji żywności ekologicznej; duża podaż działek wykorzystywanych na cele rekreacyjne; kultywowanie tradycji kulturowych i ludowych; współpraca z lokalnym muzeum w Turku; aktywność mieszkańców gminy; posiadanie gminnej eiwdiencji zabytków przyjętej zarządzeniem Wójta Gminy Kawęczyn w 2019 r.	

SZANSE	ZAGROŻENIA
CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE	
Stworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości – tereny pod inwestycje; wspieranie mikro- i małych przedsiębiorstw w celu rozwoju przetwórstwa rolnego; inwestycje w infrastrukturę turystyczną; rozwój agroturystyki; rozwój infrastruktury i usług społecznych; opracowanie produktu turystycznego gminy;	Wzrastające natężenie ruchu ciężarowego oraz brak obwodnicy Kowal Pańskich; niezadowalający stan infrastruktury turystycznej; postępująca urbanizacja wsi nieszanująca jej historycznego wyglądu, w tym zabudowy drewnianej; niski stopień wykorzystania finansowania zewnętrznego inwestycji;

skuteczna promocja zasobów naturalnych i atrakcyjności turystycznej gminy; nowe technologie energetyczne, bazujące na odnawialnych źródłach energii wykorzystywane w gospodarstwach domowych; zaktywizowanie współpracy pomiędzy innymi samorządami w celu realizacji wspólnych przedsięwzięć; dostępność środków pochodzących ze źródeł Unii Europejskiej w nowej perspektywie finansowej; programy rewitalizacji – możliwość wykorzystania środków zewnętrznych; możliwość wykorzystania dziedzictwa kulturowego w procesie szeroko pojętej promocji walorów turystyczno-krajoznawczych, stymulującego także działalność gospodarczą; promocja gminy poza Wielkopolską, zwłaszcza w przygranicznym województwie łodzkim; rozbudowa infrastruktury technicznej na terenie Gminy.	konkurencja turystyczna ze strony gmin sąsiednich, w tym tych położnych bliżej zbiorników wodnych; brak możliwości podjęcia prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach stanowiących dziedzictwo kulturalne i będących własnością prywatną, w tym ograniczone możliwości skutecznej egzekucji skierowanej do właścicieli i użytkowników; degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzenie elementów zabudowy architektury nowoczesnej, nienawiązujących do charakteru historycznego gminy; samowolne działania na obiektach zabytkowych; zagrożenie dla nieodkrytych zabytków archeologicznych tj. m.in. zniszczenie poprzez prowadzenie inwestycji bez nadzoru konserwatora, zagrożenia naturalne, poszukiwanie zabytków bez odpowiednich zezwoleń, brak niewystarczającej świadomości publicznej; zniekształcenie zespołów zabudowy historycznej poprzez wprowadzenie nowej zabudowy, nieliczącej się z lokalną tradycją, architekturą i uwarunkowaniami historycznymi; zły stan techniczny obiektów zabytkowych, będący efektem eksploatacyjnego charakteru ich użytkowania lub ich niewłaściwej przebudowy, lub rozbudowy albo braku

	troski ze strony właściciela: dwór w Kawęczynie i wiatrak w Marcjanowie; dzikie wysypiska śmieci; proces dewastacji krjobrazu; zanikające zainteresowanie właścicieli i użytkowników dalszym użytkowaniem budownictwa drewnianego, z uwagi na małą jego funkcjonalność oraz bardzo ograniczone możliwości adaptacyjne (lub ich brak); niedostateczne oznakowanie miejsc i obszarów atrakcyjnych turystycznie.

7. Założenia programowe

Celem tego opracowanego programu jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy Kawęczyn. Misją samorządu, w kontekście zachowania i ochrony zabytków, są działania w myśl art. 4 wspomnianej Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn* służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy.

Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego. Zadania określone przez gminę Kawęczyn planowane są do realizacji w sposób ciągły, w okresie działania programu. Nie zakłada on dokładnych kwot na poszczególne priorytety, jednak realizacja poszczególnych zadań dokonywana będzie w zależności od możliwości pozyskania środków finansowych własnych lub zewnętrznych w następnych latach objętych okresem czteroletnim obowiązywania programu.

W ramach przedmiotowego Programu wyznaczono następujące priorytety:

- Priorytet I. Zarządzanie dziedzictwem kulturowym gminy;

- Priorytet II. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego wraz z otoczeniem;

- Priorytet III. Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego.

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Priorytet I Zarządzanie dziedzictwem kulturowym gminy Kawęczyn

Priorytet I Zarządzanie dziedzictwem kulturowym gminy i miasta Kawęczyn	
Kierunki działania	**Zadania**
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Konsekwentne wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy; współpraca z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i Narodowym Instytutem Dziedzictwa; w przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego niezbędne jest uwzględnianie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego; rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni na terenie parków i cmentarzy; ochrona i kształtowanie otoczenia obiektów zabytkowych w sposób niezagrażający ich ekspozycji w przestrzeni poprzez zakaz lokalizowania obiektów o agresywnej architekturze, zakłócających odbiór obiektów zabytkowych; podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami; prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkach, zabytkowych zespołach zieleni: parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy, dawnych parkach dworskich itp. w uzgodnieniu z właścicielami; wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych oferujących wypoczynek i rozrywkę;

	oznakowanie obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wraz ze zdjęciami poprzez dodanie warstwy w Systemie Informacji Przestrzennej; ochrona stanowisk archeologicznych; opracowanie dla gminy Kawęczyn planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Priorytet II Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego wraz z otoczeniem	
Kierunki działania	**Zadania**
Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków	Aktualizacja, prowadzenie i monitoring gminnej ewidencji zabytków oraz egzekwowanie zapisów innych dokumentów gminy dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; uwzględnianie obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Priorytet III Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego	
Kierunki działania	**Zadania**
Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym	Gromadzenie materiałów archiwalnych dotyczących gminy; udostępnianie informacji o zabytkach i działaniach promocyjnych; organizacja imprez kulturowych i plenerowych z elementami folkloru; wspieranie inicjatyw na rzecz kultywowania lokalnych zwyczajów; Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków na odnowę zabytków wpisanych do rejestru zabytków; promocja obiektów zabytkowych podczas uroczystości na terenie gminy; wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą, bibliotek oraz innych instytucji kultury; wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników

	poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego; współpraca z organizacjami pozarządowymi na rzecz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz organizowanie wspólnie z nimi inicjatyw na rzecz zabytków; oznakowanie miejsc historycznych; zainteresowanie młodzieży zabytkami poprzez organizowanie konkursów tematycznych; przywracanie pamięci o obiektach zabytkowych i osobach zasłużonych dla lokalnej społeczności.

Podsumowując, zadania określone przez gminę Kawęczyn planowane są do realizacji w sposób ciągły w okresie obowiązywania programu. Będą one finansowane głównie ze środków własnych gminy, właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych – osób prywatnych oraz w miarę możliwości uzyskania wsparcia z zewnątrz. Ze względu na brak sprecyzowanych założeń finansowych we wszystkich ww. kierunkach działań, nie jest możliwa szczegółowa charakterystyka zadań. Ponadto część obiektów należy również do właścicieli prywatnych, a nie do Gminy Kawęczyn.

Gmina Kawęczyn wyznacza sobie następujące zadania priorytetowe na lata 2024–2027:

- aktualizacja, prowadzenie i monitoring gminnej ewidencji zabytków oraz egzekwowanie zapisów innych dokumentów gminy dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- aktualizacja planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla gminy Kawęczyn;

- gromadzenie materiałów archiwalnych dotyczących gminy;

- oznakowanie miejsc historycznych np grodzisko w Milejowie;

- przywracanie pamięci o obiektach zabytkowych i osobach zasłużonych dla społeczności lokalnej;

- troska o kirkut i działania na rzecz informowania o tragedii mieszkańców getta;

- prowadzenie kontroli stanu zachowania obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;

- troska o zabytki małej architektury m.in kapliczki;

- weryfikacja podanych w literaturze informacji o zakopaniu przedwojennych kapliczek w obawie przed ich zniszczeniem;

- współpraca z organizacjami pozarządowymi na rzecz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, oraz organizowanie wspólnie z nimi inicjatyw na rzecz zabytków;

- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego;

- zainteresowanie młodzieży tematyką zabytków poprzez organizowanie konkursów tematycznych;

- edukacja młodzieży w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- informowanie właścicieli obiektów zabytków o literaturze fachowej dotyczącej ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków na odnowę zabytków;

- przeprowadzenie prac konserwatorskich przy kaplicy cmentarnej na cmentarzu w Głuchowie;

- zwrócenie się do właścicieli dworu w Kawęczynie i wiatraka w Marcjanowie o pilne podjęcie starań o działania na rzecz ratowania tych najważniejszych w gminie zabytków.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację *Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn* jest Wójt Gminy Kawęczyn. Do osiągnięcia celu i skutecznego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- prawne – wynikające z przepisów ustawowych, w tym uchwał Rady Gminy, obejmujących między innymi: uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego; budowę parków kulturowych; wnioskowanie o wpis do Wojewódzkiego Rejestru lub Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków obiektów będących własnością gminy;

- finansowe – dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe; ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych; korzystanie z funduszy europejskich;

- kontrolne – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków; monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego; monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego; sporządzanie (co dwa lata) sprawozdań z realizacji Programu oraz aktualizacja Programu związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania; dostosowanie go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania;

- koordynujące – realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.; współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi; współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;

- społeczne – działania edukacyjne, promocyjne; współdziałanie z organizacjami pozarządowymi; działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką; współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Jak wspominano wyżej, zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, program opieki nad zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, zostaje przedstawiony Radzie Gminy. Ta powinna przyjkąć go uchwałą. Obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji programu opieki nad zabytkami spoczywa na Wójcie Gminy Kawęczyn, który co 2 lata sporządza sprawozdanie z realizacji programu i przedstawia je Radzie. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania. Po przyjęciu przez Radę treści Programu w drodze uchwały, dokument należy udostępnić do publicznej wiadomości na stronie internetowej. Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać, uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków z informacjami o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych;

- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych;

- ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich walorach kulturowych;

- ocenę aktywności kulturalnej społeczności lokalnej;

- ocenę aktywności placówek kulturalnych;

- ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury;

- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych;

- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Program ochrony zabytków gminy określa pewne kierunki i cele w zakresie ochrony zabytków znajdujących się na terenie gminy. Obowiązek dbania o zabytki spoczywa na właścicielach lub użytkownikach obiektów zabytkowych. Decyzją Rady Gminy w Kawęczynie z budżetu gminy może zostać wydzielona pula środków na wsparcie osób prywatnych, wykonujących prace przy obiektach wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków. Do tej pory nie podjęto takiej uchwały. Głównymi źródłami finansowania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kawęczyn*, tj. projektów związanych z zabytkami oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa są:

1. środki z funduszy europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;

2. środki z funduszy europejskich – Regionalnego Programu Operacyjnego, dystrybuowane na poziomie województwa;

3. środki z europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej, itd.;

4. środki finansowe z budżetu państwa, przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programów ministerialnych;

5. środki wojewódzkie (dotacje podmiotowe dla instytucji, których zarządcą jest samorząd województwa; dotacje dla innych jednostek samorządu terytorialnego; subwencje, granty, nagrody dla innych podmiotów);

6. inne środki pochodzące z dotacji fundacji, stowarzyszeń lub osób trzecich.

Zakończenie

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kawęczyn – to dokument dla tutejszej gminy, służący podejmowaniu, inicjowaniu, wspieraniu oraz koordynowaniu działań z zakresu ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także promocji dziedzictwa kulturowego przez samorząd tego szczebla. Zadania i cele określone w niniejszym programie powinny być realizowane, osiągane przez gminę w ramach posiadanych możliwości, przy współpracy z innymi jednostkami gminnymi, placówkami oświatowymi, organizacjami, stowarzyszeniami i związkami, których działania wiążą się z dziedzictwem kulturowym. Realizacja celów zawartych w niniejszym *Programie* powinna: poprawić w społeczności lokalnej świadomość wspólnoty kulturowej; wzmocnić lokalne wartości; upowszechnić wartość dziedzictwa kulturowego oraz potrzebę i zasady ochrony tego dziedzictwa w świadomości społeczeństwa. Gmina do tej pory nie podjechał uchwały na podstawie art.81 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Wykaz załączników

Załącznik nr 1 *Mapa Gminy Kawęczyn*

Załącznik nr 2 *Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków*

Załącznik nr 3 Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków

Załącznik nr 4 Obiekty zabytkowe, których Gmina Kawęczyn jest właścicielem

Załącznik nr 5 Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych

Załącznik nr 6 Dokumentacja zdjęciowa wybranych zabytków z terenu gminy Kawęczyn

Bibliografia

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, opracowany przez Bolesława Chlebowskiego, Filipa Sulimierskiego, Władysława Walewskiego w latach 1880–1914 i 1995, tomy I – XVI, Warszawa

B. Stachowiak, *Ochotnicze Straże Pożarne Gminy Kawęczyn – zarys historyczny*, Kawęczyn 2011

H. Witczak, *Dziedzictwo wieków – z dziejów Gminy Kawęczyn*, Kawęczyn–Konin 2010

I. Witczak, *Duchowieństwo parafialne na terenie Gminy Kawęczyn 1521–2021*, Włocławek Kawęczyn 2021

J. Czyżewski, *Obszar gminy Kawęczyn na przestrzeni wieków. Szkic monograficzny*, Kawęczyn–Sompolno 1993

M. Górzyński, *Zabytki miasta Turku i powiatu tureckiego: rezydencje powiatu tureckiego*, Turek 2019

M. Górzyński, *Zabytki miasta Turku i powiatu tureckiego: architektura i sztuka sakralna*, Turek 2019

P. Bocian, M. Jatczak, *Mała architektura sakralna Gminy Kawęczyn. Krzyże i kapliczki przydrożne*, Kawęczyn 2014

P. T. Janicki, *Heidemühle czyli młyn na wrzosowisku*, Kawęczyn 2021

Źródła

Archiwum Państwowe w Poznaniu oddział w Koninie, Akta gminy Kowale Pańskie (powiat turecki), sygn. 54/72/0

Archiwum Państwowe w Poznaniu oddział w Koninie, Spisy osad włościańskich oraz wykazy ilości i jakości gruntów folwarcznych w gminie Kowale Pańskie, sygn. 54/4/0/-/12

Dokumenty

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu delegatura w Koninie, karty ewidencji zabytków dla gminy Kawęczyn:

karty cmentarzy

karty białe

karty zielone

Urząd Gminy w Kawęczynie:

Strategia rozwoju Gminy Kawęczy na lata 2022–2030 (uchwały Nr LV/357/2022 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 29 września 2022 r.)

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kawęczyn (Uchwała Nr XLII/287/2021 Rady Gminy w Kawęczynie z dnia 17 grudnia 2021 r.)

Program Rewitalizacji dla Gminy i Kawęczyn na lata 2017–2023 (Uchwała Nr XXXIV/232/2017 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 30 października 2017).

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego (Uchwała XXVII/135/97 Rady Gminy Kawęczyn z dnia 30 grudnia 1997 r. z późniejszymi zmianami Dz. Urz . Woj. Konińskiego z 12 lutego 1998 r. Nr 7, poz. 24)

Roczny program współpracy Gminy Kawęczyn z organizacjami pozarządowym oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na rok 2022 (Uchwala XXXIV/246/2022 Rady Gminy w Kawęczynie z dnia 9 listopada 2022 r.)

Raport o stanie gminy i miasta Kawęczyn za 2022 r.

Strony internetowe

https://nid.pl/

https://zabytek.pl/pl

https://fotopolska.eu/

https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Kaweczyn

http://www.schondorf.pl/historia-liskowa-i-okolic/getto-w-czachulcu/

https://kaweczyn.pl/

Załącznik nr 1 Mapa Gminy Kawęczyn

Załącznik nr 2 Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków

Lp.	LOKALIZACJA	OBIEKT	DATOWANIE	REJESTR ZABYTKÓW
1	Będziechów nr 12	szkoła powszechna, ob. dom	1905 r.	nie
2	Będziechów nr 58	dom	1930 r.	nie
3	Będziechów obok posesji nr 58	obora	około 1930 r	nie
4	Będziechów obok posesji nr 58	stodoła	około 1930 r.	nie
5	Będziechów nr 62	dom	początek XX w.	nie
6	Będziechów obok posesji nr 72	obora	XIX/XX w.	nie
7	Będziechów obok posesji nr 72	stodoła	XIX/XX w.	nie
8	Będziechów nr 73	dom	początek XX w.	nie
9	Będziechów przy skrzyżowaniu dróg w kierunku Skarżyn i Madalin	kapliczka	1947 r.	nie
10	Chocim nr 39	dwór	około1910 r.	313/55/A z dnia 14.05.1984
11	Chocim przy posesji 39	park w zespole dworsko-parkowym	początek XIX w.	313/55/A z dnia 14.05.1984
12	Chocim przy drodze leśnej w kierunku Lipicze Górne	kapliczka	połowa XX w.	nie
13	Ciemień przy posesji nr 11	kapliczka	1947 r.	nie
14	Dzierzbotki nr 10	dom	około 1930 r.	nie
15	Dzierzbotki nr 17	dom	pierwsza ćwierć XX w.	nie
16	Dzierzbotki obok posesji nr 17	obora	pierwsza ćwierć XX w.	nie
17	Dzierzbotki nr 18	dom	1890 r.	nie
18	Dzierzbotki przy skrzyżowaniu dróg w kierunku Kawęczyn i Ciemień	kapliczka	1958 r.	nie
19	Dziewiątka nr 7	dom	pierwsza ćwierć XX w.	nie
20	Głuchów nr 3	dom	XIX/XX w.	nie
21	Głuchów przy skrzyżowaniu dróg Milejów i Tokary Pierwsze	kaplica cmentarna pw. błogosławionej Salomei	1835 r.	nie

22	Głuchów przy skrzyżowaniu dróg Milejów i Tokary Pierwsze	cmentarz katolicki	pierwsza poł. XIX w.	nie
23	Głuchów nr 24	spichlerz, ob. kościół pw. św. Macieja Apostoła	druga połowa XIX w.	nie
24	Głuchów przy posesji nr 24	obora	druga połowa XIX w.	nie
25	Głuchów przy skrzyżowaniu dróg Chocim i Borek	kapliczka	1885 r.	nie
26	Kawęczyn nr 23	dom	1925 r.	nie
27	Kawęczyn nr 52	dwór	około 1850 r.	314/56/A z dnia 14.05.1984
28	Kawęczyn przy posesji 52	park w zespole dworko-pałacowym	pierwsza połowa XIX w.	314/56/A z dnia 14.05.1984 315/57/A z dnia 14.05.1984
29	Kawęczyn przy posesji 55a	kapliczka	1946 r.	nie
30	Kawęczyn nr 44b	kuźnia, ob. budynek gospodarczy	około 1950 r.	nie
31	Kowale Pańskie nr 5	plebania, w zespole kościoła parafialnego, pw. Siedmiu Boleści NMP	połowa XIX w.	150/779/A z dnia 29.11.1969
32	Kowale Pańskie nr 5	kościół parafialny pw. Siedmiu Boleści NMP	1841-1851	45/425/A z dnia 23.12.1953
33	Kowale Pańskie nr 33	Urząd Gminy, ob. budynek mieszkalny	początek XX w.	nie
34	Kowale Pańskie przy kościele parafialnym	cmentarz katolicki	początek XIX w.	nie
35	Leśnictwo nr 11	dom	około 1930 r.	nie
36	Leśnictwo nr 47	dom	1918 r.	nie
37	Marcjanów nr 18	dom	pierwsza ćwierć XX w.	nie
38	Marcjanów przy skrzyżowaniu dróg Kawęczyn i Żdzary	kapliczka	1946 r.	nie
39	Marcjanów niedaleko posesji nr 41	wiatrak koźlak	połowa XIX w.	367/109/A z dnia 10.12.1984
40	Marianów nr 9	dom	XX w.	
41	Marianów nr 15	dom	pierwsza ćwierć XX w.	nie
42	Marianów 17	dom	XX w.	
43	Marianów	kapliczka	1946 r.	nie
44	Milejów nr 15a	dom	około 1910 r.	nie
45	Milejów nr 36	dom	około 1920 r.	nie

46	Milejów przy posesji nr 36	stodoła	około 1920 r.	nie
47	Milejów nr 63	dom	1933 r.	nie
48	Milejów przy posesji nr 63	obora	1933 r.	nie
49	Milejów nr 83	dom	około 1920 r.	nie
50	Milejów nr 90	dom	pierwsza ćwierć XX w.	nie
51	Milejów przy posesji nr 14	kapliczka	1946 r.	nie
52	Milejów przy drodze w kierunku Tokar Pierwszych	cmentarz grzebalny	pierwsza połowa XIX w.	nie
53	Milejów przy drodze w kierunku Tokar Pierwszych	ogrodzenie cmentarne z brama	druga połowa XIX w.	nie
54	Nowy Świat naprzeciw posesji 9	kapliczka	pierwsza ćwierć XX w.	nie
55	Okręglica nr 7	dom	1910 r.	nie
56	Okręglica nr 9	dom	około 1920 r.	nie
57	Skarżyn nr 5	dom	koniec XIX w.	nie
58	Tokary Drugie przy posesji nr 5	kapliczka	około 1950 r.	nie
59	Tokary Drugie nr 7	dom	1925 r.	nie
60	Tokary Drugie nr 17	dom	XX w.	nie
61	Tokary Pierwsze nr 29	plebania w zespole kościoła parafialnego pw. św. Andrzeja	1866 r.	nie
62	Tokary Pierwsze nr 29	kościół parafialny pw. św. Andrzeja	1858-1862	312/54/A z dnia 14.05.1984
63	Tokary Pierwsze nr 33	dom	koniec XIX w.	nie
64	Tokary Pierwsze nr 47	oficyna dworska, ob. biblioteka i ośrodek zdrowia	druga połowa XIX w.	nie
65	Wojciechów nr 29	dom	1926 r.	nie
66	Wojciechów nr 38	dom	około 1910 r.	nie
67	Żdżary nr 13	dom	pierwsza ćwierć XX w.	nie
68	Żdżary nr 31	dwór	połowa XIX w.	409/151/A z dnia 27.09.1988
69	Żdżary nr 31	park w zespole dworskim	połowa XIX w.	409/151/A z dnia 27.09.1988
70	Żdżary nr 31	brama główna w zespole dworskim	około 1860 r.	nie
71	Żdżary przy posesji nr 5	kapliczka	połowa XX w.	nie
72	Dzierżbotki	wiatak- obiekt obecnie nie istnieje	1868 r.	378/120 z 10.12.1984

Załącznik nr 3 Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	LOKALIZACJA	OBIEKT	DATOWANIE	WOJ. EWIDENCJA	REJESTR ZABYTKÓW
1	Chocim nr 39	dwór	około1910 r.	tak	313/55/A z dnia 14.05.1984
2	Chocim przy posesji 39	park w zespole dworsko-parkowym	początek XIX w.	tak	313/55/A z dnia 14.05.1984
3	Chocim	zespół dworsko-parkowy	początek XIX w.	tak	313/55/A z dnia 14.05.1984
4	Kawęczyn nr 52	dwór	około 1850 r.	tak	314/56/A z dnia 14.05.1984
5	Kawęczyn przy posesji 52	park w zespole dworko-pałacowym	pierwsza połowa XIX w.	tak	314/56/A z dnia 14.05.1984 315/57/A z dnia 14.05.1984
6	Kawęczyn przy posesji 52	zespół dworsko-parkowy	Kawęczyn przy posesji 52	tak	315/57/A z dnia 14.05.1984
7	Kowale Pańskie nr 5	plebania, w zespole kościoła parafialnego, pw. Siedmiu Boleści NMP	połowa XIX w.	tak	150/779/A z dnia 29.11.1969
8	Kowale Pańskie nr 5	kościół parafialny pw. Siedmiu Boleści NMP	1841-1851	tak	45/425/A z dnia 23.12.1953
9	Marcjanów niedaleko posesji nr 41	wiatrak koźlak	połowa XIX w.	tak	367/109/A z dnia 10.12.1984
10	Tokary Pierwsze nr 29	kościół parafialny pw. św. Andrzeja	1858-1862	tak	312/54/A z dnia 14.05.1984
11	Tokary Pierwsze nr 29	plebania w zespole kościoła parafialnego pw. św. Andrzeja	1866 r.	tak	312/54/A z dnia 312/54/A
12	Żdżary nr 31	dwór	połowa XIX w.	tak	409/151/A z dnia 27.09.1988
13	Żdżary nr 31	park w zespole dworskim	połowa XIX w.	tak	409/151/A z dnia 27.09.1988
14	Żdżary nr 31	zespół dworsko-parkowy	połowa XIX w.	tak	409/151/A z dnia 27.09.1988

Załącznik nr 4 Obiekty zabytkowe, których Gmina Kawęczyn jest właścicielem

Lp.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT
1	Chocim dz. nr 73/2	kapliczka

2	Dzierzbotki- dz. nr 365	kapliczka
3	Marcjanów - dz. nr 295/6	kapliczka
4	Milejów - dz. nr 158/3	kapliczka
5	oficyna w Tokarach Pierwszych 47, dz. 115/4	oficyna podworska

Załącznik nr 5 Wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków Archeologicznych

LP.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr stanowiska w miejscowości na obszarze	Chronologia	Kultura	Funkcja stanowiska
1	Leśnictwo	62-42	3/72	pradzieje		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
2	Leśnictwo	62-42	4/73		łużycka	ślad osadniczy
3	Leśnictwo	62-42	5/74		łużycka	osada
4	Leśnictwo	62-42	6/75		przeworska	osada
5	Leśnictwo	62-42	7/76		łużycka	osada
6	Leśnictwo	62-42	8/77		przeworska	ślad osadniczy
7	Leśnictwo	62-42	9/78	późne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		ślad osadniczy
8	Leśnictwo	62-42	10/79	okres nowożytny		osada
9	Leśnictwo	62-42	11/80	okres nowożytny		osada
10	Leśnictwo	62-42	12/81		łużycka	osada
11	Leśnictwo	62-42	13/82	okres nowożytny		ślad osadniczy
12	Marianów Kolonia	62-43	5/19	okres nowożytny		osada
13	Marianów Kolonia	62-43	1/20	wczesne średniowiecze		cmentarzysko szkieletowe
14	Marianów Kolonia	62-43	3/21		przeworska	osada
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
15	Marianów Kolonia	62-43	10/22		przeworska	osada
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
16	Marianów Kolonia	62-43	6/23		łużycka	ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy

17	Marianów Kolonia	62-43	7/24		łużycka	ślad osadniczy
18	Marianów Kolonia	62-43	9/25		łużycka	ślad osadniczy
19	Marianów Kolonia	62-43	11/26		pucharów lejkowatych	ślad osadniczy
					łużycka	osada
20	Marianów Kolonia	62-43	8/27		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	ślad osadniczy
21	Marianów Kolonia	62-43	4/28		łużycka	ślad osadniczy
				okres wpływów rzymskich	przeworska	osada
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
22	Leśnictwo	62-43	2/29		łużycka	ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
23	Leśnictwo	62-43	1/30	okres nowożytny		dwór
24	Kowale Pańskie	62-43	1/31		łużycka	osada
					przeworska	osada
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
25	Kowale Pańskie	62-43	2/32		łużycka	osada
					przeworska	ślad osadniczy
26	Kowale Pańskie	62-43	3/33		łużycka	osada
27	Kowale Pańskie	62-43	4/34		łużycka	ślad osadniczy
28	Marianów Kolonia	62-43	2/114	NN		ślad osadniczy
29	Leśnictwo	63-42	14/41	okres nowożytny		osada
30	Leśnictwo	63-42	15/42	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
31	Leśnictwo	63-42	16/43	epoka kamienia		ślad osadniczy
32	Leśnictwo	63-42	17/44	okres nowożytny		osada
33	Leśnictwo	63-42	18/45	okres nowożytny		osada
34	Leśnictwo	63-42	19/46	okres nowożytny		osada
35	Leśnictwo	63-42	20/47		łużycka	punkt osadniczy
36	Leśnictwo	63-42	21/48	?	?	punkt osadniczy
37	Leśnictwo	63-42	22/49	okres nowożytny		osada
38	Kowale Pańskie	63-42	1/50	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
39	Kowale Pańskie	63-42	2/51	okres nowożytny		osada
40	Kowale Pańskie	63-42	3/52	epoka kamienia		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
41	Kowale Pańskie	63-42	4/53		łużycka	ślad osadniczy

				okres nowożytny		punkt osadniczy
42	Kowale Pańskie	63-42	5/54	okres nowożytny		osada
43	Dzierzbotki	63-42	1/55	okres nowożytny		osada
44	Dzierzbotki	63-42	2/56	okres nowożytny		osada
45	Dzierzbotki	63-42	3/57	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
46	Dzierzbotki	63-42	4/58	średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
47	Dzierzbotki	63-42	5/59	epoka kamienia		ślad osadniczy
48	Dzierzbotki	63-42	6/60	wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
49	Dzierzbotki	63-42	7/61	okres nowożytny		osada
50	Tokary	63-42	1/62	epoka kamienia		ślad osadniczy
51	Tokary	63-42	2/63	średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
52	Nowy Świat	63-42	1/64	okres wpływ ów rzymsk ich		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
53	Nowy Świat	63-42	2/65	okres nowożytny		osada
54	Nowy Świat	63-42	3/66	epoka kamienia		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
55	Nowy Świat	63-42	4/67		łużycka	ślad osadniczy
56	Nowy Świat	63-42	5/68	okres nowożytny		osada
57	Nowy Świat	63-42	6/69	epoka kamienia		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
58	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	1/70	okres nowożytny		osada
59	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	2/71	epoka kamienia		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
60	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	3/72	średniowiecze		punkt osadniczy
				okres nowożytny		osada
61	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	4/73	okres nowożytny		osada
62	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	5/74	okres nowożytny		osada
63	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	6/75	okres nowożytny		osada
64	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	7/76	wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy

65	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	8/77	okres nowożytny		osada
66	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	9/78	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
67	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	10/79	okres wpływ ów rzymsk ich	przeworska	ślad osadniczy
68	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	11/80	okres nowożytny		osada
69	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	12/81	okres nowożytny		osada
70	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	13/82	okres nowożytny		osada
71	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	14/83	okres nowożytny		osada
72	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	15/84	wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
73	Kolonia Młodzianów (ob. Młodzianów)	63-42	16/86	okres nowożytny		osada
74	Marcjanów	63-42	1/86	okres nowożytny		osada
75	Marcjanów	63-42	2/87	wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
76	Marcjanów	63-42	3/88	okres nowożytny		osada
77	Marcjanów	63-42	4/89	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
78	Marcjanów	63-42	5/90	epoka kamienia		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
79	Marcjanów	63-42	6/91	okres nowożytny		osada
80	Marcjanów	63-42	7/92	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
81	Marcjanów	63-42	8/93	wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
82	Marcjanów	63-42	9/94	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
83	Skarżyn	63-42	1/95	okres nowożytny		osada
84	Skarżyn	63-42	2/96		łużycka	ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada

85	Skarżyn	63-42	3/97	okres nowożytny		osada
86	Skarżyn	63-42	4/98	wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
87	Będziechów	63-42	1/107		łużycka	punkt osadniczy
				okres wpływów rzymskich	przeworska	ślad osadniczy
88	Będziechów	63-42	2/108	późne średniowiecze		punkt osadniczy
				okres nowożytny		osada
89	Będziechów	63-42	3/109	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
90	Będziechów	63-42	4/110	późne średniowiecze		punkt osadniczy
				okres nowożytny		osada
91	Ciemień	63-43	1/1	okres wczesnonowożytny		dwór obronny?
92	Ciemień	63-43	2/2	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
93	Ciemień	63-43	3/3	późne średniowiecze		punkt osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
94	Ciemień	63-43	4/4		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		punkt osadniczy
95	Ciemień	63-43	5/5	późne średniowiecze		punkt osadniczy
				okres nowożytny		punkt osadniczy
96	Ciemień	63-43	6/6	późne średniowiecze		ślad osadniczy
97	Ciemień	63-43	7/7		przeworska	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze faza D-E		ślad osadniczy
98	Ciemień	63-43	8/8		łużycka	ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
99	Ciemień	63-43	9/9		łużycka	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze faza B-C		ślad osadniczy

				okres nowożytny		ślad osadniczy
100	Ciemień	63-43	10/10	wczesne średniowiecze faza D-E		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
101	Ciemień	63-43	11/11	wczesne średniowiecze faza D-E		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
102	Ciemień	63-43	12/12	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
103	Ciemień	63-43	13/13	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
104	Ciemień	63-43	14/14		przeworska	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
105	Ciemień	63-43	15/15		przeworska	ślad osadniczy
				późne średniowiecze		punkt osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
106	Ciemień	63-43	16/16	wczesne średniowiecze		osada
				późne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		punkt osadniczy
107	Ciemień	63-43	17/17		przeworska	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
108	Ciemień	63-43	18/18	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
109	Ciemień	63-43	19/19		przeworska	punkt osadniczy
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
110	Ciemień	63-43	20/20		przeworska	ślad osadniczy
111	Ciemień	63-43	21/21		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	punkt osadniczy
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy

112	Ciemień	63-43	22/22	schyłkowy neolit	kultura amfor kulistych?	punkt osadniczy
					przeworska	osada
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		punkt osadniczy
113	Ciemień	63-43	23/23		łużycka	punkt osadniczy
					przeworska	osada
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		punkt osadniczy
114	Ciemień	63-43	24/24		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
115	Dzierzbotki	63-43	6/35		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze faza B-C		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		punkt osadniczy
				okres nowożytny		punkt osadniczy
116	Dzierzbotki	63-43	7/36	neolit/ wczesna epoka brązu		ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
117	Dzierzbotki	63-43	8/37	wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
118	Dzierzbotki	63-43	9/38	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
119	Kawęczyn	63-43	2/39	późne średniowiecze		punkt osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
120	Kawęczyn	63-43	3/40	wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		punkt osadniczy
121	Kawęczyn	63-43	4/41	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy

122	Kawęczyn	63-43	5/42	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
123	Kawęczyn	63-43	6/43		łużycka	ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
124	Kawęczyn	63-43	7/44		łużycka	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
125	Kawęczyn	63-43	8/45	wczesne średniowiecze faza D-E		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		punkt osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
126	Kawęczyn	63-43	9/46	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
127	Kowale Pańskie - Kolonia	63-43	10/47	wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		punkt osadniczy
				okres nowożytny		punkt osadniczy
128	Kowale Pańskie - Kolonia	63-43	11/48	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
129	Kowale Pańskie - Kolonia	63-43	12/49	późne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		ślad osadniczy
130	Kowale Pańskie - Kolonia	63-43	13/50	późne średniowiecze		ślad osadniczy
131	Kowale Pańskie - Kolonia	63-43	14/51	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
132	Kowale Pańskie	63-43	1/52	wczesne średniowiecze faza B-C		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		ślad osadniczy
133	Kowale Pańskie	63-43	2/53	neolit/ wczesna epoka brązu		ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze faza B-C		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy

				okres nowożytny		ślad osadniczy
134	Kowale Pańskie	63-43	3/54	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
135	Kowale Pańskie	63-43	4/55		przeworska	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		punkt osadniczy
136	Kowale Pańskie	63-43	5/56	neolit/ wczesna epoka brązu		ślad osadniczy
					łużycka	osada
					przeworska	punkt osadniczy
				wczesne średniowiecze		osada
				późne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		punkt osadniczy
137	Kowale Pańskie	63-43	6/57	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		punkt osadniczy
138	Kowale Pańskie	63-43	7/58	neolit/ wczesna epoka brązu		ślad osadniczy
					przeworska	punkt osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
139	Kowale Pańskie	63-43	8/59		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze faza B-C		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
140	Kowale Pańskie	63-43	9/60		przeworska	ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
141	Kowale Pańskie	63-43	10/61		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	punkt osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
142	Kowale Pańskie	63-43	11/62	wczesna epoka brązu		ślad osadniczy
					przeworska	ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
143	Kowale Pańskie	63-43	12/63	neolit/ wczesna epoka brązu		ślad osadniczy
					przeworska	punkt osadniczy
				późne		ślad osadniczy

				średniowiecze		
				okres nowożytny		ślad osadniczy
144	Kowale Pańskie	63-43	13/64	wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
145	Kowale Pańskie	63-43	14/65	pradzieje		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		punkt osadniczy
				późne średniowiecze		punkt osadniczy
146	Kowale Pańskie	63-43	15/66		przeworska	ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
147	Kowale Pańskie	63-43	16/67	pradzieje		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
148	Kowale Pańskie	63-43	17/68	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
149	Leśnictwo	63-43	23/69		przeworska	ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		punkt osadniczy
150	Leśnictwo	63-43	24/70		przeworska	punkt osadniczy
				pradzieje		ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
151	Leśnictwo	63-43	25/71		łużycka	punkt osadniczy
					przeworska	osada
				wczesne średniowiecze		osada
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		punkt osadniczy
152	Leśnictwo	63-43	26/72	wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
153	Marianów	63-43	4/73	późne średniowiecze		ślad osadniczy
154	Marianów	63-43	5/74	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
155	Marianów	63-43	6/75	wczesne średniowiecze		ślad osadniczy

				późne średniowiecze		punkt osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
156	Marianów	63-43	7/76		przeworska	ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
157	Marianów	63-43	8/77		przeworska	punkt osadniczy
				wczesne średniowiecze faza B-C		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
158	Marianów	63-43	9/78	wczesne średniowiecze faza D-E		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
159	Marianów	63-43	10/79	późne średniowiecze		ślad osadniczy
160	Wojciechów	63-43	1/119	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
161	Wojciechów	63-43	2/120	późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
162	Wojciechów	63-43	3/121	neolit/ wczesna epoka brązu		ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze		punkt osadniczy
163	Wojciechów	63-43	4/122		przeworska	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze faza D-E		osada
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
164	Kawęczyn	63-43	10/123			cmentarzysko szkieletowe
165	Kowale Pańskie	63-43	18/124		łużycka	punkt osadniczy
166	Głuchów	64-43	2/11		łużycka	ślad osadniczy
167	Głuchów	64-43	3/12		przeworska ?	ślad osadniczy
168	Głuchów	64-43	4/13		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
169	Głuchów	64-43	5/14		przeworska ?	ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
170	Głuchów	64-43	6/15		przeworska	ślad osadniczy
				późne		ślad osadniczy

				średniowiecze		
				okres nowożytny		osada
171	Głuchów	64-43	7/16		przeworska	osada
				okres nowożytny		osada
172	Głuchów	64-43	8/17		przeworska	ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
173	Głuchów	64-43	9/18		przeworska	osada
				późne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		osada
174	Głuchów	64-43	10/19		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
				późne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		ślad osadniczy
175	Głuchów	64-43	11/20		łużycka	osada
					przeworska	osada
				wczesne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		ślad osadniczy
176	Głuchów	64-43	12/21		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
				okres nowożytny		ślad osadniczy
177	Głuchów	64-43	13/22		łużycka	osada
					przeworska	ślad osadniczy
				późne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		osada/ warsztat prod.
178	Głuchów	64-43	14/23		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
				wczesne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		osada
179	Głuchów	64-43	15/24		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
180	Głuchów	64-43	16/25		łużycka	osada
					przeworska	osada
				okres nowożytny		ślad osadniczy
181	Głuchów	64-43	17/26		przeworska	osada
				późne średniowiecze		osada
182	Głuchów	64-43	18/27	epoka kamienia		ślad osadniczy
					przeworska	ślad osadniczy

				późne średniowiecze		ślad osadniczy
183	Głuchów	64-43	19/28		łużycka	osada
					przeworska	osada
				okres nowożytny		ślad osadniczy
184	Głuchów	64-43	20/29		łużycka	osada
					przeworska	osada
				okres nowożytny		ślad osadniczy
185	Głuchów	64-43	21/30		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
186	Głuchów	64-43	22/31		przeworska	ślad osadniczy
187	Głuchów	64-43	23/32	późne średniowiecze		osada
188	Głuchów	64-43	24/33		łużycka	osada
					przeworska	osada
				okres nowożytny		osada
189	Głuchów	64-43	25/34		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
190	Głuchów	64-43	26/35		przeworska	osada
				późne średniowiecze		osada
191	Głuchów	64-43	27/36		przeworska	osada
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
192	Głuchów	64-43	28/37		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
193	Głuchów	64-43	29/38		przeworska	ślad osadniczy
194	Głuchów	64-43	30/39	okres nowożytny		osada
195	Głuchów	64-43	31/40		przeworska	osada
				okres nowożytny		osada
196	Głuchów	64-43	32/41		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
				okres nowożytny		ślad osadniczy
197	Głuchów	64-43	33/42		przeworska	ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
198	Głuchów	64-43	34/43		przeworska	ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
199	Głuchów	64-43	35/44	wczesne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		osada
200	Głuchów	64-43	36/45		przeworska	ślad osadniczy
				wczesne		osada

				średniowiecze		
201	Głuchów	64-43	37/46	wczesne średniowiecze		osada
				późne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		osada
202	Głuchów	64-43	1/47	późne średniowiecze / okres nowożytny		dwór na kopcu
203	Głuchów	64-43	38/48	wczesne średniowiecze		osada
				późne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		osada
204	Głuchów	64-43	39/49		łużycka	osada
					przeworska	osada
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				późne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		osada - kościół
205	Głuchów	64-43	40/50		łużycka	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
206	Głuchów	64-43	41/51		przeworska	osada
				wczesne średniowiecze/ okres nowożytny		osada
207	Chocim	64-43	1/52		przeworska	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		ślad osadniczy
208	Chocim	64-43	2/53		przeworska	ślad osadniczy
209	Chocim	64-43	3/54		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
210	Chocim	64-43	4/55		przeworska ?	ślad osadniczy
211	Chocim	64-43	5/56		łużycka	osada
					przeworska	osada
212	Chocim	64-43	6/57		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
213	Chocim	64-43	7/58		przeworska	osada
				wczesne średniowiecze		osada
				późne średniowiecze		osada
214	Żdżary	64-43	1/59		przeworska	ślad osadniczy

215	Żdżary	64-43	2/60		przeworska	ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
216	Tokary	64-43	1/63	okres nowożytny		dwór
217	Tokary	64-43	2/61		łużycka ?	ślad osadniczy
218	Tokary	64-43	3/62	okres nowożytny		osada
219	Tokary	64-43	4/64	okres nowożytny		osada
220	Tokary	64-43	5/65			
221	Tokary	64-43	6/66	wczesne średniowiecze		osada
				późne średniowiecze		osada
222	Tokary	64-43	7/67		przeworska ?	ślad osadniczy
223	Tokary	64-43	8/68		przeworska	osada
				okres nowożytny		ślad osadniczy
224	Milejów	64-43	2/69		łużycka ?	ślad osadniczy
225	Milejów	64-43	3/70		przeworska	osada
				okres nowożytny		osada
226	Milejów	64-43	4/71	wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
227	Milejów	64-43	5/72	późne średniowiecze		osada
228	Milejów	64-43	1/73	późne średniowiecze / okres nowożytny		dwór na kopcu zabytek rejestrowy
229	Milejów	64-43	6/74		przeworska ?	ślad osadniczy
230	Milejów	64-43	7/75		przeworska ?	ślad osadniczy
231	Milejów	64-43	8/76		łużycka	osada
					przeworska	osada
232	Milejów	64-43	9/77		przeworska	osada
				wczesne średniowiecze		osada
233	Milejów	64-43	10/78		łużycka	osada
234	Milejów	64-43	11/79		przeworska	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze		osada
235	Milejów	64-43	12/80		przeworska	osada
236	Milejów	64-43	13/81	okres nowożytny		osada
					przeworska	ślad osadniczy
237	Milejów	64-43	14/82	okres nowożytny		osada
238	Milejów	64-43	15/83		łużycka	ślad osadniczy
239	Milejów	64-43	16/84			
240	Milejów	64-43	17/85			
241	Milejów	64-43	18/86			
242	Tokary	64-43	7/87		przeworska	ślad osadniczy
243	Milejów	64-43	20/89		przeworska	ślad osadniczy
				wczesne		ślad osadniczy

				średniowiecze		
244	Milejów	64-43	21/90			
245	Milejów	64-43	22/91			
246	Milejów	64-43	23/92			
247	Milejów	64-43	24/93	okres nowożytny		osada
248	Marianów	64-43	1/94	wczesne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		osada
249	Marianów	64-43	2/95	epoka kamienia		ślad osadniczy
					przeworska	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze		osada
250	Marianów	64-43	3/96	wczesne średniowiecze		osada
				okres nowożytny		ślad osadniczy
251	Tokary	64-43	9/97		przeworska	ślad osadniczy
				wczesne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
252	Tokary	64-43	10/98		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
253	Tokary	64-43	11/99		łużycka	osada
					przeworska	osada
254	Tokary	64-43	12/100		przeworska	ślad osadniczy
				późne średniowiecze		ślad osadniczy
				okres nowożytny		osada
255	Głuchów	64-43	42/101		łużycka	ślad osadniczy
256	Chocim	65-43	8/1		łużycka	osada
					przeworska	osada
257	Chocim	65-43	9/2		łużycka	osada
					przeworska	osada
258	Chocim	65-43	10/3		przeworska	osada
259	Chocim	65-43	11/4	okres nowożytny		osada
260	Chocim	65-43	12/5		łużycka	ślad osadniczy
					przeworska	osada
261	Chocim	65-43	13/6		łużycka ?	ślad osadniczy
					przeworska	osada
262	Chocim	65-43	14/7	wczesne średniowiecze		osada

Załącznik nr 6 Dokumentacja zdjęciowa wybranych zabytków z terenu gminy Kawęczyn

Zespoły dworsko-parkowo-folwarczne

Chocim : dwór, park i kapliczka

Kawęczyn : dwór i park

Zdżary: dwór, park i brama wjazdowa

Zabudowa drewniana

Będziechów 58

Kawęczyn 23

Marcjanów 18

Mieljów 15

Milejów 90

Wojciechów 29

Zabudowa murowana

Będziechów dawna szkoła

Kowale Pańskie dawna gmina

Marianów 15

Tokary Pierwsze dawna oficyna

Zabytki sakralne

Głuchów : kościół prafalrany z cmenatrzem

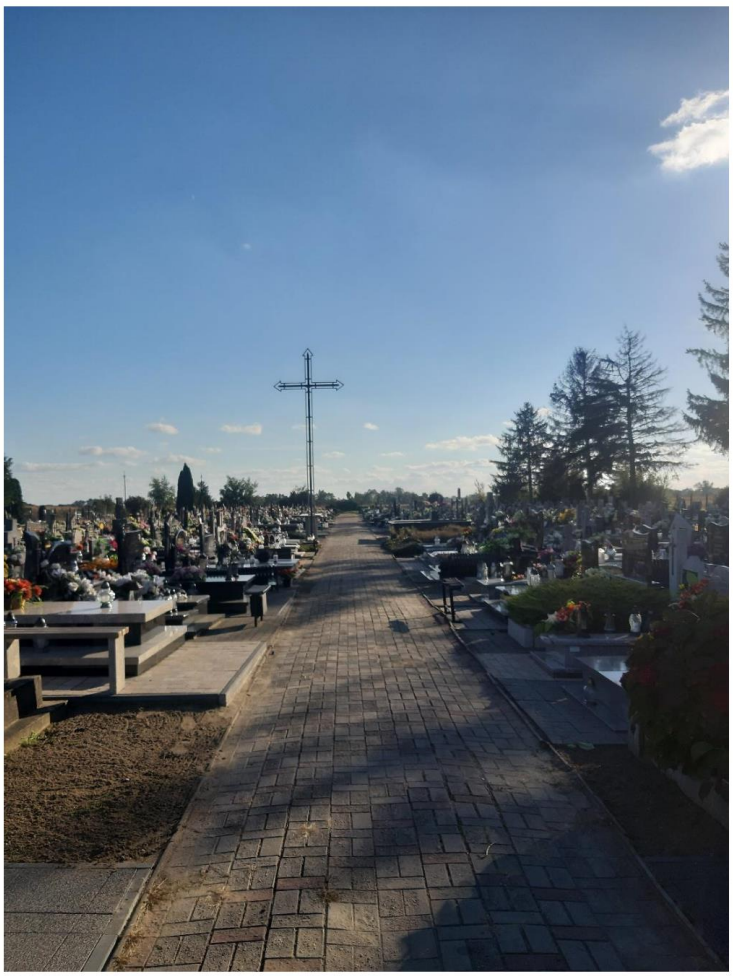

Kowale Pańskie: kościoł, plebania i cmenatrz

Tokary Pierwsze : kościół i plebania

Milejów cmenatrz

129

Nowy Czachule kirkut

Kapliczki

Ciemień

131

Dzierzbotki

Milejów

Tokary Drugie

Zabytki budownictwa przemysłowego i techniki

Kawęczyn kuźnia

Marcjanów wiatrak

